

KÖZÉPKORI KRÓNIKÁSOK.

SZERKESZTI

Dr. Gombos F. Albin.

III.

JORDANES

A
GÓTOK EREDETE
* ÉS TETTEI *

(DE ORIGINE ACTIBUSQUE
◦ ◦ ◦ GETARUM) ◦ ◦ ◦

LATINBÓL FORDITOTTA
BEVEZETÉSSSEL ÉS
JEGYZETEKSEL ELLÁTTA

Dr. BOKOR JÁNOS

ÁRA 7/4 KORONA

Brassó,

Kiadja a „BRASSÓI LAPOK” nyomdája.

KÖZÉPKORI KRÓNIKÁSOK.

Országos Széchényi Könyvtár

KÖZÉPKORI KRÓNIKÁSOK

SZERKESZTI

DR. GOMBOS F. ALBIN

III.

JORDANES

BRASSÓ, 1904

KIADJA A „BRASSÓI LAPOK” NYOMDÁJA.

JORDANES

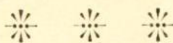
A GÓTOK EREDETE ÉS TETTEI

(DE ORIGINE ACTIBUSQUE GETARUM)

LATINBÓL FORDITOTTA, BEVEZETÉSSSEL ÉS JEGYZETEKKEL
ELLÁTTA

DR. BOKOR JÁNOS

Országos Széchényi Könyvtár

BRASSÓ, 1904

KIADJA A „BRASSÓI LAPOK” NYOMDÁJA.

~~H. am.
796 p~~

Országos Széchényi Könyvtár

58227/3

II. Nyom. 1918. évi 197.

Bevezetés.

I. Jordanest általában a classicus világ vaskora utolsó írójának tekintik. Két ránk maradt művének, a római és gót történetnek, semmi szorosan vett „classicus” értéke nincs és mint történetíró sem állja ki távolról sem az összehasonlítást előzői és kortársaival szemben. De mégis az egész középkoron át alig volt történeti munka, mely kelendőbb, többet emlegetettebb lett volna, mint az övé s korunkban is a népvándorlás történetének írói lépten-nyomon kénytelenek hivatkozni reá és idézni őt. Jordanes ezen nagy népszerűsége azért jutott, mert főműve, a gótok története, teljességgel nem egyéb különféle szerzőkből gyarlón összeszerkesztett compilatiónál. Míg ugyanis azok a munkák, amelyeket compilált, (Ablabius, Cassiodorius stb.) elvesztek, Jordanes művei, bár romlott szöveggel, egészükben maradtak reánk. Munkáinak a fő s egyetlen érdeme, hogy bennük ezen szerzők, jól-rosszul, számunkra megmaradtak s a teljes végenyészettől megmenekültek.

Életéről egyébként csak a két említett munkájában található egypár szószavú adat s néhány, nem sok alappal bíró feltevés nyújt felvilágosítást.

II. Neve a codexekben s a középkor íróinál háromféle alakban található u. m. *Jordanes*, *Jornandes* és *Jordanis*. Nevének ezen három alakja sok ideig vita tárgyát képezte. Mikor azonban Mommsen Jordanes

munkáit a *Monumenta Historica Germaniae* című nagy jelentőségű gyűjteményben kiadta, ezt a kérdést is, úgy lehet mondani, végérvényesen tisztázta. A legjobb codexekben a név alakja *Jordanes*, de így találjuk ezt a Geographus Ravennasnál is, aki Jordanes műveiből az általunk ismert írók közül legelőször merített s az összes többi munkák vagy ama codexekre vagy reá vezethetők vissza. A grammatica szerint is csak a *Jordanes* alak lehet a helyes. Az *is* végzetű alak, amennyiben nem nominativus-szá lett genitivus, középkori szokáson alapul, melynél fogva az írók a görögös *es* végzetű neveket gyakran írták *is*-szel (*Heraclis*, *Epiphanis* stb.) A két alakot néha ugyanegy helyen váltakozva is találjuk, mint pl. Narses nevében. A *Jordanes* név egyébként ebben az időben másutt is előfordul s krónikásunkon kívül ezen kornak más nevezetes emberei is viselték.

A másodrendű codexekben a *Jornandes* alakot találjuk, amely azonban nem egyéb egyszerű másolási hibánál, bár a gothophilok, élükön Grimm Jakabbal, ezt az alakot fogadták el helyesnek. Szerintük Jordanes nevének eredeti alakja gót volt, amely *ibrs-nanth*s-nak (eberkühn) hangzott s neve csak a papi rendbe való belépésekor vette fel a héber színezetet. Ez azonban csak feltevés, hogy ne mondjam, philologiai játék, a melyet bizonyítani nem lehet.

III. Származásáról ő maga leghatározottabban góttörténetének 50. fejezetében szól. Nagyatyja, Paria, jegyzője volt azon Kandak-nak, aki a hunbirodalom szétfoszlása után a skyrokat, sadagariakat és „bizonyos alánokat” Kis-Scythiába és Alsó-Moesiába vezette. Paria fiát, Jordanes atyját Alanoviamuth-nak hívták, aki, bár erről Jordanes nem szól, szintén Kandak családjában tölthetett be valamely hivatalt. Ő maga, Jordanes — úgy látszik, mintegy családi örökségképpen — szintén

jegyző volt Kandak nővére fiánál, *Gunthik* hadmester-nél, akit *Baza*-nak is hívtak. Ez a *Gunthik* pedig fia volt az Amalok törzséből származó azon *Andela* fiának, aki állítólag Catalaunumnál Theodoridot, a vesegótok királyát a harcban megölte. Jordanesnek tehát mint egy híres származású hadmester jegyzőjének, előkelő állása volt, bár „aggrammatus“-nak, a tudósokhoz nem tartozónak mondja magát.

Mint atyjának neve is mutatja, családja nem lehetett tiszta gót, hanem alán, még pedig valószínűleg Kandak ama bizonyos alánjai közül. Ő maga ugyan gótnak mondja magát (60. f.), ami csak úgy lehetséges, ha felteszszük, hogy azon gótok közül való volt, akik Theodorich-kal nem mentek Itáliába (57. f.) Másrészt azonban gótoknak nevezték magukat azok a népek is, akik az Itáliába távozott gótok helyébe jöttek s az ott maradottakkal összevegyülve elgótosodtak.¹

IV: Jordanes azt mondja, hogy megtéréseig volt jegyző. Ezt a „megtérést“ egyéb adatok hiányában nagyon különféle módon értelmezték. Mommsen szerint ez azt jelenti, hogy Jordanes baráttá lett. Állítását azal bizonyítja, hogy a „conversio“ szót ezen időben általában ezen értelemben használták², mint pl. Cassiodorius is *Orthographiá*-ja előszavában. Mommsen kimutatni igyekszik továbbá azt is, hogy Jordanes Moesiában született és ott barátkodott. A születésre vonatkozó állítását elfogadhatjuk. Az a tény ugyanis, hogy Moesiát, ennek városait, sőt még a reájuk vonatkozó mondákat is ismeri s ezen tartomány földrajzában teljesen otthonos, ezt a feltevést valóban bizonyítani látszik,

¹ V. ö. Jordanes 50. f. és Procopius Bell. Goth. I, 16 és Bell. Pers. I, 8, amit Bessa patricius eredetéről mondanak. — ² Ebert, Gesch. der christ. Litt. I. 503.

azonban mindez még nem zárja ki, hogy abban az időben, mikor már nem volt jegyző, ne lakhatott volna Itáliában is avagy Konstantinápolyban.

Midőn művét irta, első sorban talán Itália lakosságára volt tekintettel, mint amely Moesiáról és Konstantinápolyról keveset tudott, Itáliát pedig eléggé ismerte. Innét van aztán, hogy Jordanes, aki könyvében első sorban a köznépet tartotta szemelőtt (Romana 6. f.) a két utóbbi helyről bővebb tudósítást akart nyújtani. Azért, míg ezekről kissé körülményesebben tudósít, addig Itália területén csak azon városokról, helyekről szól, amelyeket a történet folyama megkíván. Egyedül Ravennát, Itália akkori fővárosát írja le bővebben, mint amely idővel a természet beavatkozása folytán nagy változáson ment keresztül. Itáliára vonatkozó adatai egyébként annyira pontosak, hogy épen nem engedik kizárni azt a lehetőséget, hogy Jordanes ne élt volna ottan hosszabb ideig.

V. Nincs semmi meggyőző okunk Jordanes barát voltának elfogadására sem. Igaz ugyan, hogy a „conversio“ szó jelentése a Mommsen által vitatott értelemben nagyon el volt ekkor terjedve, de jelenthetett azért mást is, pl. azt, hogy Jordanes az arrianus vallásról, mint amelyen a gótok s nagy részben alattvalóik és fajrokonaik is voltak, az orthodox vallásra tért, vagy hogy jegyzőségének odahagyása után az egyház szolgálatába lépett, pappá lett s mint ilyen az ő ambitiosus, törekvő voltában magasabb egyházi méltóságra, püspökségre is felemelkedett. Nekünk ezen utóbbi föltevés a legvalószínűbbnek látszik, mert ez összhangba hozható egyrészt azon adatokkal, amelyeket személyére nézve ő maga szolgáltat, másrészt nagy valószínűséggel ő rá vonatkoztathatók azon adatok is, amelyek más

helyütt egy Jordanesről, mint magas állású egyházi férfiúról szólnak.

A római-történetét Jordanes Vigiliusnak szenteli, akit „nobilissimus fraternek“ szólít s a kinek ösztönzésére és kérésére a nevezett munkát is írta. A második mű, a gót történet, viszont Castalius kérésére íratott, akit Jordanes az ő és Vigilius közös barátjának s a gót nép szomszédjának nevez, aki mint ilyen, a neki dedikált könyvben a szerző szerint mindazt pótolhatja, ami a szerző figyelmét kikerülte.

Ki lehetett ez a Vigilius? Vajjon összeegyeztethető-e azon pápának személyével, aki 538—555-ig ült a pápai trónon? Ez a pápa ugyanis 547—554-ig Konstantinápolyban volt, ahova a császár őt bizonyos vallási ellentétek kiegyenlítése végett (*constitutum de tribus capitulis*) hívta volt. Az egyháztörténelem két Jordanesről emlékezik meg. Vigilius pápa említi egy helyütt, hogy a milanoi Dacius-szal, az aletrumi Paschasius-szal és a crotoni Jordanes-szel, testvéreivel s püspökeivel volt Konstantinápolyban. Eszerint tehát Jordanes Croton püspöke lett volna. Pelagius pápa viszont, aki Vigilius után került a pápai székre, 556-ban Tuscia püspökeihez így ír: Az általatok küldött tudósítást, a melyet egyházunk védője, Jordanes hozott, megkapván, eléggé csudálkoztunk.

VI. Ha ezek szerint mi is feltesszük, hogy Jordanes püspök, még pedig crotoni püspök volt, akkor a következő dolgok tűnnek ki. Először is megmagyarázhatjuk magunknak, hogyan beszélhetett Jordanes oly bizalmasan, intő, tanító módon a pápával, Vigilius-szal. Ez a pápa ugyanis nagyon belemélyedt e kornak inkább politikai, mint tisztán egyházi természetű vitáiba, amiért Jordanes inthette, hogy ne törődjék a világ ezen bajaival, hanem inkább forduljon Istenhez. A rangfo-

kozat ezen időben még nem távolodott el egymástól annyira, hogy a püspök a pápát „kedves testvérnek“ ne szólíthatta volna. Különben is a megtisztelést, rang-elismerést a „nobilissimns et magnificus frater“ megszólítás magában is eléggé feltünteti.

Ha Jordanes Croton püspöke volt, megértjük azt is, hogyan jutott Cassiodorius művéhez és hogy kaphatta meg azt három napi olvasásra. T. i. Cassiodorius birtokai Bruttiumban feküdtek, oda való volt ő maga is, már pedig Jordanes azt mondja, hogy a könyvet Cassiodorius tiszttartójától kapta, még pedig, ha a három napot nem vesszük is szószerint, rövid időre. Ezt a kölcsönzést úgy, ahogy Mommsen gondolja, t. i. hogy Jordanes valahol Moesiában élt és írt, elgondolni nagyon bajos.

Feltevésünk szerint érthető az is, hogyan lehetett az itáliai Castalius Vigiliusnak és Jordanesnek közös barátja. Castaliusnak, hogy Jordanes gót történetének hézagait pótolhassa, oly helyen kellett laknia, mint „vicinus gentis“-nek, hogy a gót nép szellemi és anyagi góczpontjához, t. i. Ravennához közel legyen, mit Jordanes, akár Crotonban, akár Konstantinápolyban írt legyen, magáról el nem mondhatott. Mommsen vélekedése szerint is Castalius lakóhelyének legjobban megfelel Róma.

Jordanesnek így felfogott személyisége jól összeegyeztethető a Pelagius említette Jordanes-szel is, mint az egyház védőjével. Az eretnekekről tett heves, elítélő nyilatkozatai (25. fej.) azt sejtetik velünk, hogy a katholicus egyháznak ezen buzgó híve, ahol tehetette, síkra szállt egyháza igazságáért. Ezen tulajdonsága bírhatta rá Vigilium, hogy Jordanest magával vigye Konstantinápolyba, ahol ez neki ilyen minőségben jó szolgálatokat tehetett.

Jordanes egyházi méltóságára nézve felhozhatjuk még azt is, hogy a codexek Mommsen- megállapította első csoportjának címe öt püspöknek, a harmadik meg éppen ravennai püspöknek nevezi, bár ez utóbbi állítás, mint Mommsen helyesen véli, a nevezett város fekvésének kimerítő rajzolása folytán keletkezhett, de érdekes a dologban mégis az, hogy Jordanest a codexek hagyománya is püspöknek tartja.

Ha elfogadjuk azt, hogy Jordanes püspök volt s Vigilius pápát 547-ben Konstantinápolyba kísérte, ahol azzal együtt 554-ig maradt, megérthetjük azt is, mi volt az oka annak, hogy Marcellinus Comes-t használhatta, míg Cassiodorius munkáját ezen idő alatt nélkülözni volt kénytelen; továbbá azt is, hogyan értesült mindazon dolgokról, amelyek a császári udvarnál történtek és hogyan tudta oly hű leírását adni Konstantinápolynak és környékének. Midőn gót-történetében Konstantinápolyról, a császári udvar gazdagságáról, fényéről olvasunk, tulajdonképen magát Jordanest halljuk, aki ezen dolgok első látásakor ép úgy bámulatba, éiragadtatásba eshetett, mint a gót király, Athanarich (28. f.). Szentanúra mutat az is, amit (20. f.) a gótok által feldúlt Ilium és Chalcedon romjairól mond.

VII. Az egyház védője, a katolikus püspök Jordanes, aki Byzanczban élt a császár fényének s a nagy-szerű római kulturának varázskörében, amely egyházának is fő támasza és hordozója volt, csakhamar maga is byzantinussá lett s minden gót nemzeti büszkesége daczára szívének legfőbb vágya az lett, hogy honfitársai rómaiakká és katolikusokká legyenek. Az Amalok dicső nemzetsége is azért kedves neki, mert a belőle származó gót királyok, legalább a látszat szerint, mindig Byzanczczal egyetértőleg cselekedtek. Ez okból erősen előtérbe tolja a szövetséges (foederati) viszonyt

s a keletkezett félreértéseket, háborukat első sorban és helyesen annak tudja be, hogy a fogadott évdíjat egyes uralkodók megtagadták vagy megadni elmúlasztották. Theodorich Zeno császártól mintegy hűbérül kapja Itáliát, utódai pedig teljesen elrómaiásodnak s alattuk a gót nép nemzeti önérzete erősen kezd hanyatlani. De azért a dolgok Jordanesnek tetszően folynak mindaddig, míg a gót nemzeti párt Byzanczczal szakítva, nemzeti királyt nem választ, akik aztán vele élet-halál harczot kezdenek. Jordanes ekkor hideg részvétlenséggel tárgyalja, amennyire a nemzeti királyok dolgait feljegyzésre érdemesnek tartja népe veszedelmét. Totiláról már meg sem emlékezik, de annál inkább kiemeli azon frígy fontosságát, amelyet az Amal Mathasuinta, férjének Vitiges-nek halála után Germanus patriciusszal kötött, mert az ezen házasságból származott fiut, szintén Germanust, akiben Jordanes szerint az Aniciusok vére az Amalokéval egyesült, a keleti gótok és rómaiak végleges egybeolvadása jelképeként tekintette.

VIII. Az időt illetőleg, amelyben Jordanes műveit írta, világos bizonyítékokra találunk magában két művében. A római történet előszavában azt mondja, hogy a Justinian császár uralkodásának 24-ik évéig történt dolgokat akarja megírni. Említi Germanus halálát (550 vége felé), fiának születését, a sclavenok és antoknak Thráciába való betörését (550) s a longobardoknak a gepidákon nyert győzelmét (551). Az ezentúl történt s egyébként a gótokra nézve nagy fontosságú eseményekről (Narses Itáliába való küldetése, Totila legyőzetése) már nem emlékszik meg. A gót történet előszavában azt mondja, hogy először római-történetén dolgozott, aztán ezt félbe hagyva, megírta gót történetét. Körülbelül mindkettőt egy időben fejezhette be, mert Germanusról és fiának születéséről mind a két mű végén megemlékezik.

Feltevésünk szerint a könyvek Konstantinápolyban íratlak, ahol a szerző Vigilius pápával tartózkodott. Mommsen természetesen csupán Jordanes földrajzi ismereteit véve alapúl, amint ragaszkodik annak moesia barát voltához, úgy a könyvek iratási helyeül is Moesiát állapítja meg. Érvül felhossa még azt is, hogy Jordanes azért viseltetik oly nagy rokonszenvvvel Germanus iránt, mivel az Dácia Mediterraneanak Germana nevű városából származott s a bulgárokat, veneteket, sclavenokat, antokat, akik ezt a vidéket folyton háborgatták legyőzte és elűzte, úgy hogy Serdicában történt halála után e vidék őt mint jótévőjét gyászolta.

Azonban Jordanesnek ezt a nagy érdeklődését Germanus iránt egész jól megmagyarázhatjuk a már említett körülményből is, amelyre Jordanes főszűlyt helyezett. i. azon kapocsból, amelyet Germanus a szerző szerint a rómaiak és a gótok közt létesített s amely az ő politikai hitvallásának mintegy zálogát képezte. Másrészt Jordanes ezen időben éppen Konstantinápolyban időzött s így az események iránt már annál is inkább érdeklődött, mert ezek ott közelben s egyszersmind az ő származási helyén játszódtak le s közelségüknel fogva bizonyára a városban is élénk megbeszélés és aggodalom tárgyát képezték.

IX. Jordanes mint író nem volt egyéb, mint compilator. Önállóság nem volt benne úgyszólván semmi. Szegénységét legjobban illusztrálja az, hogy gót történetéhez még az előszót is mástól kölcsönözte.

Nyelvtudása nagyon gyöngé lábon áll. Műveiben a leglehetőlenebb mondatformák, declinációbeli és egyeztetési hibák fordulnak elő tömegesen. Stílusa olyan emberre mutat, aki megtanulta valahogyan a latin nyelvet, anélkül azonban, hogy annak grammatikájáról magának valami nagy fogalmat szerzett volna. Ezt a törve

beszélt nyelvet alkalmazta aztán írásban is. Valószínűleg tudott beszélni és olvasni görögül is, legalább a gót történet egyes helyei erre engednek következtetni. Így Hieronymus által fordított Eusebius-féle krónika használatánál több görög szót tartott meg, amelyek Hieronymusnál latinul vannak. A görög nyelv megtanulására úgy Itáliában, mint Konstantinápolyban volt neki alkalma, bár ebben sem sokra vihette, mint ezt a gót történet (16 f.) is mutatja, ahol egy folyót említ, melynek neve *potamos*.

X Műveiben valami egységet, szempontot, amely szerint a felhasznált anyag igazodnék, hiába keresünk. Compositiója széteső s az anyag vezeti őt, amely felett uralkodni nem tud egy pillanatig sem. Még egységesebb művében, a gót-történetben is inkább csak részleteket, epizódokat találunk semmint egyöntetű előadást, úgy hogy művének tartalmát elbeszélni, alkalmas sorrendben előadni, szinte lehetetlen volna. Azonban meg kell szerzőnknek adni, hogy ő maga sem képzel valami sokat írói talentuma felől. Cassiodoriushoz képest magát rövid lélekzetűnek mondja, aki annak nagyszerű harsonáját megtölteni nem képes és könyvei kivonatolását is kemény munkának tartja, amit jó lélekkel el is hihetünk neki. A római történet kezdő soraiban olyannak mondja magát, mint aki a régiek kötetéből szemelgetve, tehetségéhez mérten szerkesztette össze „történetecskéjét“, a melyet bár a tudósok számára „nagyon egyszerűen“ írt, de reméli, hogy kedves lesz a „középszerűeknek.“

Jordanesnek, mint már többször említők, két munkája maradt ránk. Az elsőnek címe: „*Az idők teljességéről vagy a római népnek eredetéről és tetteiről.*“ (De summa temporum vel origine actibusque gentis Romanorum.) Ez a munkája jórészen kivonatolása Florusnak, kivéven az elején néhány sort s a végső

fejezeteket, ahol Itáliának a gótokra vonatkozó történetével foglalkozik s amely részek a Jordanes életét megvilágító előszóval együtt a fordításhoz vannak függelékül csatolva.¹ A világtörténet ránézve tulajdonképpen a római birodalom története, amely Dávid jövődölése szerint egész a világ végéig meg fog maradni. Elbeszélését kezdi a világ teremtésével, folytatja Hieronymus nyomán az ó-szövetség nemzetségeivel, ehhez csatolja a keleti népeknek s a görögöknek történetét, innen azután áttér a rómaiak történetére, amely az egésznek súlypontját képezi s vezeti egész Justinian-koráig, 551, illetve 552-ig. Jordanes ezen műve eltekintve a compilatio gyarlóságától, még azért is csekély értékű, mint-hogy a szerzők, akikből merített, mind ránk maradtak.

A góttörténet szintén csak compilatio ugyan, de azért értékesé teszi az, hogy oly auctorokat őrzött meg benne számunkra, akiknek még nevei is csak Jordanes ezen munkája nyomán maradtak ránk.

Czime: „*A gótok eredetéről és tetteiről.*“ (De origine actibusque getarum.) Főforrását Jordanes az előszóban maga megnevezi t. i. Cassiodoriust, aki a gótokról egy 12 könyvből álló nagy munkát írt.

XI. Cassiodorius, teljes néven *Flavius Magnus Aurelius Cassiodorius Senator* egyike volt a hanyatló római világ legnagyobb tudósainak. Műveiben a classicus stílus decadentiája egész pompájával és dagályosságával nyilatkozik. Az ő kipécézett stílusát mutatja Jordanes műve mindenütt, kivéven az elejét, közepét és végét, ahol Cassiodorius műveit a sajátjából toldotta

¹ Floruson kívül ezen műben még a következő szerzők szerepelnek: Jamblichus, Eutropius (Breviarium), Rufius Festus (Brev. rer. gest. pop. rom.), Hieronymus (Eusebius krónikája), Orosius Paulus, Sokrates (Hist. eccles), Marcellinus Comes. Ezen kívül kimutat még Mommsen egy alexandria eredetű kronikát a 11. f.-ig és a 38, 51, 52. f.-re vonatkozólag valamiféle „Róma eredetéről“ szóló commentárokat.

meg, amit természetesen úgy kell érteni, hogy ott más szerzőket (Orosiust, Sokratest stb.) compilált. Stílus gyarlóságok azonban Jordanes könyvében egybeült is mutatkoznak, ami arra mutat, hogy azon három (?) nap alatt, mint amely időn át állítása szerint a tisztartó jó-voltából Cassiodorius műve nála volt, nem csak egész részleteket írt le belőle, de egyes helyeket össze is vont vagy pedig saját szavaival mondott el. A két szerzőt egymástól szorosan elkülöníteni nagyon bajos volna. Cassiodorius művéből való általában mindaz, ahol szerzőkként Priscus, Dio, Strabo, Ptolemaeus, Ammianus és Ablabius vannak megnevezve. Arra nézve, hogy mi Jordanesé, némileg római-története mint eredeti műve lehet irányadó az ott felhasznált auctorok révén.

A Cassiodoriusra vonatkozó adatokat leginkább annak *Varia* című műve tartotta fenn, amely hivatalos iratok nyomán készített mintafogalmazványokat tartalmaz. Bruttiumból (Scyllatium) származott, ahol birtokai is feküdtek. Nagyatyja, Valentinianus, atyja pedig Odoacer és Theodorich alatt főhivatalokat viseltek. Ő maga is érdemeiért patriciusi rangot nyert s különböző időkben consul, magister officiorum, praefectus praetorio s quaestor volt.

Mint atyja, ő is őszinte bámulója volt Theodorichnak s könnyen beletalálta magát azon gondolatba, hogy Itália ura Theodorich s hogy ott az uralom az Amalokat, mint a birodalom régi szövetségeseit illeti meg, akik első sorban hű szolgálataikért kapták az Itália feletti uralmat s az usurpator Odoacerrel szemben mint Itáliának a császártól adott felszabadítói tűntek fel. Kedvencz eszméje, miként Jordanesé is, az volt, hogy az Amalokat s a gótokat minél közelebb hozza a rómaiakhoz s a két uralkodó család s a két nép között a kapcsokat még szorosabbá tegye.

Művét 526—536 közötti években írhatta, még pedig, ha hihetünk a karlsruhei codex feljegyzésének, Theodorich király kívánságára történeti könyvekbe foglalván a gótok eredetét, lakhelyét, szokásait. Hogy műve 533-ban már kész volt, mutatja Athalarichnak Róma város senatusához intézett egyik levele (Var. 9, 25.), a melyben megemlékezik Cassiodoriusról és gót történetéről.

Azonban a vallási és nemzetiségi válaszfalat, amely a gót és római népet egymástól elválasztotta] lerombolni nem sikerült. Ellentállott ennek egy részt a gót nemzeti párt, amelynek semmi kedve sem volt rómaivá lenni, más részt maga a császár is, akiről se Cassiodorius, se Jordanes nem tudták azt, amit kortársuk Procopius, ki szerint Justinianus gyűlölte a gót nevet s el akarta azt a földszínéről törölni. Midőn tehát Itáliában Vittigesszel a gót nemzeti párt jutott uralomra, Cassiodorius reményeit megsemmisülve látta s úgy 537—38 körül az állami szolgálatról lemondott, 540-ben pedig Vittiges királyságának szomorú vége után Bruttiumba vonult birtokaira, a hol élte hátra lévő éveit egy általa alapított és gazdag könyvtárral felszerelt kolostorban (Vivarium) könyvei társaságában mint barát élte le s nagy kort érve itt is halt meg 570-körül. Halála után az egyház a szentek sorába iktatta.

XII. Cassiodorius főforrása műve megírásánál *Ablabius* volt, akiről Jordanes (4. f.) úgy emlékezik meg, mint aki a gót nemzetről nagyon megbízható történetet írt. Ezen kívül még két ízben fordul elő név szerint említve Jordanes góttörténetében (14. és 23. f.). Kivüle az eddig ismert irodalomban még csak Rupert, Tegernseei apát említi egyik levelében, amelyben könyveket kérve kölcsön több szerzőt említ, köztük *Blaviust* is, ami azonban semmi esetre sem lehet más, mint Jordanes

műve metonymice kifejezve. Ablabius ezen korból több mutatható ugyan ki, de azonosítani a Jordanes által említett egyiket sem lehet. Nemzetiségét megállapítani szintén bajos. Valószínűleg gót volt vagy olyan római vagy görög, aki a gót nyelvet jól beszélte. Egyébként a gótok közt nem lehetett ritkaság e három nemzet nyelvének birása (Amalasuinth). Műve, mely úgy 500 körül K. u. keletkezhetett, mindenesetre önálló gót történet volt, amit Jordanes is megerősít. Könyve megírásánál használhatott görög szerzőket is, minthogy Jordanes Dexippus-ból való részleteket citál mint Ablabius sajátját. Neki kell Cassiodorius művében tulajdonítanunk mindazon részleteket, amelyekben a gótok elbeszéléseire, énekeire történik hivatkozás, mert az nem tehető fel, hogy Cassiodorius ilyeneknek gyűjtésével s feldolgozásával foglalkozott volna, annál is inkább, minthogy egyes kimondja, hogy inkább hisz annak, amit olvasott, mint a vén asszonyok meséinek. Ablabiusé lehet a mű elsődleges felosztása a gótok hármaskörű lakóhelye szerint, továbbá azon részek, ahol a capillatikról és a belagines nevű gót törvényekről van szó. Gótul tudó szerzőre vall a nevek írásmódja főképp Scandinavia tárgyalásánál (3. f.), továbbá az Amalok családfáját (14. f.), a gepidák eredetét (17. f.). a Hermanarich uralma alatt álló népek elszámolását (23. f.) sat. tárgyaló részletek.

XIII. Ablabiusén kívül Jordanes művén még nagyon érzik Priscus is, aki Byzancz és Attila történetét írta meg s tagja volt annak a követségnek, amely 448-ban Konstantinápolyból Attilának valahol a Tisza mellékén lévő székhelyére küldetett. Műve, mely 472-ig terjed, csak töredékesen maradt ránk, azért Jordanes, illetve Cassiodorius által való felhasználásának mértékét megállapítani nem is igen lehet. Mindenesetre Priscusé a

vesegótokról szóló részben Attila kitünő jellemzése, a két galliai hadjáratának elbeszélése, továbbá az, amit a ostrogótokról szóló részben Attila haláláról, temetéséről és birodalmának felbomlásáról találunk. Ezen helyeken a görög író éleslátása, jellemző, leíró képessége, élénk, erőteljes stílusa még Jordanes kezenyoma daczára is erősen kiérzik az elbeszélés folyamában s fénylapjait képezi Jordanes művének.¹

XIV. Kritikai kiadása Jordanesnek kettő van. Az első Closs A. Károlyé, aki 1866-ban Stuttgartban Jordanes góttörténetét adta ki „Jordanes de Getarum sive Gotorum origine et rebus gestis” czímen, Closs nagy nyelvtudással, azonban kevés történeti ismerettel s még kevesebb történeti kritikával állt neki nehéz feladata megoldásának, úgy hogy a szigorú tudományos igényeket ki sem mi képen sem elégítette.

1882-ben a *Munumenta Germaniae Historica*, *Auctores antiqui* V. k. I. részében megjelent Mommsen Tivadar kiadása, amely eddig végérvényesnek van elfogadva s úgy módszer, mint a felhasznált anyag tekintetében a legmesszebb menő követelményeknek figyelembe vételével készült s egyike a nagy nevű tudós azon műveinek, amelyek nevének a halhatatlanságot biztosítják.

Mommsen a szöveg megállapításánál kritikai érvek alapján a Jordanes-codexeket megbízhatóságuk szerint három csoportra osztotta s azonkívül még mindegyik csoportot külön „jobbakra” és „rosszabakra” s ezek alapján reconstruálta a szöveget, a melyet kiadásában találunk.

¹ A gót történetben ezen említettekén kívül még a következő szerzők szerepelnek : Pompeius Trogus, Livius (Tacitus), Strabo, Pomponius Mela, Josephus, Dio, Tacitus, Ptolomaeus, Dictys, Solinus, Dexippus, Fabius (?), Ammianus és folytatója, Rufinus, Prosper, Marcellinus Comes és Symmachus.

A jobb codexeknek főismertető jele szerinte az, hogy Jordanesnek mindkét művét tartalmazzák s azonkívül még egy bizonyos scolastikus Honoriusnak Jordanes püspökhöz intézett versét is, amelyet Seneca ellen írt. A codexek második és harmadik csoportja csak a gót történetet tartalmazza.

Az összes codexek vissza vezethetők egy közös eredetire, amelyből aztán a codexeknek két főtypusa származott u. m. az első és második csoport codexei-nek közös typusa és a harmadik csoport alá foglaltaknak közös typusa. A szöveg rekonstruálásánál Mommsen a következő codexekre volt tekintettel.

1. Heidelbergi VIII. sz. 2. Vatican-Palatinusi X. sz. 3. Valencienne-i IX sz. 4. Firenzei Lorenzo-könyvtári XI. sz. 5. Milanoi Ambrosianai XI—XII. sz. (másolata a palatinusinak) mint az I. csoport codexeire, azután 6. Vaticani Ottoboniani X. sz. 7. Breslaui XI. sz. 8. Cheltenhami kivonat IX. sz. mint a második csoport codexeire, továbbá 9. Cambrigdei (Trinity-College) XI. sz. 10.) Berlini XII. sz. 11. Arrasi (Artois-beli) codexnek egy Hamburgban lévő másolatára mint a harmadik csoport codexeire s végül a Geographus Ravennas, Paulus Diaconus, Landolf és Frechulf excerptáira.

Jordanesnek eddig a következő kiadásai ismeretesek.

1. Peutinger, *Getica*, Augsburg 1515. 2. Rhenan, *Romana és Getica*, Basel 1531. 3. Leunclavius, *Romana és Getica* 1531. 4. Forner, *Getica*, Paris 1579, 1583, 1588, 1600. 5. Sylburg, *Romana egy része*, Frankfurt 1588. 6. Silvius, *Romana és Getica*, Lion 1594. 7. Vulcan, *Romana és Getica*, Leyden 1597, 1617. 8. Brosse, *Getica*, Orleans 1609, 1622, 1637, 1650, 1656. 9. *Romana*, a „*Scriptores historiae romanae*“ cz. gyűjteményben, Orleans 1609, Yverdun 1621, Amsterdam 1625, 1630, Leyden 1648, Heidelberg 1743, 1778. 10. Gruter,

BEVEZETÉS.

Romana és Getica, Hanau 1611. 11. Lindenbrog, Romana és Getica, Hamburg 1611. 12. Romana és Getica, a Bibliotheca Patrum-ban VI. k. Kölnben, 1618. 13. Elzevir, Getica, Amsterdam, 1655. 14. Romana és Getica, Bibliotheca Patrum, XI. k. Lion, 1677. 15. Garet, Getica, Rouen, 1679. 16. Muratori, Romana és Getica, Milano. 1723. 17. Savagner, Romana és Getica (francia fordításban), Páris 1842. 18. Endlicher, Getica, megkezdett kiadás 1848-ból, egyetlen példánya a bécsi közönyvtárban. 19. Martens, Getica (német fordításban), Lipcse.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

A GÓTOK EREDETÉRŐL ÉS
TETTEIRŐL

Országos Széchényi Könyvtár

Bár én kis hajómban utazva a nyugodt part körül 1.
őhajtottam maradni és, mint valaki mondja,¹ a régiek
tavaiból halacskákat fogni, mégis arra biztatsz Castalius
testvér, hogy eresszem vitorláimat a sík tengernek és
hogy a művecskét, mely kezemnél van, félbehagyván,
t. i. a krónikák kivonatolását, azt javaslod, hogy sza-
vaimmal Senator tizenkét kötetét, a getáknak eredete-
ről és tetteiről, amint a hajdankor óta nemzetségeken
és királyokon át idáig jutottak, egyetlen, még pedig
kicsiny könyvecskébe foglaljam össze. Elég kemény 2.
kívánság és szinte olyan róttá rám, aki nem is akar
tudni e munka nehézségéről. Arra sem tekintesz, hogy
nekem rövid a lélekzetem arra, hogy vele az ő írói
képességének nagyszerű harsonáját megtölthessem.
Mindenekfelett azonban az a baj, hogy nem is állnak
azok a könyvek rendelkezésemre, hogy gondolatmenetét
követhetném. De hogy ne hazudjam, a könyvek tiszt-
tartója jóvoltából három napi olvasásra nálam voltak.
Bár szövegükre nem emlékszem, mindazáltal azt hiszem,
hogy a gondolatmenetet és a történeteket teljesen meg-
tartottam. Hozzá is adtam görög és latin történetekből 3.
ami oda illett, az elejét és végét s a közepén több dol-

¹ Ezt Rufinus mondja Origenes Pál apostol római leveléhez
irt commentárjai fordításának előszavában, ahonnan Jordanes ezen
előszót majdnem fele részben plagizálta.

got a magam szavaival vegyítettem meg. Fogadd azért gáncs nélkül, szívesen, amit kértél és olvasd még szívesebben. Ha pedig valamiről hiányosan szoltam és te arról, mint a néppel szomszédos, tudomással bírsz, add hozzá és imádkozzál érettem legkedvesebb testvérem. Az Ur veled. Amen.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

1. — Őseink, mint Orosius írja¹, az egész földet, a 4.
melyet az Ocean szegélyez, három szögletűnek gondol-
ták és annak három részét Azsiának, Európának és
Afrikának nevezték. A földnek ezen hármasságára
nézve számtalan író van, akik nemcsak a városoknak
és helyeknek fekvését magyarázzák, hanem ami még
helyesebb, a lépéseknek és mérföldeknek számát is
megméri. Meghatározzák a tenger habjaiban lévő szig-
eteket is, úgy a nagyokat, mint a kicsinyeket, amelyeket
Cycladoknak² vagy Sporadoknak hívnak és a nagy
tenger mérhetetlen mélyében fekszenek. Az átjárhatatlan 5.
Ocean szélső határainak leírására pedig nem csak hogy
senki sem vállalkozott, de nem is adatott meg senkinek,
hogy rajta átmenjen, mivel úgy vélik, hogy a sok hinár
és a folytonos szélcsend miatt ez átjárhatatlan és nem
is ismeri senki, hacsak nem az, aki alkotta. Ezen ten- 6.
gernek innenső partját azonban, amelyről azt mondtuk,
hogy az egész világot körül öleli, koszorú alakban futva
körül határait, kíváncsi emberek, akik ezen dologról írni
akartak, eléggé megismerték. Egyrészt azért, mivel a
földön mindenütt vannak lakosok, másrészt, mivel ab-
ban a tengerben némely sziget lakható mint a keleti
részen az indiai Oceánban a Hyppodes, Iamnesia,
Napégette, jóllehet lakatlan, de területében szélesen és

¹ Orosius (Hist. libri VII. adversus paganos Kr. u. V. sz.) 1, 2, 1 majdnem szóról-szóra ugyanezt mondja. — ² Cycladok, azaz körben (Delos körül) fekvő szigetek az Aegai-tengerben. Sporadok (szétszór) néven ugyanezen tenger többi szigetei (Kréta és Cycladok közt) szerepelnek. — ³ Julius Honoriusnál Hippopodes, Jannessi. Nevezi a többi szigeteket is, úgy látszik, ugyanazon forrásból eredő hasonló néven.

- hosszan nagyon kiterjedt. Taprobane¹ is, amely, mint mondják, (falukon és tanyákon kívül) tíz nagy erős várossal van díszítve. Továbbá még egy más kiváló kedvességű, Silefantina és még Theron², bár még egy író sem beszélt róluk, de azért sűrűen lakottak. Ennek az Oceánnak van a nyugati részén is néhány sziget, amelyeknek majdnem mindegyike ismeretes az odajáróknak sokasága révén. Nincsenek messze a Gaditánumi-szorostól³ sem, az egyik Beata és a másik pedig az, amelyet Fortunatá-nak hívnak. Jóllehet némelyek Gallícia és Lysitaniának azt a két kinyúlását is az Oceán szigeteihez számítják, melyeknek egyikén Hercules templomát⁴, a másikon pedig Scipio emlékjelét⁵ lehet még látni, mégis mivel Galicia földjének nyúlványát képezik, inkább Európának nagy földjéhez, mint az Oceán szigeteihez tartoznak. De vannak azért még más szigetek is beljebb az árjában, amelyeket Baleároknak hívnak és még egy másik, Mevania, nemkülönben az Orcadok, számra nézve harminczhárman, habár ezek nem állanak mind művelés alatt. Van a nyugati tájnak legszélén egy más, Thyle⁶ nevű sziget is, amelyről Mantua szülötte⁷ a többek közt ezt mondja: „szélső Thyle téged uraljon.“

¹ Taprobane, valószínűleg a mai Ceylon, Plin. h. n. 6, 22. — ² Silefantina, talán Elephantina szigete Dél-Egyiptomban a Nilusban. Theron, bizonyára azonos Teredonnal az Euphrat és Tigris torkolatánál. — ³ Gaditanumi-szoros, ma Gibraltar. Fortunatae Insulae, Plin. h. n. 6, 32. — ⁴ Hercules temploma, Onoba, ma Huelva városánál fekvő félsziget fokán Baetis tartományban. — ⁵ Scipio emlékjele, az a világító torony értendő alatta, amelyet Servilius Caepio építtetett a Baetis (Guadalquivir) torkolatánál, talán azon a helyen, ahol most Chipiona van. A promontorium jóval odább van nyugat felé. (Cap. St. Vincent). — ⁶ Thyle vagy Thule, nagy sziget éjszakon, Island vagy Mainland, de lehet Scandinavia vagy Norvégia egy része is (Thilemark). Pytheas massiliai tudós utazó (IV. sz. K. e.) említi először, mint legéjszakibb pontot, hova hajójával eljutott. — ⁷ Virgil, Georgica 1. 30.

Ennek a végtelen tengernek azonban a sarki, azaz éjszaki részén is van egy kiterjedt sziget, amelynek neve Scandza¹ s amelyről ha az Ur segíteni fog, kell szólnunk, mivel a nép, amelynek eredetét tudni kívánod, ezen szigetnek kebeléből jött mint méhraj kizúdulva Európa földjére. Hogy hogyan s mikép, azt ha az Ur engedni fogja, a következőkben fogjuk előadni.

2. Most pedig Britannia szigetéről fogok, amely az Oceánnak öblében, Spania, Gallia és Germania közt fekszik, röviden, amennyire tehetségemben áll megemlékezni. Bár ennek nagyságát, mint Libius² írja, még senki sem járta körül, mindazáltal sokaknak adatott különféle alkalom, hogy róla beszéljenek.³ Ugyanis miután hosszú időn át római fegyverek megközelíthető nem volt, Julius Caesar csatáival, amelyeket csak a dicsőségért keresett, végre megnyitotta. Ezután a kereskedésnek és más célból számos halandónak hozzáférhetővé lett. Az ezután következő szorgos korszak előtt már világosabban mutatta fekvését, amelyet, mint ahogy azt görög és latin szerzőktől vettük, meg fogunk magyarázni. Többen azt állították, hogy háromszöghöz hasonló, az éjszaki és nyugati égtáj között terül el, legnagyobb szöge a Rajna torkolata felé fordúl, ezután szélességben fogyatkozva ferde irányban visszahúzódik s a két hosszabb oldallal Gallia és Germania felé fordúlva két más szögben végződik. A legnagyobb szélessége 2310 stádium, a hosszúsága pedig, amint mondják, nem haladja túl a 7132 stádiumot.⁴ Részint

¹ Scandza vagy Scandzia (Scandia, Scandinavia, Scatinavia), bizonyára ma is az így nevezett félsziget. — ² Ezt nem Lívius, hanem Tacitus mondja Agr. 10—13. Ezen dologról Lívius sohasem elmélkedhetett. — ³ Így J. Caesar Comm. 5, 13, aki elég részletes leírását adja a szigetnek. Kivüle még Strabo 4, 5 2, Mela 3, 6, 50, 51, Dio Epit. 76, 12. — ⁴ Egy stádium 600 láb. A tényleges hosszúság 980 km., a szélesség pedig 630 km.

- bokros, részint erdős síkságot képez, de emelkedik rajta némi hegység is. Lomha tenger mossa körül, amely sem evezőcsapásoknak nem enged egy könnyen, sem a szelek fúvására fel nem dagad, úgy hiszem azért, mivel a távolabban fekvő szárazföld a mozgásra módot nem nyújthat, annál is inkább, mint-hogy itt a tenger szélesebben terjed ki, mint bármáshol. Strabo pedig, a kiváló görög író arról tudósít, hogy az a sziget, minthogy a talaj az Óceán gyakori áradásaitól megnedvesedik, annyi ködöt lehel ki, hogy a napot, amely a nap egész folyamán át rútul el van takarva,
13. ha fenn ragyog is, nélkülözni kénytelen a tekintet. Cornelius évkönyv író is beszéli, hogy legszélsőbb részén az éjszaka is világosabb és igen rövid. Sokféle fémekben bővelkedik és füvekben gazdag, de ezeknél termékenyebb mindabban, ami inkább a barmokat, mint az embereket táplálja. Sok még pedig jó nagy folyó folyik rajta keresztül és vissza, amelyek drága kőveket és gyöngyöket hengergetnek. A silorok¹ arcza tarkázott s a legtöbben göndör és fekete hajjal születnek; azoknak, akik Calydoniát lakják, vörös hajuk, nagy, de puha testük van. Hasonlók a gallokhöz vagy spanokhoz,
14. aszerint, amint velük szomszédosak. Ennek folytán némelyek úgy vélekedtek, hogy tőlük nyerte a lakosokat, akiket a szomszédság csalogatott. Mindnyájan egyformán műveletlenek, a népek úgy, mint a népek királyai. Dio, a híres évkönyvíró mindazáltal azt írja, hogy mindannyian a calydoniaiak és maeatai neveit vették fel. Veszőből font kunyhókban laknak közös fedél alatt a barmokkal, gyakran az erdőkben tanyáznak. Vajjon cziczoma végett-e vagy más okból, nem tudom, vassal berajzolja a testüket.² Részben uralomvágyból, részben
- 15.

¹ Silurok vagy silorok, a mai Wales-ben. Calydonia, a mai Scotia.

² Ezen szokástól kapták nevüket is, picti, pictek.

pedig határaiknak kibővítése céljából, gyakran viselnek egymás közt háborut és nem csupán lovasággal vagy gyalogsággal, hanem kettős fogatú hadi szekerekkel is, továbbá kaszás szekerekkel, amelyeket közönséges nyelven essedáknak neveznek. De elégedjünk meg Brittaniaszigetének alakjára vonatkozólag ezen néhány dolog felemlítésével.

3 — Térjünk most vissza Scandzia szigetén16.ek fekvéséhez, amelyet előbb elhagytunk. Erről pedig művének második könyvében a híres földrajzíró Claudius Ptolomeus¹ emlékezik meg, mondván: Fekszik pedig az Oceánnak éjszaki szélében egy nagy sziget, amelynek neve Scandza, czitrom levélhez hasonló, oldalai görbék és hosszasan elnyúlva záródik. Pomponius Mela² is azt állítja róla, hogy a Codanitengeröbölben terül el, amelynek partjai közé a Oceán folyik be. Ez szemközt fekszik a Visztula folyóval,17. amely a sarmata³ hegységből ered — és Scandza szigetével átellenben hármassággal az éjszaki Oceánba ömlik, elválasztva egymástól Germániát és Scythiát.⁴ Ennek keleti részén a föld kebelén roppant nagy tó van, ahonnan a Vagus⁵ folyó mintegy méhből eredve hullámozással az Oceánba ömlik. Nyugat felől szintén a mérhetetlen tenger környezi s éjszak felől is ugyan az a nem hajózható rengeteg Oceán zárja körül, amelyből kinyúló kar módjára, kiterjedt öböllel a Germán-tenger keletkezik. Azt tartják, hogy itten több bár kicsiny sziget is található, ahova a farkasok, ha átmennek,18. midőn a roppant hideg miatt a tenger befagy, amint

¹ Ptolemaeus 2, 11, 13. — ² Mela 3, 3, 31. A Codani-öböl (Keleti tenger) szerinte tele van kisebb-nagyobb szigetekkel, Scandianaviát azonban nem említi. — ³ Sarmatia, Lengyelország és nyugati Oroszország. — ⁴ Scythia alatt a régiek általában a Don és az Alduna közt elterülő pusztaságot értették. — ⁵ Vagus, ilyen folyó nem ismeretes. Müllenhoff szerint általában kifolyást, kiömlést jelent.

- mondják, szemük világát elvesztik Így ez a föld nem csupán az emberekkel szemben nem vendégszerető, hanem még a vad állatokkal szemben is kegyetlen.
19. Scandza szigetén pedig, amelyről beszélünk, bár számos különféle nemzet lakik, mégis csak hétnek nevét említi közülük Ptolemaeus.¹ Mézkészítő méhrajt a nagy hideg miatt sehol sem találni. Ennek éjszaki részén az adogit² nép lakik, melyről azt mondják, hogy náluk a nyár derekán negyven nap és negyven éjjel folyton világos van és ugyancsak tél idején a napoknak és éjeknek
20. hasonló számán át nem ismerik a nappali fényt. Így változik az öröm a szomorúsággal, a haszon és kár, nem úgy, mint másoknál. És ennek mi az oka? Az, hogy a hosszabb napok alatt a napot kelet felől a sark szélén visszatérni is látják, a rövidebbek alatt pedig nem így látszik náluk, hanem másként, mert a déli jeleken halad keresztül és azt mondják, hogy a nap, mely nálunk a mélységből látszik kiemel-
21. kedni, azoknál a föld szélén jár körül. Egy másik ottan élő nép pedig a screrefennek³, akik nem gabonaélelmet keresgélnek, hanem vadállatok húásával és madártojással élnek. Itt a mocsarakban oly nagy mennyiségű tojás van, hogy képes egyrészt a fajt szaporítani, másrészt a népet is bőségesen élelmezni. Egy másik itten élő nép pedig a suehansok⁴, akik, miként a thyringek kitűnő lovakkal⁵ bírnak. Ezek azok is, akik a rómaiak használatára kereskedés útján számtalan más népen keresztül sappherin⁵ bőrt küldenek és

¹ Ptolemaeus 2, 11, 35. — ² Adogit, Müllenhoff szerint Norvégia legéjszakai részének iakói Nordlandban. — ³ Screrefennek v. Scridifinnek, a mai lapp és finn népek összefoglaló neve. V. ö. Procopius Bell. Goth. 2, 15 és Paulus Hist. Long. 1, 5. — ⁴ Suehans (középkorban Sueones), a Mälar és Hjelmar tavak körül (Svearíke) lakó scandináv népek. — Sappherin, jelentése ismeretlen, de valószínű, hogy a bőr színét jelentette. Lindenbrog szerint a németeknél sabelen-nek hangzott. Megkísérlették azonosítani az orosz sobol' (coboly) szóval is, de siker nélkül, — ⁵ V. ö. Cassiod. var 4, 1.

híresek e bőrök szép feketesége révén. Ezek bár szé-
gényesen élnek, pazarul ruházkodnak. Ezután különféle 22.
nemzetek csoportja következik, theustok,¹ vagothok, ber-
giok, hallinok, liothidák, akik mindnyájan sík és termé-
keny talajon laknak, azért gyakran ki vannak téve ott más
népek támadásainak. Ezek után ahelmilek, finnaithák,
fervírek, gautigothok, kemény emberi faj és szerfelett
harcziasak. Ezután mixek, evagrok és otingek. Ezek mind-
annyian állatok módjára, kivágott sziklákban, mi-
ként várakban laknak. Még ezeken is túl vannak az 23.
ostrogothák², raumarikok, aeragnariciak, a nagyon sze-
lid finnek, akik Scandza összes lakóinál szelidebbek;
továbbá a hozzájuk hasonló vinovilothok; a suetidek,
akik úgy ismeretesek ezen népben, mint akik a többi-
eknél testalkatra nézve kiválóbbak. Bár a dánok is,
akik az ő törzsükből származnak, a herulokat, akik
Scandia összes nemzetei között roppant testi nagyságuk
révén kiváló hírnévvel dicsekednek, saját lakhelyeikről
elűzték. Vannak még, noha ugyan azon helyen, a graniak³ 24.
augandzok, eunixok, taetelek, rugok, arochok, raniak,
akiknek néhány évvel ezelőtt Roduulf volt a királyuk,
aki megvetvén saját királyságát, a gótok királyának

¹ Theustok, Tiust lakói Kalmár éjszaki részén; vagoth, az
előbbiektől keletre, talán Öland és Gotland lakói; bergio, hallin,
liothida, talán Blekinge és Halland lakói; ahelmil, finnaitha stb.
népek az előbbiek között a mai Smalandban s a Wætern-tó körül lak-
hattak. — ² Ostrogothok (Vestgötar), a Wætern-tótól nyugatra a
tengerfelé; raumarikok, Rome-rike lakói; aeragnarikok, a mai Bohus-
ban a tengerpart mentén; finnek, Norvégia és Svédország déli ha-
tára mentén laktak; vinovilothok, ezen törzs a raumarikok és az aerag-
narikok közt tanyázott; Suetidek, a Miösen tó körül. — ³ Graniak,
Norvégiában a mai Bratsbergben; augandzok, az előbbiektől nyu-
gatra; taetel, amazoktól éjszakra Telemarkenban; rugok, Rogaland-
ban az augandzoktól nyugatra; arochok, Hordlandban; raniak, az
arochoktól éjszakra egészen az adogitokig. (Müllenhoff.)

Theodorichnak keblére vetette magát és megtalálta, amit óhajtott. Mindezek a népek, amelyek testben és bátorságban nagyobbak voltak a germánoknál, vadállati kegyetlenséggel harcoltak.

- 25 **4.** Mondják, hogy ezen Scandza szigetéről, mint valamely nép-gyárból vagy mint nemzet-méhből jöttek ki egykor Berig¹ királyukkal együtt a gótok.² Ezek midőn a hajóból kiszállva a szárazföldre léptek, annak a helynek rögtön nevet is adtak. Ugyanis, mint mondják, az
26 mai nap is Gothiscandzának³ neveztetik. Innen csakhamar az ulmerugok⁴ földjére vonultak, akik akkor az

¹ Berig, Kr. u. I. század.

² A gótok (gutans, gutos, gut-thiuda) egy germán népcsoport-hoz tartoztak, amelyet róluk gyakran gót-csoportnak is neveztek. Legújabbban Plinius nyomán n. h. 4, 99.) vandiliak néven foglalják őket össze, akikhez a gótokon kívül a gepidákat, vandalokat és rugokat számitják, mint legfőbb népelemeket. Lakóhelyeik az Elbától keletre a Visztuláig terjedtek. Nyelvük közeli rokon volt egymással, de a gót nyelven kívül a többiekből ugyszólván csak tulajdonnevek maradtak fenn.

Magától értetődik, hogy a gótokat és getákat azonosítani nem lehet, mint ahogy ezt több görög és római író, köztük Jordanes istette. A geták talán közeli rokonai voltak a dákoknak, akikkel Strabo szerint egy és ugyanazon nyelvet beszéltek és akiket Jordanes szintén gótoknak nevez. A geták thrák nép voltak, akik kezdetben a Balkán-hegység és a Duna között, később a Duna másik partján is laktak s a gótok megjelenésekor a Római-birodalomnak voltak alattvalói. (V. ö. Herodotus 4, 93, 96, Tucydides 2, 96, Strabo 7, 35.)

A gótok két csoportját keleti és nyugati gótokra, ostrogótok és wisigótok néven Jordanes nyomán szokás elkülöníteni. Az elnevezés azonban csak a keleti (ost) gótoknál magyarázható, míg a nyugati gótoknál a wesi, wisi név a nyugat (west) szóval semmi összefüggésben sincsen. A két gót birodalom bukásával megsemmisült a gót nemzet is. Csak egy elszakadt töredék a Krim-félszigeten (Krim-gótok vagy Tetraxiti-gótok) őrizte meg nyelvét egész az újkorig. Ulfilasról l. 51, t.

³ Gothiscandza, e szó nem egyéb tudós összetételnél, amelyet Cassiodorus Ptolemaeustól kölcsönzött.

⁴ Ulmerugok, a Visztula torkolatánál.

Oceán partjait lakták, tábort ütöttek és csatába ereszkedve saját földjükről elűzték őket. A velük szomszédos vandaloikat pedig már ekkor leigázták és uralmuk alá vették. Mikor itt a nép száma nagyon megnövekedett és Berig után már úgy az ötödik király, Filimer¹, Gandarich fia uralkodott, ez elhatározta, hogy a gótok családjával együtt tovavezeti a sereget. Mialatt alkalmas területeket és megfelelő helyeket keresett, elérkezett Scythia azon vidékére, amelyet nyelvükön Oium-nak² hívtak. Midőn itt a sereg a vidék nagy termékenységében gyönyörködött és már felerészben átkelt, amint mondják, a híd, amely a folyamon átvezetett, kijavíthatatlanul összeomlott s ezután már senki sem tudott sem átkelni, sem visszatérni. Az a hely ugyanis, mint mondják mocsarak és ingoványoktól körülvéve el van zárva s azt a természet e kettő egyesülése által járhatatlanná tette. Ott még ma is lehet hallani a gulyák bőgését és tapasztalni az emberek otltlétét, amint ezt hinnünk lehet a vándorok tanusága folytán, bárha csak távolról hallották is. Így tehát a gótoknak ez a része, amely, mint mondják, Filimerrel a folyamon keresztül Oium földére kelt át, birtokába vette az óhajtott talajt. Mindjárt rá a spalok³ népéhez érkeznek és csatába ereszkedve győzelmet aratnak. Innen mint győztesek Scythia legszélső részére sietnek, amely a Pontusi-tengerrel⁴ határos, mint ahogy ezt közönségesen régi énekeikben majdnem történet módjára még most is regélik s amit teljes hitelű történetében megerősít Ab-

¹ Filimer, a Kr. utáni III. sz. első felében élt. — ² Oium, Müllenhoff szerint azonos a német Aue szóval s valószínűleg a Wolhynia mocsaraitól éjszakra fekvő terület értendő alatta. — ³ Spalok, bizonyosat nem tudni róluk. Említi őket Plinius n. h. 6, 22, hogy átkeltek a Tanais folyón. A régi szláv nyelvben spolin, ispolin óriást jelent. — ⁴ Pontus, Feketetenger.

- vius is, a gót népnek hírneves ismertetője. Ebben a véleményben számosan osztoznak a régiek közül is.
29. Hogy pedig mért mellőzte Joseppus¹, a nagyhitelű évkönyvíró, aki mindenütt igazságra törekszik s a történetek folyamát kezdetüktől vezeti le, ezeket, amiket a gótnép származásáról mondtunk, nem tudjuk. Csak Magogot említi törzsükből és hozzá teszi, hogy őket úgy nemzetségük, mint nevük szerint scytháknak nevezik. Mielőtt más dolog tárgyalásába fognánk, szükséges, hogy ezen föld fekvését meghatározzuk.
30. **5.2** — Scythia pedig Germania földjével addig határos, ahol a Ister² folyam ered, vagy ahol a Morsiai mocsár³ terül el. Kiterjed egészen a Tyras, Danaster⁴ és Vagosola folyókig és addig a nagy Danaperig és Taurus-hegyig,⁵ de nem az ázsiai, hanem a saját külön, azaz a scytha Taurusig, továbbá a Meotisonak⁶ egész környékén és a Meotison-tul a Bosforus-szoroson⁷ keresztül egészen a Caucasus-hegyig és a Araxes⁸ folyamig. Ezután a Kaszitenger mögött baloldalra hajol s Ázsia legszélén az éjszakkéleti Oceántól kezdve gomba módjára kezdetben keskeny, később nagyon széles és kerek alakuvá lesz s a hunok felé hajolva egész az albánokig⁹
31. és sereig¹⁰ nyulik. Ezt az országot, mondom, tudniillik

¹ Josephus, Antiquitates 1, 6, 1 szerint a scythák Magoktól, Japhet fiától származnak. — ² Ister, Duna. — ³ Morsiai-mocsár, a Mursa (Eszék) mellett e'terülő nagy mocsár. — ⁴ Tyras vagy Danaster, Dnjester; Vagosola, így csak Jordanes említi, bizonyára a Hypanis, ma Búg, értendő alatta; Danaper, így a gót és sarmata vándorlások óta, előbb Borysthenes, ma Dnjepr. — ⁵ Taurus, talán Tauria é. k. részében levő dombos vidék értendő alatta. — ⁶ Meotis, Asowi-tenger. — ⁷ Bosforus, Kertsch. — ⁸ Araxes, Aras. — ⁹ Albánok, harczias nép a Kaukázus, Kaszitenger, Iberia, Cyrus és Araxes között. Pompeius hódította meg őket. — ¹⁰ Serek, Serica lakói, tulajdonképen a chinaiak, de úgy látszik, hogy általában a Kaszpitengertől keletre lakó népeket értették alattuk.

a hosszan elnyúló és szélesen kiterjedő Scythiát kelet felől a serek határolják akik a Kaszitenger partjainál a határon vannak letelepedve, nyugatról a germánok és a Vistula folyó, a sark felőli részen, azaz éjszakon Oceán veszi körül, délről Persida, Albania, Hiberia, Pontus és az Ister medrének alsó része, amelyet torkolatától a forrásáig Danubiusnak¹ hívnak. Azon az oldalon pedig, amely a Pontus partjával érintkezik, eléggé ismeretes városok környékezik mint Boristhenis² Olbia, Callipolida, Chersona, Theodosia, Careon, Myrmicion és Trapezunt, amelyeknek alapítását a scythák vad nemzetségei a görögöknek megengedték, hogy velük kereskedést folytathassanak. Ennek a Scythiának közepén van egy hely, amely Ázsiát és Európát egymástól elválasztja, t. i. a Ripsei-hegyek,³ melyek a Meotisba ömlő hatalmas Tanaist⁴ bocsájtják magukból, amely mocsárnak kerülete 144,000 lépés⁵ és nyolcz rőfnél sehol sem mélyebb. Ezen Scythia nyugati részén első sorban a gepidák népe lakik, amelyet nagy és nevezetes folyók vesznek körül. Éjszaki és északnyugati részén ugyanis a Tisia⁶ folyik, délről maga a nagy Duna, keletről pedig a Flutausis⁷ folyó metszi,

32

33

¹ Danubius, helyesebben Danuvius, a kelta danu (erős, bátor) melléknévből, korábbi neve Ister. A jelen fordításban a „Duna“ mindig a „Danubius“ fordítása. — ² Boristhenes vagy Olbia, a Ilypanis (Bug) torkolatánál, a miletosiak gyarmatyárosa, ma Kudak; Callipolis, ily nevű város csak a thrák Chersonesoson fordul elő; Chersona, a Chersonesos (Krim) nyugati oldalán; Theodosia a keletin; Careon a VI. sz. óta nem fordul elő, de valószínűleg tőle ered a félsziget mai neve s azonos lehetett Panticapaeummal (Cherchio); Myrmicion, Ravennasnál nem fordul elő, egyébként Tauriában a Bosporusnál; Trapezunt a Pontus délkeleti oldalán. — ³ Riphæus hegység vagy a hyperboreusok, egy mesés nép hegysége, valószínűleg az Ural hegységet értették alatta. ⁴ Thanais, Don. — ⁵ 144000 lépés, általában sokkal kisebb szám, mint aminőt erre nézve más ókori írónál találunk, pl. Strabonál 9000 stadium. — ⁶ Tisia, a Tisza egyik ókori neve — ⁷ Flutausis, valószínűleg az Aluta (Olt) rejőzik benne.

amely örvényezve és tájtékozva sebes rohanással ömlik az Ister árjába. Ezeken túl befelé Dácia van, koszoru alakban meredek alpoktól védve, amelyeknek éjszak felé tartó balfelöli oldalán a Vistula eredetétől kezdve óriási térségeken a venetháknak¹ népes nemzete van letelepedve. Ezek, bár nevük a különféle törzsek és lakhelyek szerint változik, mégis főképen sclaveneknek és antoknak hivatnak. A sclavenek Novietunum² városától és a tótól, mely Mursiainak neveztetik, egész a Danasterig és éjszak felé pedig a Viscláig³ tanyáznak. Ezek községek helyett mocsarakban és erdőkben laknak. Az antok pedig, akik köztük legvitézebbek, amerre a Pontusi-tenger görbül, a Danastertől egész a Danaperig terjeszkednek, amely folyók egymástól sok napi járásnyira vannak. Az Oceán partjánál pedig, ahol a Vistula árja hármassal torkolattal beleömlik, a vidivariak⁴ tanyáznak, akik különféle nemzetekből verődtek össze. Ezek mögött ugyancsak az Oceán partjait az aestek lakják, egy minden tekintetben békés emberfaj. Ezekről délre az acatzir nép telepedett le, amely igen harcias, a gabonát nem ismeri, hanem barmok és vadászat szolgáltatják eledeletét. Ezeken túl a Pontusi-tenger felett a bulgárok lakhelyei terülnek el, akiket a mi bűneinkből eredő bajok tettek oly ismeretessé.⁵ Már innen nőttek elő a hunok, mint vitéz törzsek buja termékenységgű pásztja, a népek kétszeres dühére. Némelyek ugyanis altziagiroknak, mások pedig saviroknak⁶ neveztetnek, a kiknek telepeik egymástól

¹ Venethák, vendek, a régi némettség így nevezte az összes szláv népfajokat. — ² Novietunum, Novigrad a Kulpa mellett, — ³ Viscla, Visztula. — ⁴ Vidivarok, a név megvan a Vidu-land, Vidumaa szókban. — ⁵ Talán azon pusztításokat érti, melyeket a bulgárok az V. sz. folyamán a Balkánon véghezvittek. — ⁶ Savirok, Priscusnál sabirok, Const. Porphyrogenetosnál sabartok, sabartoiásfalói a magyarok régi neve (?).

el vannak különítve. Chersona mellett, ahova a kapzsi kereskedő Ázsia javait viszi, az altiagirok laknak. Ezek nyáron a szerte fekvő mezőkön barangolnak, ott tanyázva, ahova a marhalegelők hívják őket, télre pedig visszahúzódnak a Pontusi-tengerhez. A hunugurok¹ pedig onnan nevezeteseek, hogy tőlük ered a hermelin² bőrrökkel való kereskedés. Ezeket megfélemlítette ily nagy férfiaknak a merészsége. Róluk azt olvassuk, hogy első tartózkodási helyük Scythia talaján volt a Meotis-tó mellett, azután Mysiában³, Thráciában és Dáciában⁴, harmadizben ismét Scythiában a Pontusi-tenger felett laktak. Regéik sehol sincsenek feljegyezve, melyek szerint Brittaniában vagy valamely más szigeten⁵ szolgaságba kerültek és valakitől egy ló áráért kiváltattak volna. Aki pedig azt állítja, hogy azok másként tüntek fel földünkön,⁵ mint ahogy mi elmondtuk, bár nekünk ellent mond, mindazáltal mi inkább hiszünk annak, amit olvastunk, semhogy vénasszonymeséknek adjunk hitelt.

Hogy pedig kitüzött czélunkhoz visszatérjünk, amelyről beszélünk, azt mondtuk, hogy első helyükön

¹ Hunugurok, Priscusnál Onogurok, jelentése körülbelül a. m. Ugorországból való. A hunugur, ungar nevet a német írók adták a magyaroknak. — ² Hermelin bőr (commercium pellium murinarum), a régiek az egérfélékhez számították a nyenyétet, nyestet stb. hasonló állatokat. Aeneas Silviusnál murinarum helyett mardurinarum van (mardur ófn. nyest). — ³ Mysia, így a legjobb kéziratokban, bizonyára Moesia vagyis a Száva és a Duna alatt a Fekete-tengerig terjedő vidék, amelyet Cibar (Ciabrus) városa és az Isker folyó legnagyobb pontja közt húzott vonal egy nyugati és egy keleti részre Moesia Superior-ra és Moesia Inferior-ra osztott. — ⁴ Dácia területe magában foglalta az Aldunától éjszakra és a Tiszától keletre a Fekete tengerig terjedő vidéket. — ⁵ Földünkön, itt Mommsen in nostro urbe-t olvas, de mi inkább hajlandók vagyunk urbe helyett más codexekkel orbe-t olvasni.

- Scythiában a Meotis mellett laktak s ahogy tudva van rólok, Filimer volt a királyuk. A másodikon, azaz Dácia, Thrácia és Mysia földjén pedig Zalmoxes¹, akiről számos évkönyvíró bizonyítja, hogy bámulatos philosophiai műveltséggel bírt. Az első tanult királyuk ugyanis Zeuta² volt, a második Dicineus³, a harmadik Zalmoxes, akiről feljebb szoltunk. Nem hiányoztak olyanok sem,
40. akik őket bölcseségre tanították. Innen van, hogy a gótok majdnem az összes többi barbároknál bölcsesebbek voltak, majdnem a görögökhöz hasonlóak, mint Dio⁴ bizonyítja, aki megírta görög nyelven azoknak történetét és évkönyveit. Ő mondja, hogy először tarabosteseknek, majd pilleatoknak⁵ nevezték azokat, akik közöttük nemes származásban kiváltak s akik közül királyok és papok is lettek. A gaeták oly nagy dicséretben részesültek, hogy egykor az volt róluk mondva, hogy Mars, akit a költők hitetése a harczenének nevez, ő náluk született. Ezért énekli Vergilius is: „És
41. Gradivus, atyát, ki uralkodik a geta földön.”⁶ Ezt a Marsot a gótok mindig a legkegyetlenebb istentisztelettel

¹ Zalmoxes vagy Zalmoxis, a monda szerint thrák eredetű bölcselő volt, aki a bölcsészetet Pythagorasz-nál tanulta, kinek ő rab-szolgája volt. Hellasban kincseket gyűjtve hazájába tért vissza, hol bölcséleti nézeteit népe közt terjesztette. Az általa alapított papi intézmény egész Augustus koráig fenállott a geták közt. — ² Zeuta, talán inkább Seutha, Suidas szerint mellékeve Abarisnak, a mythikus, scythia származású csodatevő főpapnak, aki 770 és 700 között Kr. e. Apollo tiszteletét terjesztette a hyperboreusok országában. Strabo 7, 3, 5. — ³ Dicineus, királyi méltóságára vonatkozólag Strabo 7, 3, 5, működésére vonatkozólag pedig Burvista oldala mellett Strabo 7, 3, 11. Ez szerint Egyiptomban járt s ott megtanulta a hűvészetet és a jóslást és Burvistának a nép felemelésében nagy segítségére volt. — ⁴ Dio, v. ö. Dio Cassius 63, 9, de a valószínűbb forrás Dio Chrysostomos Geticá-já írt. L. Jord. 9, 53. — ⁵ Pilleatus, kalapos, kalapot viselő. — ⁶ Virgilius Aen. 3, 35. Gradivus, „a harczenében előretörő,” Mars mellékeve.

engesztelték meg (a neki hozott áldozat ugyanis mindig a hadifoglyok halála volt), mivel úgy vélekedtek, hogy a hadak fejét illő módon csak embervér ontásával lehet megnyerni. Neki szentelték az első zsákmányt, neki függesztették fel fatörzsekre az ellenségről lehuzott ragadományt. De egyebeken kívül volt még nekik még egy különös vallási szokásuk is, mivel úgy látszik, hogy az atya náluk isteni tiszteletben részesült. A harmadik tartózkodási helyükön a Pontusi-tenger felett, ahol már emberiebbek és mint fennebb mondtuk okosabbak lettek, a népek családok szerint oszlottak meg s a vesegótok a Balthok¹ családjának, az ostrogótok pedig a híres Amaloknak² szolgáltak.

Ezek törekedtek először a többi szomszédos népek között az íjat idegekkel feszíteni, mint ahogy azt Lucanus inkább mint történetíró, sem mint költő bizonyítja: „És ajzátok az örmény íjat fel geta hurral“³. Már ezek előtt is az ősök tetteit ének és zeneszó mellett énekelték, mint Eterpamaráét, Hanaláét, Fridigernét, Vidigoiaét⁴ és másokét, akiknek ezen népnél nagy hírnevük van, aminővel saját hőseit illetőleg a csudálatos régiség is alig dicsekszik. Ez időtájt, mint mondják, Vesosis⁵ a scythákat egy inkább önmagára nézve

¹ Balthok, a szó jelentése mint melléknév: bátor, merész; az írott emlékekben csak a szó derivatumai balthaba (adverb), balthai (subst.) és balthjan (verbum) vannak meg. — ² Amalok, az elveszett amal szó jelentése Müllenhoff szerint serény, fáradhatatlan, törekvő volt. — ³ Lucanus, Pharsalia 8, 221. Inkább mint tört. író, v. ö. Mart. 14, 194. Servius ad. Aen. 1, 382 és Isidorus orig. 8, 7, 10. — ⁴ Eterpamara és Hanala (Hanale?) ismeretlenek; Fridigern bizonyára azonos a Valens korabeli gótvezérrel; Vidigoia valószínűleg a IV. sz.-ban élt, a hunnok ellen vitézül harczolt s a sarmaták csele folytán megöletett. — ⁵ Vesosis, az első király, aki a scythákkal háborut viselt. Ekkor történt, hogy két ifjú scytha király, Plynos és Scolopythus, egy nagy sereg fiatal harczossal együtt törbe csalatva lemészároltatott. A megöltek nejei erre fegyvert fogtak és amazonoknak neveztettek. Orosius 1, 14.

- síralmas háborúval támadta meg, tudniillik azokat, akiket a régiek hagyománya az amazonok férjeinek tart, amely hadviselő asszonyokról Orosius is első kötetében érthetően tanúságot tesz. Ennélfogva bizonyosnak tartjuk, hogy ő ekkor a gótokkal küzdött, hogy az amazonok férjeivel harczolt, azt tudjuk biztosan. Ezek ekkor a Borysthenes folyamtól amelyet az ott lakók Danapernek hívnak, egész a Thanais folyóig laktak a Meotis-tó öble körül. Thanaisnak¹ pedig azt mondom, amelyik a Riphei-hegyekből lerohanva oly sebesen folyik, hogy míg a szomszéd folyók s a Meotis vagy akár a Bosforus a hideg miatt befagynak, a sziklás hegyeken lezuhogva egy-maga nem keményedik meg sohasem a scythia hidegtől. Ezt tartják Ázsia és Európa híres határának². Az ugyanis egészen más,³ amelyik a chrinnek hegyeiből ered s a Kaszitengerbe ömlik. A Danaper⁴ pedig egy nagy mocsárban veszi eredetét s abból mint anyából ömlik elő. Ez egész közepéig édes és iható. Nagyon jóízű halak tenyésznek benne, amelyeknek csontjuk nincs és testüket csak porczok tartják össze.⁵ Mikor azonban a Pontushoz közelebb jön, egy kis forrás vizet vesz magába, amelynek neve Examphus⁶ s amely oly keserű, hogy jóllehet negyvennapos járásnyira hajózható, ezen patak kis vize által megváltozik s megfertőztetve, önmagához többé nem hasonlítva Callipidae és Hypannis' görög városok

¹ Thanais, Don. V. ö. Mela 1, 19, 115. — ² V. ö. Orosius 1, 2, 4. 52. Európa és Ázsia határának Eratosthenes óta tekintették. —

³ . . . . . egészen más, talán a Volga érintendő; Chrinni V. ö. Ptolemaeus 6, 13, 3. — ⁴ V. ö. Mela 2, 1, 7, ahol a Hypanisról mond hasonlót. — ⁵ Erre nézve v. ö. Mela 2, 1, 6 és Solinus 15, 1.

— ⁶ Examphus, v. ö. Mela 2, 1, 6 — ⁷ Callipidae és Hypannis, Callipidae állítólag egy scythia nép neve, v. ö. Mela 2, 1, 6 és Strabo 11, 3, 550. Hypannisra vonatkozólag lásd fennebb. Ezen scythia folyónak Virgil szerint is nagyon édes volt a vize.

között a tengerbe ömlik. Torkolatával szemközt egy sziget van, amelynek neve Achillis.¹ Ezek között óriási földterület van, erdőkkel benőve és hozzáférhetetlen mocsarakkal.

6. Tehát midőn a gótok itt laktak s királyuk Thanausis volt², Vesosis az egyiptomiak királya harccsal tört rájuk. A Phasis³ folyó melletti csatában, ahonnan a fáczánok is származván, bőven gyarapítják mindenütt a gazdagok lakomáit, Thanausis, a gótok királya szembe szállt Vesosiszal, az egyiptomi királylyal és őt erősen megvervén, egészen Egyiptomig üldözte és hacsak a megjárhatatlan Nilus folyónak habjai vagy az erődítések útjában nem állottak volna, amelyeket Vesosis az aethiopok⁴ támadásai miatt már régebben készítettett, őt saját honában pusztította volna el. Midőn a királynak, aki ott elhelyezkedett, ártani nem tudott, visszatértében majdnem egész Ázsiát leigázta és mint adófizetőt akkori kedves barátjának, Sornusnak, a médek királyának alattvalójává tette. Hadseregéből némely győző látván a meghódított tartományokat, amelyek minden tekintetben nagy termékenységek voltak, elhagyta csapatát és önkényt letelepedett Ázsia vidékein. Trogus Pompeius azt állítja, hogy ezeknek neve vagy 47 neme nyomán támadtak a parthusok ivadéakai. Innen még mai napig is scytha nyelven szökevényeknek, az az parthusoknak neveztetnek⁵ s nemzetiségüknek, meg- 48

¹ Achillis, Achillea v. Leuce, mivel ott Achilles más hősökkel boldog napokat töltött s a holtak felett is biráskodott (üdvözültek szigete) v. ö. Mela 2, 7, 98. Említi Strabo is 2, 5, 125. ²Thanausis, v. ö. Orosius 1, 14 és 2, 3, 8 és Vesosisra von. Justinus 1, 1, 6. Thanausis Vesosis (Sesostris) kortársa, Eusebius szerint uralkodott 1374-től 1319-ig Kr. e. — ³ Phasis, folyó Colchisban, ma Rion. — ⁴Aethiopok, Aethiopia lakói Egyptom déli részén. Feloszlott Aethiopia Interiorra (Monomotapa) és Aethiopia Superiorra (Abyssinia). — ⁵ Erre vonatkozólag v. ö. Justinus, 2, 1, 3 és 41, 1, 1. 2.

felelően Ázsiának majdnem összes népei közt egyedül ijászkok és kemény harcosok. A nevet illetőleg azonban, mely szerint parthusoknak, azaz szökevényeknek mondtuk őket, olyan szószármaztatást is csináltak, hogy azért hivatnak parthusoknak, mert atyáiktól szöktek el. Ezt a Thanausist pedig, a gótok királyát, népei halála után isteni tiszteletben részesítették.

49. **7.**..... Midőn ennek halála után hadseregével utódai más vidékeken hadakoztak, egy szomszédos nép megkísérlte a gót asszonyokat zsákmányul ejteni. Ezek férjeiktől tanulva, vitézül ellenállottak és a rájuk törő ellenséget nagy szégyennel elűzték. A nyert győzelmen felbátorodva fegyvert fognak és nagyobbbat remélve egymást lelkesedve buzdítják, majd két bátrabbat, Lampetot és Marpesiát, vezérré választanak¹. Ezek, mikor arra gondoltak, hogy egyrészt sajátjukat megvédjék, más részt hogy idegent pusztítsanak, sorsot vetettek és Lampeto vissza maradt a hon védelmezésére, Marpesia pedig egy asszonycsapatot vevén magához, ezen újfajta hadsereget Ázsiába vezette és miután több népet harcban legyőzött, másokat pedig békés uton megnyert, a Cauchasushoz érkezett és minthogy egyideig ott maradt, az a hely róla a Marpesia-szikla nevet kapta. Ezért mondja Vergilius is: „Mintha csak állna kemény kova vagy marpesusi-szikla“.² Azon a helyen, ahol később Nagy Sándor kapukat készítvén, azokat Kaspi-kapuknak nevezte, amelyeket most római erőd-ként a lazok népe őriz. Tehát az amazonok egy ideig itt időzvéen, megerősödtek. Innen távozva átkeltek az Alis³ folyón, amely Gargara városa mellett folyik el
- 50.
- 51.

¹ V. ö. Justinus 2, 4, 12 14. — ² Virgilius Aen. 6. 471. Marpessus, helység Phrygiában és hegy Paros szigetén. Virgilius bizonyára ez utóbbit értette. — ³ Alis, Halys, ma Kisil-Irmak, nem Gargara, hanem Gangra mellett folyt el.

és hasonló szerencsével legyőzték Armeniát, Syriát, Ciliciát, Galatiát, Pisidiát és Ázsia összes vidékeit, Majd Ioniába és Eoliába vonulván, azokat meghódították és tartományaikká tették. Itt huzamosabb ideig uralkodván, városokat és várakat is neveztek el saját nevükről. Ephesusban¹ a nyíllövés és vadászat kedvéért, amelyet oly mesterileg gyakoroltak, Dianának nagy költséggel egy csodaszép templomot is építettek. Ezen scytha származású nők tehát Ázsiát ily módon 52 hatalmukba kerítvén, ott majdnem száz éven át uralkodtak, míg végre visszatértek társaikhoz, amelyekről beszéltünk volt, a Marpesusi-sziklákhöz, tudniillik a Caucasus hegységbe. Minthogy pedig ezen hegységről már ismételten szó esett, a tárgyhoz tartozónak vélem leírni annak alakját és fekvését, annál is inkább, mint-hogy tudva van róla, hogy a föld nagy részét meg nem szakított gerinczczel futja át. Ez ugyanis az Ind- 53 tengernél veszi kezdetét² és ahol dél felé néz, naptól perzselve izzik, az éjszaki oldalán azonban hideg szelek és dér teszik kellemetlenné. Ezután szögben hajolva Syriába csap át s bár nagyon sok folyamat bocsájt ki magából, mégis általános vélekedés szerint a vasianai földre³ csak a hajózható Eufratest és Tigris ömleszt, ki nem apadó források gazdag emlőiből. Ezek közbe fogják a syrok földjét, ami miatt Mesopotamiának neveztetik is, látszik is, azután pedig hullámaikat a Vöröstenger öblébe bocsájtják. Az említett 54.

¹ Ephesus Justinus 2, 4, 14. 15. szerint is az amazonok alapították. Valójában phoeniciai telepítvény. A híres Diana-templomot 590 körül kezdte építeni a cnossusi Chersiphron. A város egyébként ma rom Ayasuluk falu mellett. — ² V. ö, Solinus 33, 10. — ³ Vasianai földre, talán az ókori Phasiana, ahol az Euphrat ered. Egyébként mindkét folyam forrásai Armeniában vannak. Ugyanitt ered az Araxes is, ma Aras.

hegyláncz ezután éjszakkal fordulva nagy hajlásokkal járja be a scytha földet, ahonnan nevezetes folyókat bocsájt a Kaspi-tengerbe, mint az Araxest, Cysust és Cambisest,¹ azután pedig folytatólagos gerinczczel a Riphei-hegységig terjeszkedik. Innen gerinczével a scytha népeknek határuul szolgálva a Pontusi-tengerig nyulik s összefüggő halmaival érinti a Hister vizét is és ezen folyam által átvágatván, megszakad és Scythiában is

55 Taurusnak nevezetik. Ily alaku, ily nagy s majdnem legnagyobb magasan kiemelkedő csucsaival az összes hegyek közt és természeti alkatánál fogva bevehetetlen bástyácul szolgál a népeknek. Helyenként ugyanis meg-
hasad s ahol a szétvált gerinczen szűk nyílású völgy támad, majd a Kaspi, majd az Armeniai, majd a Cili-
ciai-kaput alkotja², majd azt, ahogy az illető hely szerint nevezetik s két oldalt meredeken emelkedvén, még
szekérrel is alig járható s a népek különfélesége szerint különfélekép nevezetik. Az indus ezt Lammusnak³,
majd Propanissimusnak nevezi; a parthus kezdetben Castrának, később Nifatesnek ejti, a syr és örmény
Taurusnak, a scytha Cauchasusnak és Rifeusnak, ugyancsak végül szintén Taurusnak nevezi; még több
más nép is adott ezen hegyláncznak nevet.⁴ És miután fekvéséről egyet-mást elmondtunk, térjünk vissza most
oda, ahol félbeszakítottuk, az amazonokhoz.

56. **8.**— Mivel pedig féltek, hogy ivadékuk megto-
gyatkozik, a szomszéd népekhez mentek nemzés végett.
évenként egyszer összejövetelt tartván még pedig úgy,

¹ Cysus vagy Cyrus, az Araxes egyik mellékfolyója, ma Kur. A Cambises Plinius n. h. 6, 13 szerint Albánián keresztül folyik a tengerbe. — ² V. ö. Solinus 38, 13 és Plinius 6, 11, 14. — ³ Lammus, Pliniusnál és Strabonál Imaus; Paropanissus, Paropanisis Baktriában; Castra, Choathras Assyriában; Nifates, Niphates Armeniában; Taurus, Kurun, Ala-dagh nyugati Ázsiában. — ⁴ V. ö. Strabo 15, 1, 689.

hogy mikor a következő évben ugyanazon nap ugyan-
oda visszatértek, ami fiugyermekek született, azt atyjuk-
nak visszaadták, ami pedig leány volt, azt anyja a
fegyverforgatásra oktatta vagy mint némelyek tudni
vélik, a fíuszülöttek iránti mostohához illő gyűlöletből
a szerencsétlen fiucsecsemőnek életét vették. Tehát ami
tudomás szerint mindenütt kívánatos, a szülés náluk
gyűlöletes volt. Hírhedt kegyetlenségük mindenütt nagy-
rémületet keltett. Kértem ugyanis, mit remélhetett ott 57.
a fogoly, ahol az elnézés még a fiuval szemben is
bűn volt. Hercules,¹ mint mondják, harczolt ezek ellen
és Melanist majdnem inkább csellel, mint erővel le-
győzte. Theseus pedig Hippolytet zsákmányként ma-
gával vitte és tőle nemzette Hypolitust. Ezeknek az
amazonoknak ezután egy Penthesilea nevű királynéjuk
is volt, akiről a trójai háboru szolgáltat hírneves bizo-
nyítékot. Azt mondják ugyanis, hogy ezek a nők egész
Nagy Sándorig birták a hatalmat.

9. — De ne hogy azt mond, a gót férfiakról kez- 58.
dett tudósítás mért marad annyi ideig az asszonyok-
nál? halld tehát a férfiaknak jeles és dicséretes vitéz-
ségét is. Dio² történetíró és igen szorgalmas régiség-
buvár, aki művének *Getica* címet adott (amely geták-
ról Orosius Paulus³ szavaival már fennebb⁴ kimutattuk, *wa*
hogy gótok) — ez a Dio sok idő multával egy Telefus
nevű királyukról tesz említést. Azt pedig senki ne
mondja, hogy ezen név a gót nyelvtől teljesen elütő,
mert senki sincs, aki észre ne venné, hogy a legtöbb
nevet a népek szokás folytán veszik fel, mint ahogy a
rómaiak a macedonokét, a görögök a rómaiakét, a
sarmaták a germánokét, a gótok pedig többnyire a

¹ V. ö. Justinus 2, 4, 21—24 és Orosius 1, 15. — ² Dio
Chrysostomos. — ³ V. ö. Orosius 1, 16. — ⁴ Lásd 5. f.

59. hunokét veszik kölcsön. Ezen Telefus tehát Herculesnek Augetől született fia¹, Priamus nővérének a férje, jöllehet nyulánk testü volt, de annál rettenetesebb erejü, akinek bátorsága felért atyja hősiességével és herculesi voltát alakjának hasonlóságával is tanusította. Ennek királyságát a régiek Moesiának nevezték. Ezen tartománynak határai kelet felől a Duna folyó torkolata, délről Macedonia. nyugatról Histria, éjszokról pedig a Duna
60. A fent említett háborut viselt a danaok ellen. amely harczban Görögország vezérét, Thesandert megölte. Midőn azonban Ajaxot támadta meg és Ulixest üldözte, egy szőlőtőben lova megbotlott, maga elbukott és Achilles dárdájával czombján megsebesítvén, sokáig nem tudott meggyógyulni, de mégis a görögöket, jöllehet meg volt sebesülve, országából elűzte. Mikor pedig Thelephus meghalt, fia Euryphylus következett az uralomban, aki Priamusnak a frygek királyának nővérétől született. Ez midőn Casandra iránti szerelméből a trójai háboruban résztvenni, rokonait és ipát segíteni vágyott, nem sokkal azután, hogy megérkezett, megöletett².
61. **10.**— Ezután Cyrus, a persák királya sok idő elteltével, majdnem hatszázharmincz év mulva, (mint Pompeius Trogus³ állítja), a geták királynőjével, Thomyrisszel önmagára nézve végzetes harczba elegyedett⁴. Ez elbizakodva Ázsiában aratott győzelmeitől, a getákat törekedett leigázni, akiknek, mint mondtuk, Thomyris volt a királynőjük.

¹ V. ö. Dycetis 2. 4. és Quintus Smyrnaeus 6, 135. — ² Euryphylust a monda szerint Neoptolemos ölte meg Trojánál, V. ö. Odyssea 11, 519 és Strabo 13, 1, 584. — ³ Pompeius Trogus, Augustus korabeli történetíró. Munkáját Justinus adta kivonatban. — ⁴ V. ö. Justinus 1, 8 és Orosius 2, 7. Ezen szerzők szerint Cyrus a scythák ellen harczolt és Thomyris is ezeknek volt a királynőjük.

Ez jöllehet Cyrus előnyomulását az Abraxes¹ folyam-
 nál megakadályozhatta volna, mégis át engedte kelni,
 többre becsülvén azt, hogy őt fegyverrel győzze le,
 mint hogy a folyó segélyével tartóztassa fel, ami így is
 történt. Midőn pedig Cyrus megérkezett, a szerencse 6
 annyira a parthusok részére fordult, hogy mind Tho-
 myris fiát, mind hadseregének nagyrészét felkonczol-
 ták. De ujra harczra kelvén, a geták királynőjükkal a
 parthusokat legyőzik, megsemmisítik és gazdag zsák-
 mányt szereznek tőlük. Itten látott a gót nép selyem
 sátrakat² is első ízben. Ekkor Thomyris királynő, miután
 ezen győzelem következtében hatalomban növekedett
 és az ellenségtől oly nagy zsákmányt szerzett, Moesia
 azon részébe vonult, amely most a nagy Scythiától
 kölcsönzött névvel Kis-Scythiának neveztetik és ott a
 Pontus moesia partján a nevérol Thomesnek³ nevezett
 várost alapította. Idő multán Darius, a persák királya 63
 Hystaspesnek fia, Antyrusnak,⁴ a gótok királyának leá-
 nyát feleségül követelte, kérve, de egyszersmind ijesztve
 is, ha akaratát nem teljesítenék. Azonban a gótok a
 vele való rokonságot megvetették és követségét ered-
 ménytelené tették. Ez az elutasítás miatt nagy ha-
 ragra gerjedt és 700,000 fegyveresből álló hadat vezetett
 ellenük, igyekeztvén a rajta esett szégyent országos
 csapással torolni meg. Hajókon, amelyek fel voltak ál-
 lítva Chalcedonától Bizantiumig és hid módjára fedve,
 Thráciába és Moesiába ment és ugyancsak hasonló
 módon a Dunán is hidat vert és két hónapig sza-

¹ Abraxes, Araxes, — ² A codexek egy részében sirica —
 (Nommsennél is) — másutt meg serica tentoria van. ³Thomes, Tomi,
 körülbelül a mai Küstendse helyén. — ⁴Antyrus, v. ö. Orosius.
 2, 8, helyesebb e névnek alakja Justinusnál 2, 5, 8—10. Jamtyrus.
 és Herodotusnál 4, 76. Idanthyrus.

kadatlanul fárasztatva¹ Tapaenál² 8000 embert elvesztett és félve nehogy a Duna hidját ellenségei elfoglalják, gyors futással visszatért Thráciába s még Mysia földjét sem hitte elég biztosnak, hogy ott egy kissé megpihenjen. Halála után fia, Xerxes az atyán esett sérelmet megboszulni szándékozván, 700,000-nyi saját és 300,000-nyi segéd haddal, 1200 hadi és 300 teherhajóval megtámadta a gótokat, de legyőzve vitézségük és kitartásuk által még csak meg sem kísérelte a harcot, mert minden harcz nélkül, úgy mint jött, seregével visszatért. Fülöp is, Nagy Sándor atyja barátságot kötött a gótokkal és Medopát, Gudila³ király leányát feleségül vette, hogy ezen rokonsággal hatalmát erősítvén, a macedonok uralmát megszilárdítsa. Ezen időtájt, mint Dio⁴ történet író mondja, Fülöp pénzsűkében lévén, azt gondolta, hogy hadsereggel kifosztja Moesia egyik városát, Odysstanát⁵, amely ekkor Thomashez való közelsége miatt a gótok fenhatósága alá tartozott. Innen azon gót papok, akiket „jámborok“-nak hittak, a hirtelen feltárt kapukon cziteraszó mellett, fehér ruhában elébe jöttek s könyörögve énekeltek nemzeti isteneikhez, hogy őket megsegítve, űzzék el a macedonokat. Mikor ezeket a macedonok ily bizalmasan közlekedni látták, elbámultak s a fegyveresek, ha szabad így mondani, megrémültek a fegyvertelenektől. Ekkor felbomlott a hadrend is, amelyet csatára felállítottak s nem csupán a város elpusztításáról mondtak le, hanem még azokat is, akiket a városon kívül hadi jog

¹ Szakadatlanul fárasztva, eredetiben crebris fatigatus, ahonnan a crebris mellől valószínűleg kimaradt az incursionibus szó. —

² Tapae dák erőd volt, talán valahol a Duna mellett a Bánságban. —

³ Gudila, mindenesetre azonos Kothelas thrák királylyal, akiről Athenaeus emlékezik meg. — ⁴ Dio, lásd 5. f. jegyzetet. —

⁵ Odysstana, Odessus, ma Varna.

szerint foglyul ejtettek, visszaadták és szövetséget köt-
vén, visszatértek hazájukba. Hosszu idő eltelte után a
gótok kiváló vezére, Sithalcus¹ ezen csinyre visszaem-
lékezve összegyűjtött 150,000 embert s az atheniek szö-
vetségében haddal támadta meg Perdiccast,² Macedoniá
királyát, akit Nagy Sándor, midőn Babylloniánál szol-
gája csalárdsága folytán halált ivott, örökségi jog sze-
rint utódjává tett az atheniek fölött való uralomban.
A vele vívott nagy csatában a gótok lettek győztesek,
akik a jogtalanságért, amelyet azok egykor Moesiában
okoztak, Görögországra rontottak s az egész Macedo-
niát elpusztították.

11 — Mikor ezután a gótok fölött Buruista ural-
kodott, Dicineus³ azon időben, hogy a rómaiak feletti
uralom Sylla kezébe került, Gothiába jött. Ezt a Dici-
neust Buruista befogadta s majdnem királyi hatalmat
adott neki. Az ő tanácsára pusztították el a gótok a
germánok földjeit, amelyet most a frankok birnak
Caesar pedig, aki elsőnek szerezte meg magának a
főhatalmat az összes rómaiak fölött s majdnem az
egész világot hatalma alá hajtotta és az összes király-
ságokat meggyőzte, annyira, hogy még az Oceán ke-
lében földünkön kívül fekvő szigeteket is hódított meg
és olyanokat is a rómaiak adófizetőivé tett, akik a
római nevet még hallomásból sem ismerték, a gótokat
mégis, bár többször megkísérlette, nem bírta leigázni.⁴
Már a harmadik császár, Gaius Tiberius uralkodott⁵
a rómaiak fölött s a gótok az ő uralkodása alatt is

¹ Sithalcus, Sitalces thrák király, v. ö. Thucydides 2, 98.

— ² Perdiccas, itt Jordanes összetéveszti Perdiccast, Sándor, mace-
don király fiát (450—413-ig K. e.) Perdiccas-szal, Nagy Sándor vezé-
rével, a későbbi diadoch-kal. — ³ Buruista és Dicineus, lásd. 5, f. jegyz.

— ⁴ Orosius 1, 16 csak azt mondja, hogy nem kötött ki velük. —

⁵ Gaius Tiberius, 14—37-ig K. u.

69. szabadok maradtak. Az volt rájuk nézve üdvös, előnyös és óhajtható, hogy mind azt, amit Dicineus nekik tanácsadólag rendelt, azt mindenkép kívánatosnak, hasznosnak ítélték és végrehajtották. Midőn ez látta, hogy azok neki mindenben engedelmeskednek és természetessétséggel birnak, majdnem az egész philosophiát tanította nekik. Ebben ugyanis gyakorlott mester volt. Ethikára tanítván őket, barbár erkölceiket szelidítette; physikára oktattván őket, elérte, hogy természetesen, saját törvényeik szerint éltek, amely törvények összeírta még most is „belagines“ név¹ alatt ismereteseek náluk; a logikát adván elő, értelem dolgában a többi népek fölé emelte őket; a praktikus philosophiát közölván, törekvése az volt, hogy a jó cselekedeteket gyakorolják; mikor pedig a theoretikusát ismertette, oktatta őket a tizenkét jelre, a bolygók ezeken át történő járásának és az egész csillagászatnak megfigyelésére; jelezte, hogy a holdtányér miként növekedik vagy miként fogy; megmagyarázta, hogy a nap tűzgömbje mennyivel mulja felül a földkerekségét; értelmezte, hogy mi a neve, jele azon 346 csillagnak, amelyek felkelvén és lenyugodván, az égbolton kelet-nyugati irányban a magasból alábuknak. Micsoda gyönyörűség volt az, kérdem, hogy ezek a hős férfiak, amidőn a fegyvereket kevés időre félre tették, beavattattak a phillosophia tanaiba? Látni lehetett, hogyan kutatja az egyik az ég fekvését, a másik a füveknek, bokroknak természetét, hogy figyeli meg ez a holdnak fogytát és töltét, amaz a nap fogyatkozását, továbbá azt, hogy hogyan nyugszik meg, mikor magyarázatát leli annak, hogy miként vonatik a nap, elragadtatva az ég forgásától, nyugat felé, noha

¹ Belagines, amit Dio a getákról mond, azt Jordanes helytelenül alkalmazza a gótokra, mert ezeknek ez időben írott törvényeik, tanító vagy hőskölteményeik egyáltalában nem voltak.

keleti irányba akart sietni. Ismeretei folytán ezekre és még sok más dologra tanította a gótokat Dicineus és csodaszerű tekintélyre tett szert közöttük, úgy hogy nem csupán a közönséges embereken, hanem még a királyokon is uralkodott. Kiválasztván közülök a legnemesebb és legokosabb férfikat, hittudományra oktatta őket és javasolta, hogy bizonyos istenségeket és szent-helyeket tiszteljenek és papokká tevén őket, pileati¹ nevet adott nekik, úgy hiszem azért, mert az áldozatot tiárakkal befödött fővel végezték, amelyeket más néven pileus-nak nevezünk. A népnek többi részét capillati-nak² hivatta, amely névvel a gótok nagyra voltak s dalaikban még mai napig is emlegetik.

71

72.

Dicineus halála után hasonló tisztelettel voltak Comosicus iránt is, mert ép úgy kitűnt okossága által. Őt ugyanis tudása folytán egy személyben királyuknak és főpapjuknak tekintették s a legnagyobb igazságossággal biráskodott a nép fölött.

73.

12— Midőn ez is kimúlt a világból, Coryllus király jutott a gótoknál uralomra, aki negyven évig uralkodott népeivel Dáciában. Arról a régi Dáciáról³ szólok, amelyről tudva van, hogy azt most a gepidák népe birja. Ezen ország, amely Moesiával szemközt a Dunán túl terül el, egy hegykoszoru által övezetik, amelyen csak két ut vezet át az egyik Boutaen,⁴ a másik pedig Tapae-n keresztül. Ezt a Gotiát, amelyet elődeink Dáciának neveztek s amelyet most, mint mondtuk, Gepidiának hívnak, akkoriban kelet felől az aroxo-

74.

¹ Pileati, jelentése „kalapotviselő“. — ² Capillati, jelentése „hajátviselő“. Ezen elnevezés a gótoknál valószínűleg a szabad embereket illette. Előfordul Theodorichnak egy a svábokhoz intézett iratának czimzésében is. — ³ Dacia antiqua, a Duna-Tisza-köz és Erdély. — ⁴ Boutae, némely codexben Bontás, Ponthas, talan azonos a Procopius De Aedif. 4, 6 említette Pontes-szel.

lának,¹ nyugatról a iazygok, éjszokról a sarmaták és basternák, délről pedig a Duna folyam határolták. A iazygokat ugyanis az aroxolánoktól csak az Aluta² folyó választja el. Mivel pedig a Dunáról³ szót ejtettünk, úgy hiszem, nem fogok tárgyamtól eltérni, ha egyet-mást ezen nevezetes folyamról elmondok. Ez ugyanis az allamann mezőkön ered s forrásától a Pontusba merülő torkolatáig 1,200,000 lépésnyi hosszúságon hátgerincz módjára hatvan folyót vesz fel, amelyek úgy szövődnek, mint a bordák a lészán. Feltétlenül a legszélesebb. A bessek nyelvén⁴ Hister-nek hivatik. Ágyában azonban csak 200 lábnyi mélységű viz van. Ez a folyam pedig a Nilus kivételével a többi folyókat mind nagyban felülmúlja. De legyen elég a Dunáról ennyit mondani. Most pedig az Ur segítségével térjünk vissza kitűzött célunkhoz, amelyet elhagytunk.

13— Midőn hosszú idő múlva Domitianus⁵ császár uralkodott, a gótok, akik kapzsiságától tartottak, felbontották a szerződést, amelyet már előbb más uralkodókkal kötöttek s miután a katonákat vezéreikkel együtt megsemmisítették, elpusztították a Duna partját, a melyet a Római-birodalom már régóta birtokolt. Ezen tartomány élén Agrippa után Oppius Sa-

¹ Aroxolani, Roxolánok, 500 körül K. u. a Dnjeper és a Don körül laktak; iazygok, sarmata népa Duna mellett; basternák, germán néptörzs Galliciában és Ukrajnában. — ²Aluta, Olt. Iazygok, szarmata népsége Duna mellett. Ivadékaik a mai Jászágó és Kunság lakói — ³Duna, lásd 5. f. és v. ö. Ammianus 22, 8, 44, Mela 2, 1, 8, A hosszúságát illetőleg Jordanes adata az igazi hosszúsághoz képest (2890 km.) jóval kisebb, a mélység pedig erősen túlozva van. — ⁴ Bessek, thrák néptörzs, mely ősi nyelvét és vallását valamennyi közül legtovább, egész a VI. századig megőrizte. — ⁵ Domitianus, 81—96-ig K. u. A következő harcok zavaros előadását képezik Vespasianus és Domitianus a sarmaták és dákok ellen viselt, szerencsésnek éppen nem mondható hadjáratainak. V. ö. Orosius 7, 10 és Sueton. Dom. 6. Cassiodorus szerint Dorpaneus Domitianus idejében élt.

vinus állott, a gótoknál pedig Dorpaneus volt a főhatalmon, mikor a gótok háborút indítottak s a rómaiakat legyőzván, Oppius Savinusnak fejét vették, sok erősséget és várost, amelyek a császár tulajdonát képezték, megtámadtak és nyilvánosan kifosztottak. Övéinek ezen nagy szorultságában Domitianus egész erejével Illyricumba sietett s miután más kiváló férfiakkal együtt Fuscust majdnem az egész állam katonaságának élére állította, megparancsolta neki, hogy hid módjára összerakott hajókon a Duna folyamon keresztül Dorpaneus serege ellen vonuljon. Azonban a gótok sem találtattak tétlenül. Fegyvert ragadnak s mindjárt az első ütközetben legyőzik a rómaiakat, és miután Fuscus vezért megölték, a katonák táborának kincseit felprédálják. És minden felé győzván, jeleseiket, mint akik szerencséjének győzelmüket köszönhatték, nem csupán embereknek, hanem félisteneknek, az az ansoknak¹ nevezték. Hogy ezeknek leszármazását röviden áttekintsem, hogy mind ezeknek ki volt az atyja, honnan vette eredetét, hol halt meg, figyelj rám olvasó, aki minden elfogultságtól menten az igazat mondandom.

14. Ezen hősök közül pedig, mint meséikben maguk is elmondják, az első volt Gapt,² aki Hulmul nemzette. Hulmul³ pedig nemzette Augist, Augis pedig azt, akit Amalnak⁴ hívtak s akitől az Amalok veszik eredetüket. Ez az Amal nemzette Hisarnát,⁵ Hisarnis

¹ Ansok, a gótban anseis, a normannoknál aesir, az angol szászoknál és, a legfőbb istenségeket jelenti. — ² Gapt, Grimm J. szerint azonos az angolszász geat szóval. Így vélekedik Müller is (Gesch. u. Syst. d. altd. Religion). Müllenhoff szerint azonban e fel fogás téves, mert Cassiodoriusnál és Jordanesnél az au-ból mindig o, az ai-ból pedig e lesz a gót nevekben, kivévn, ha azokat másoktól irták át. — ³ Hulmul, talán azonos a dán monda Humli-jával. — ⁴ Amal, innen az ostrogót amelung-monda. — ⁵ Hisarna, a gótban Eisarns, azaz eisern, vasból való; Ostrogotha, a népről így nevezve; Hunuil, előfordul egy angolszász énekekben (Vidsithi) Unven alakban, ami váratlanul szülöttet jelent; Achiuulf, tulajdonképen Agivulf; Oduulf és Vultuulf, a gótban Audvulf és Vulthu-vulfs lehetett a szók alakja. (Müllenhoff)

pedig nemzette Ostrogothát, Ostrogotha nemzette Hunu-
 nuilt, Hunu-íl ugyancsak nemzette Athalt, Athal nem-
 zette Achiulfot és Oduulfot, Achiulf pedig nemzette
 Ansilat, Ediulfut, Vultuulfot és Hermeneriget.¹ Vultuulf
 pedig nemzette Valaravanst, Valaravans pedig nemzette
 Vinithariust, Vinitharius pedig nemzette Vandiliariust.
 80 Vandalarius nemzette Thiudemert, Valamirt és Vidimirt.
 Thiudimir nemzette Theoderichet, Theoderich nemzette
 Amalasuenthát, Amalasuentha szülte Athalarichot és
 81 Matesuenthát férjétől, Eutharichtól, akinek nemzetsége a
 következőkép jutott vele rokonságba. Ugyanis a fent
 említett Hermanarich Achiulf fia, nemzette Hunimund-
 dot, Hunimund pedig nemzette Thorismundot, Thoris-
 mund pedig nemzette Berimudot, Berimud pedig nemzette
 Veterichet, Veterich pedig nemzette Eutharichot, aki
 Amalasuinthával házasságra lépve, nemzette Athala-
 richot és Mathesuentát, miután pedig Athalarich gyer-
 mekkorában meghalt, Mathesuentha férje Vitigis lett,
 akitől nem volt gyermeke. Belesar mindkettőjüket
 Konstantinápolyba vitte és miután Vitigis e világból
 kimult, Justinianus császár unokaöccse, Germanus pat-
 ricius vette feleségül, aki őt patriciusi rangra emelte.
 Nemzett tőle egy fiut is, akinek neve szintén Germa-
 nus volt. Mikor pedig Germanus elhunyt, elhatározta,
 hogy özvegyen marad. Azt pedig, hogy hogyan és mi
 módon pusztult el az Amalok uralma, ha az Ur segí-
 teni fog, a maga helyén el fogjuk mondani.

82 Most pedig térjünk vissza oda, a honnan kiindul-
 tunk, hogy a nemzetiségnek ezen rende, amelyről szó-

¹ Hermenerig, a germán mondák Ermanrichja, ki ezekben,
 mint hatalmas, kegyetlen uralkodó szerepel; Valaravans, Vala-
 hrabans szók összetétele; Vinitharius, gót alakja Vinitha-harjis,
 míg Vandalariusé Vandla-harjis.

van, miként futotta meg pályáját. Ablabius történetíró írja ugyanis, hogy ott a Pontus partján, ahol, mint mondtuk, Scythiában időztek,¹ azt a részüket, amely kelet felé lakott s akiknek Ostrogotha volt a fejedelmük, nem bizonyos, vajon ennek a nevéről-e vagy a helyről — keletiek — ostrogótoknak nevezték, a többiekét pedig, még pedig a nyugati helyzet folytán, vesegótoknak.

15.— Említettük azt is, hogy a Dunán átkelve egy ideig Mysiában és Thráciában éltek. Ezeknek maradékából származott Maximinus is, aki császár lett Sándor, Mamaea fia után. Ugyanis, mint Symmachus mondja történetének ötödik könyvében,² Sándor császár halála³ után a hadsereg Maximinust tette császárrá, aki alacsony sorsu szülöktől Thráciában született Micca nevű gót atyától és Ababa nevű alán anyától. Ez midőn három évi uralom után a keresztények ellen fegyvert fogott, egyszerre vesztette el a császárságot és életét. Ő ugyanis, mikor Severus⁴ császár uralkodott és fiának születésnapját ünnepelte, gyermekkora eltelte után a paraszteletből és a legelőkről jött a katonasághoz. A fejedelem tudniillik katonai játékokat rendezett s midőn Maximinus ezt látta, jóllehet ifju félbarbár volt, hazai nyelvén kérte a császárt, hogy engedje meg neki is, hogy a kitűzött díjért a gyakorlott katonákkal ő is birkózhassék. Severus roppantul elbámult alkatának nagyságán — termete ugyanis, mint mondják, megha-

¹ V. ö. 5. f. — ² Symmachus K. u. IV. sz. vége felé híres szónok és államférfiú volt. A Maximinusra vonatkozó részt valószínűleg ő is a „Maximinus élete“ című műből merítette. Ezen életrajz Maximinust getának mondja. — ³ Alexander Severus, 222-től 235-ig, Mamaea-nak, a syr Gessius Marcianus feleségének volt a fia. Kormányzatára anyjának nagy befolyása volt. Mindketten egy galliai utazás alkalmával gyilkoltattak meg Maximinus (235—238-ig) bujtogatására. — ⁴ Septimius Severus, 193—211-ig.

ladta a nyolcz lábat — s nehogy ez az ormótlan ember a harcosoknak valami bajt okozzon, megparancsolta neki, hogy birkózzék a tábori szolgálkkal. Erre Maximinus oly szerencsével vágott földhöz tizenhat szolgát, hogy egyet-egyet legyőzván, még időt sem vett magának a pihenésre. Miután itt a díjakat elnyerte, katonai szolgálatra bocsájtatott és először a lovasságnál szolgált. Harmadnapra ezek után, midőn a császár a gyakorlótérre ment és látta, hogy barbár módra duhajkodik, megparancsolta a tribunnak, hogy tartsa féken és szoktassa a római fegyelemhez. Az pedig mikor észrevette, hogy az uralkodó róla beszél, oda ment hozzá s kezdett gyalog a lova előtt menni. Ekkor a császár lovát megsarkantyuzván, ügetni kezdett s követte őt erre-arra nagy körökben és különböző fordulatokban, míg csak el nem fáradt, azután pedig így szólt hozzá: Nos thrák, volna-e kedved birkózni a futás után? Amennyit csak tetszik, császárom, volt a válasz. Erre Severus leugrott lováról és a katonákközül a legpihentebbeknek megparancsolta, hogy vele megbirkózzanak. Ez azonban a földhöz vágott hét erőteljes ifjut anélkül, hogy közben magát kifújta volna s a császár neki adott egyedül ezüst jutalomtárgyakat és arany lánczot. Ezután a császári testőrkatonák sorába rendeltetett. Ezek után Antoninus Caracalla¹ alatt szakaszvezető lett s gyakorta kitüntetvén magát, több katonai fokozat után serénysége jutalmául centurio-rangot nyert. De mikor azután Macrinus² jutott uralomra, majdnem három éven át tartózkodott a katonai szolgálattól s bár tribuni rangja volt, sohasem jött Macrinus szemei elé, mert jogtalannak tartotta uralmát, mint-
88 hogy azt gonosztett elkövetésével szerezte meg. Utóbb azonban visszatért Eliogabalushoz,³ mint Antoninus fiához

¹ Antoninus Caracalla, 198—217-ig. — ² Macrinus, 217—218-ig.
— ³ Eliogabalus, 218—222-ig

és elfoglalta tribuni rangját s utána Sándor, Mamaeának fia alatt csodálatosan küzdött a parthusok ellen. Mikor ez Mainzban egy katonai lázadás alkalmával megöletett, a hadsereg választása és a senatus határozata folytán ő maga lett császár és mint ilyen a keresztények üldözése által összes jeles cselekedeteit bemocskolta. Mikor Puppio¹ által Aquileiában megöletett, a birodalmat Fülöpre hagyta. Ezt pedig azért vettük át ebbe a mi művecskénkbe Symmachus történetéből, hogy megmutassuk, hogy az a nemzet, amelyről irunk, a Római-birodalomban a legfőbb polczig eljutott. Egyébként pedig a dolog azt kívánja, hogy térjünk vissza szerivel oda, ahonnan kiindultunk.

16.— Mert ez a nemzet azon a földön, ahol tartózkodott, az az Scythia földjén a Pontus partján, csodálatos módon kitüntette magát, annyi föld, annyi tengeröböl, annyi folyó felett volt neki feltétlen uralma. Legyőzte több ízben a vandalt, adófizetője volt a markomann, szolgaságba hajtotta a quádok fejedelmeit.² Mikor pedig a rómaiak felett a fent említett Fülöp uralkodott, aki egyedül volt fiával Fülöppel együtt Constantinus előtt keresztény és akinek második uralkodási évében Róma betöltötte az ezredik évet,³ a gótok rossz néven vették, hogy rendes évi járandóságaikat megvonták és mint a hogy ez lenni szokott, bárárból ellenséggé lettek. Ugyanis bár távol, saját királyaik alatt éltek, a római köztársasággal mégis szövetséges viszonyban voltak és évi járandóságot élvez-

¹ Puppio, Pupienus. — ² A marcomannok, quádok, vandalok a mai Csehország, Szilézia és Poroszország területén laktak. — ³ Az öregebb Fülöp uralkodott 244—249-ig, az ifjabbik pedig mint társuralkodó 247—249-ig. Róma alapított 753-ban, Jordanes adata tehát nem pontos. A római-történet 283. f.-ben a szerző harmadik évet mond.

- 90 tek. De minek többet? Ostrogotha erre övéivel átkelt a Dunán és Moesiát és Thráciát elpusztította.¹ Elűzéseére Fülöp Decius senátort² küldi ki. Ez mikor megérkezik, s mivel a getákon erőt venni nem tud, saját katonáit a katonaságtól elbocsátotta és arra kényszerítette, hogy mint magán emberek éljenek, mintha csak azoknak hanyagsága folytán keltek volna át a Dunán a gótok. És miután így, amint ő vélte, övéit megbüntette, visszatér Fülöphöz. A katonák pedig látva, hogy annyi küzdelmek után a katonaságból elűzettek haragjukban Ostrogothához, a gótok királyához menekültek. Ez befogadta őket és szavaik által felgyújtatva, mindjárt harczba vezetett övéi közül 300,000 fegyverest. Magához vett némelyeket még a taifalok és astringok közül, továbbá 3000 carpot, akik nagyon harciasak voltak s a rómaiakkal gyakorta hadakoztak. Ezután azonban midőn Dioclitianus és Maximianus uralkodtak, Galerius Maximinus császár legyőzte őket és alávetette a Római-birodalomnak. Miután ezekhez még gótokat vett és peucinokat Peucis szigetéről, amely a Dunának a Pontusba merülő torkolatában fekszik, népének két legkiválóbb férfiát. Argaihot és Guntherichot vezérekké
- 91 92 tette. Ezek azonnal átgázoltak a Dunán és miután Moesiát másodizben is elpusztították, megtámadták azon tartomány híres fővárosát, Marcianopolist és miután sokáig megszállva tartották s azoktól, akik benne voltak pénzt kaptak, odahagyták. És minthogy Marcianopolist említettük, legyen szabad ennek fekvéséről egyet mást röviden közbeszöni.³ Ezt a várost ugyanis, mint mond-

¹ A gótok ezen támadásukkal lépnek először a történelem színpadára 248 v. 249-ben. — ² A későbbi császárt, aki Fülöp ellen fellázadt, őt Veronánál megverte s Fülöp maga is a csatatéren maradt. — ³ Ezen elbeszélés Ammianus elveszett műve az Acta Traiani-ból van merítve. V. ö. Amm. 27, 4, 12. Marcianopolis, ma Imertje Provadia táján.

ják, azért építette oda Trajanus császár, mivel nővérenek, Marciának szolgája, midőn azon folyamban fürdött, amely Potamus néven kristálytisza és jó italu vízzel a város közepén ered és belőle vizet akart meríteni, az arany edény, amely vele volt, véletlenül a mélységbe esett s az ércz súlyánál fogva lemerült, azonban hosszú idő múlva a mélységből a felszínre jött, ami bizonyára ritka dolog volt, hogy az üres edény alámerüljön, vagy hogyha már egyszer alámerült, a hullámoktól a felszínre dobátva usszék. Mikor erről csodálkozás közt Trajánus értesült, azt hitte, hogy a forrásban valamely istenség van és várost alapítván, azt nővére nevével Marcianapolisnak nevezte.

17.— Innen tehát, amint mondtuk¹ hosszú ostrom után a nyert kincsekkel gazdagodva a geta visszatért saját földjére. A gepidák nemzetsége látván, hogy az rövidesen mindenütt győzött és zsákmánnyal gazdagodott, irigységtől indítatva fegyverrel támadott rokonaira. Ha pedig azt kérdezed, hogy miként rokonok a geták és a gepidák, néhány szóval megmagyarázom. Emlékezzél vissza, hogy én már kezdetben elmondtam, hogy a gótok Berig királyukkal Scandza sziget belsejéből jöttek ki s csak három hajóval keltek át az Óceán innenső partjára, az az Gothiscandzába.² Ezen három hajó közül az egyik, mint gyakran megesik, mondják, megkésétt s a népnek nevet adott. Az ő nyelvükön ugyanis lusta annyi mint gepanta.³ Így történt aztán, hogy idővel ebből a korholásból a szó elomlása foly-

¹ V. ö. 4. fejezet. — ² Gothiscandza, tudakos szó, a melyet Cassiodorius Ptolemaeustól vett. — ³ Gepanta, Müllenhoff szerint valami lassu járatu hajót jelenthetett. A gepida, angolszász gifda v. gefda jelentése inkább boldog, szerencsés. Származtatják ezen szót a gót beidan, bidan, peidan, maradni igéből is, amelyhez a „ge” gyűjtő praefix járult volna.

tán a gepida elnevezés keletkezett. Mert az kétség kívüli, hogy ezek is a gótok törzséből erednek; mivel azonban, mint mondtam, a gepanta valami lustát, késlekedőt jelent, abból alkalmas korholásként a gepidák neve keletkezett, amit nem is tartok épen költött dolognak. Ugyanis nehézkes szelleműek és testmozgásuk
 96 lomha. Ezek az irigységtől ösztökélt gepidák tehát ekkor Spesisben¹ egy szigeten laktak, amelyet a Visztula folyam gázlói környeztek s hazai nyelvükön Gepedoiosnak² hívtak. Ezt a szigetet most, mint mondják, a vividaria nép lakja, minthogy ők maguk jobb földre költöztek. Ezek a vividariak itt mint valamely menhelyen, különféle népekből verődtek össze és mint tudva van róluk,
 97 egy néppé egyesültek. Tehát, amint mondtuk, Fastida a gepidák királya, nyugodt népét felizgatta s a hon határait fegyverrel bővítette. A burgundzok³ ugyanis majdnem a végpusztulásig megsemmisítette és néhány más népet is legyőzött. A gótokat is oktanul ingerelvén, kiállhatatlan kötekedésével megsértette az előbbi vérrokonsági szövetséget és míg döllyfös kevélységtől szerfölött hajtva növekvő népének területeket igyekezett
 98 szerezni, hona lakosságát ritkította meg. Tehát követeket küldött Ostrogothához, akinek akkor mind az ostrogótok, mind a vesegótok, azaz ugyanazon népnek mindkét törzse uralma alatt állott s panaszkodott, hogy be van zárva zord hegyektől s beékelve sűrű erdők közé s kettő közül azt az egyet követelte, hogy vagy legyen készen háborura vagy pedig területek átengedésére.
 99 Ekkor Ostrogotha, a gótok királya, mint ahogy határozott lelkületű volt, azt felelte a követnek, hogy,

¹ Spesis, homályos szó, amelynek magyarázható értelme nem igen van. — ² Gepedoios, Gepidenau (?) V. ö. 4. f. — ³ Bnrgundzok v. burgundiok a Visztula és Odera közt laktak.

ő irtózik az ilyen harcztól, mivel kegyetlen és minden képen bűnös dolog, hogy a rokonok fegyverrel álljanak egymással szembe, országát azonban elhagyni nem fogja. De minek többet? A gepidák hadda¹ támadnak s hogy gyengébbnek ne láttassék, Ostrogotha is kivevete ellenük hadait és megütközött velük Galtis városánál,⁴ amely mellett az Auha folyik. Ott mindkét részről vitézül küzdöttek annál is inkább, mert egyforma fegyverekkel és egyforma harczmóddal szálltak szembe egymással. Azonban a jobb ügy és élénk lelkiületük a gótokat segítették diadalra. Mikor végre a gepidák egyrésze meghátrált, az éj véget vetette csatának. Ekkor Fastida, a gepidák királya övének holttesteit visszahagyván, hazájába sietett, megalázva ép oly szégyenteljes gyalázattal, mint aminő dőlyfősséggel felfuvalkodott volt. A győztes gótok megelégedve a gepidák elvonulásával visszatértek és hazájukban békében éltek, míg csak Ostrogotha volt a királyuk.

100

18.— Halála után Cniva a sereget két részre osztván, némelyeket Moesia pusztítására irányzott, tudva, hogy az az uralkodók hanyagsága következtében védők nélkül van, ő maga pedig 70,000 emberrel felvonult Euscia,² az az Novae felé. Minthogy itt Gallus vezér viasszaszorította, Nicopolis alá jött, amely köztudomás szerint a Iatrus folyó mellett épült. Ezt Trajanus építette, mikor a sarmatákat legyőzte és győzelem városának nevezte el. Mikor Decius császár itt meglepte, Cniva végre a Hemus³ hegységbe vonult vissza, amely onnan

101

¹ Galtis, talán Galt az Aluta (Olt) mellett. Ezen csatában, melyre a gepidákat az ostrogótoktól szabadulni akaró Fülöp tüzelte fel, Ostrogotha is elesett. — ² Euscia, Uscus, Oescus, a hasonló nevű folyó (ma Isker) torkolatánál. Novae ma Sistova. Nicopolis, ott volt valahol, ahol most Trnova van a Jantra folyó görbületénél. A dunaparti Nicopolist Heraclius alapította a VII században. — ³ Hemus, Emus, a Balkán-hegység.

102 nem messze feküdt s innen, miután a szükséges fel-
 szerelésről gondoskodott, Philippopolis alá sietett. Mi-
 kor Decius császár távozását észrevette, városának se-
 gitségére sietett és a Hemus-hegyen átkelve Beroáig ju-
 tott. Itt midőn a lovakat és a fáradt sereget pihentette,
 Cniva a gótokkal, miként villám, rögtön reárontott s a
 római hadat levágván, a császárt azon kevesekkel, akik
 menekülni tudtak, az alpokon át visszakergette Eusciába
 Mysiába, ahol akkor Gallus mint határ őr nagyszámu
 sereggel állott. Ezután innen és Uscusból összegyűj-
 103 tette hadait és készült a jövődő harczra. Cniva pedig
 hosszas ostrom után Philippopolist bevette és a zsák-
 mányt hatalmába vevén, Priscus parancsnokkal, aki
 benne volt, szövetséget kötött, hogy Deciuossal meg-
 küzdjön. Mikor harczra került a dolog, kegyetlenül há-
 lálra sebezve, Decius fiát mindjárt nyíllal átlövik. Midőn
 ezt atyja észrevette, hogy katonáit bátorítsa, állítólag
 104 ezt mondta: Senkise csüggedjen, egy harczosnak el-
 veszte még nem veszteség az államra nézve; de mé-
 gis mivel ezt atyai érzelmében elviselni nem tudta,
 halált vagy fiáért bosszút kívánva az ellenségre rohan.
 Midőn azonban Abrittushoz,¹ Moesia egyik városához
 jött, a gótok által bekerítve maga is elesik és bevégezi éle-
 tét és uralkodását. Ezt a helyet mai nap is Decius ol-
 tárának mondják, mert a csata előtt itt állítólag a bál-
 ványoknak csodálatos módon áldozott.

104 **19.**— Miután Decius meghalt, Gallus és Volusia-
 nus² kezére került a rómaiak felett a hatalom, mikor a pesti-
 ses betegség is majdnem hasonlóan azon veszedelemhez,

¹ Abrittust több író említi, Cassiodorus szerint Abritius Thrá-
 ciában, Prospernél Abrittus Mysiában, A kisázsiai Mysiában is volt
 egy Abrettene nevű vidék v. ö. Strabo, 574. A Decius oltára csak
 Jordanesnél fordul elő. Decius, 249—251-ig. — ² Gallus 251—253-ig.
 és Volusianus 252—253-ig.

amelyet kilencz évvel ezelőtt kiálltunk, rutította a világ ábrázatát, legjobban azonban mégis Alexandriát és egész Egyptom vidékeit sujtotta, amint erről Dionysius történetíró ezen csapásról írt művében könnyezve tudósít. Leírta ezt a mi tiszteletre méltó vértanunk, Cyprianus¹ püspök is egy könyvében, amelynek czime „A halandóságról.“ Ezen időtájt² egy bizonyos Emilianus, midőn látta, hogy az uralkodók hanyagsága folytán a gótok Mysiát több ízben elpusztították s hogy ezt nagy állami készülétek nélkül meg nem gátolhatják, azon hitben, hogy neki is ép úgy fog szolgálni a szerencse, Moesiában az uralmat magához ragadta s miután az összes haderőt magához vette, kezdte a városokat és a népeket fosztogatni. Amíg néhány hónapon át a készülétek tömege ellene felnövekedett, nem kevés kárt készült szerezni az államnak. Mégis, majdnem kezdetén bünös merényletének, megöletett s mind életét, mind a hatalmat, amelyre áhitozott, elvesztette. A fent nevezett Gallus és Volusianus császárok pedig, bár alig két évig voltak az uralomban s azután a világból elköltöztek, mégis ezen két év alatt is, amig a főhatalmon voltak, mindenütt békésen és jóságosan uralkodtak. Szerencsájük ellen csupán csak egyet hoztak fel, tudniillik azt az általános vészt, de ezt is csak a tudatlanok és rágalmazók, akik másoknak életén gyalázkodó foggal szoktak rágódni³. Ezek tehát mindjárt, hogy az uralmat elnyerték, a gótok népével szövetséget kötöttek és mikor rövid időre rá mindkét uralkodó kimult, Gallienus ragadta magához a hatalmat.

¹ Dionysius Alexandria püspöke volt; Cyprianus, Thascius Caecilius C. sz. 200 körül, lefejeztetett Karthagoban 258-ban. —

² 253-ban. Aemiliánust a gótok fölött nyert győzelmeiért katonái tették császárrá. Legyőzte és megölte Gallust, de Valerianustól legyőzetett és hűtlen katonái által megöletett. — ³ Orosius 7, 21. és Eutropius 9, 5, azt mondják, hogy e két uralkodót csak ez a pestis teszi emlékezetessé.

107 **20** — Mivel mindenféle kicsapongásra adta magát, a gótok vezérei, Respa¹ Veduco és Tharuario hajókat szereztek s az Ellispontusi szoroson átkelvén, Ázsiába mentek, ahol miután ezen tartománynak sok városát elpusztították, felgyújtották az Ephesusi Dianának azt a híres templomát is, amelyről már említettük, hogy az amazonok építették. Mikor Bithynia területére értek, feldúlták Chalcedonát, amelyet aztán később Cornelius Abitus állított helyre némileg, de bár a királyi székváros szomszédságának örvend, részben, mégis megtartotta az utókor számára pusztulásának nyomait. Miután így a gótok ily szerencsével raboltak és fosztogattak, mint aminővel Ázsiára törtek, a Hellespontuson visszatértek, feldulva utközből Troját és Iliumot, amelyek alighogy az agamemnoni háborút némileg kiheverték, újból ellenséges fegyver által pusztultak el. Ázsiának illetően megdúlása után Thráciával éreztették vadságukat. Itt ugyanis az Emus-hegy tövéhez vonultak s megtámadták a tenger mellett fekvő Anchialus,² városát, azt a várost, amelyet egykor Sardanaphiai a parthusok királya épített az Emus-hegy lábánál a tenger szomszédságában. Azt mondják, hogy itt hosszabb időn át maradtak, élvezve a meleg vizű fürdőket,³ amelyek Anchialus városától a tizenkettedik mérföldkőnél vannak s felbugyogva tüzes forrás mélyéből ezek a világ számtalan meleg fürdői között a legkiválóbbak és legnagyobb hatásúak a betegek egészségére.

108 **21** — Mikor aztán hazájukba tértek, Maximianus császár kértére a parthusok ellen a rómaiak segítségére vonultak hadba, amely alkalommal a küldött segély-

¹ Respa, gót alakja e névnek Hrespa vagy Hrispa lehetett.

— ² Anchialus, ma Akiali. Sardanapal nem ezt, hanem a ciliciai Anchialust alapította. — ³ A melegfürdők a Tabulae Peut.-on jelezve vannak.

háday kifogástalan hűséggel küzdöttek. Miután azonban Maximianus császár majdnem csak az ő segédelmükkel Narseust, a persák királyát, Nagy Sapor unokáját megszalasztotta s annak összes kincseit nemkülönbön feleségeit és fiait zsákmányul ejtette, Achillest pedig Dioclitianus¹ Alexandriában legyőzte és Maximianus Herculus Afrikában a quinguegentiánokat² megsemmisítette s az államnak a békét így megszerezték, a gótokkal többé nem törődtek. Pedig segédelmük nélkül 111 a római sereg bármely néppel szemben csak bajosan tudta már helyét megállani. Világos ugyanis, hogy így gyakran segítségül szőlították őket, mint ahogy felkérték őket Constantinus³ alatt is, amikor fegyvert fogtak annak rokona, Licinius ellen s ezt legyőzték, Thessalonicába zárták, az uralomtól megfosztották s a győztes Constantinus kardjával megölték. A gótok segítettek 112 ott is, mikor azt a saját nevérol elnevezett hirneves várost, Rómának vetélytársát, megalapította, mert ezek a császárral szövetkezvén, 40,000 harcosukat küldték különféle népek ellen segítségére s ezeknek mind száma,⁴ mind katonasága egészen a jelenkorig „szövetségesek” néven jelöletik az államban. Ez időtájt ugyanis Ariarich⁵ és Aorich királyaik uralma alatt virágoztak. Az ő haláluk után a vitézsége és származása által kiváló Geberich foglalta el a trónt.

22. — Ez ugyanis, kinek atyja Hilderith, nagy- 113 atyja Ovida, dédatyja pedig Nidada volt, nem kevésbbé volt jeles kiváló tettekben, mint aminő volt származása.

¹ Diocletianus és Maximianus Herculus 284–295-ig. —

² Quinguegentianæ, Pentapolis, Cyreneica lakói. — ³ Constantinus 306–337-ig. A hirneves város, Konstantinápoly. — ⁴ Numerus, a mely azonban jelenthetett csapatot is. — ⁵ Ariaricus említettik mint gót király, aki Constantintól legyőzetvén, fiát is túsul adni kényserült. Anonym. Vales. 31.

- Uralmát mindjárt kezdetben a vandalok népére is kiterjeszteni igyekezett az asdingok törzséből származó Visimar ellen, amely faj közöttük kitűnik és igen harciasnak mutatkozik, mint azt elmondja Deuxippus¹ történetirő, akinek tudósítása szerint a rengeteg földterület következtében az Oceán mellől a mi határainkig alig egy év lefolyása alatt jöttek el. Ebben az időben azon helyen laktak, ahol most a gepidák, a Marisia, Miliare, Gilpil és Grisia² folyamok mellett, mely a fent nevezeteket nagyság tekintetében mind felülmúlja.
- 114 Határaik voltak keletfelől a gót,³ nyugat felől a markoman, éjszokról a Hermundol, délről a Hister, amelyet Danubiusnak és hívnak. Mikor tehát a vandalok itt laktak, Geberich a gótok királya hadat üzent nekik a fent nevezett Marisia folyam partjánál, ahol a harc nem sokáig volt egyenletes, mert maga Visimar, a vandalok királya népének nagy részével együtt hamarosan
- 115 leterítettetett.⁴ Geberich pedig, a gótok jeles vezére miután a vandalokat leverte és kifosztotta, vissza tért saját országába, ahonnan kiindult. Erre az a kevés vandal,

¹ Deuxippus v. Dexippus, elbeszéli Aurelianus győzelmeit a vandalok fölött s azoknak a Dunán át való visszavonulását. Jordanes valószínűleg Ablabius után citálja. — ² Marisia, Maros; Grisia, Körös; Miliare és Gilpil, talán a Grisia más két ága. Máshol e két utóbbi nem említetik. — ³ Gótok, vagyis inkább gothinok. Ezen két nép összetévesztése folytán állította Zeuss, hogy a vandalok Constantin uralkodása alatt a dunáninneni Dáciában (Erdély) laktak. Mert ha Tacitus szerint a Hermundurok az Albis (Elbe) forrásvidékein laktak és mi gothokat veszünk gothinok helyett, akkor a Jordanes-féle felfogás megfelel a vandalok azon helyének, amelyet marcomann háború idejében elfoglaltak. Jordanes Cassiodorius nyomán az Augustus-féle mappát tartotta szem előtt vagy inkább ennek kivonát, mint aminő volt Julius Honoriusé. — ⁴ Constantinus, aki a Vandalokat Pannoniába helyezte, meghalt 337-ben. Ha tehát a vandalok hetven évig maradtak ott, Galliába 406-ban mentek s így Giberich győzelme felettük 336-ra esik.

amely megmenekült, miután összegyűjtötte övéinek harczra alkalmatlan csapatát, elhagyta szerencsétlen hazáját s elkérte Constantinus császárról Pannoniát s ott letelepedvén, körülbelül 60 évig mint alattvaló a császárok rendeletének engedelmeskedett. Innen foglalták el jó idő múlva Galliát, ahova Stilico hadvezér, volt consul és patricius hívta őket s itt szomszédaikat fosztogatva nem is igen telepedtek le állandóan.

23. Mikor a gótok királya Geberich e világból 116
elköltözött, némi időre rá Hermanarich, az Amalok leg-
nemesebbike követte az uralomban, aki számos, har-
czias éjszaki népet legyőzött és hatalma alá hajtott.
Méltán hasonlították őt némelyek a régiek közül Nagy
Sándorhoz. Hatalma alatt állott ugyanis, akiket meg-
hódított, a golthescytha, thiud, inaunx, vasinabronca,
merens, mordens, inniscar, rogas, tadzans, athaul, na-
vego, bubegenas, coldas.¹ De midőn már ennyinek meg- 117
hódítása hiressé tette, nem nyugodott, míg a herulok²
népét is, akiknek élén Halarich állott, nagy részben le
nem vágta, a maradékot pedig főhatalma alá nem haj-
totta. A nevezett nép ugyanis, mint Ablavius³ történet-
író mondja, minthogy a Meotis mocsarai mellett ingo-
ványos vidéken lakott, amelyet a görögök ele-nek hívnak,
az elurok nevet kapta. Ez a nép amilyen mértékben
fürge, ép annyira dölyfös is. Akkoriban ugyanis nem 118

¹ Golthescythák, a Finnöböl körül kelet felé; thiudok, tsudok Aunuksen-maa (Inaunxis, Olonetz) vidékén; vasinabroncák, valószí-
nűleg a tsudokkal szomszédos vesi- és permi népek rejtőznek alat-
tuk; merens, mordens, a merik és a mordvinnok a Volga felső fo-
lyásától délre; Inniscar, cseremiszek onnan éjszakra. A többi törzsek
ezektől éjszakkeltre az Ural felé. — ² Herulok, germán néptörzs
(hermionok), mely éjszakról vándorolt délre s miután rómaiak, hun-
nok, rugok társaságában egész Európát bekalandozta, végre a lon-
gobárdok szétszórták s egy része 512-ben Pannoniában tele-
pedett le Dexippus mint scytha népeket említi őket. — ³Lásd 5. f.

volt nép, mely hadai számára a könnyűfegyverest belőle ne vette volna. De bár gyorsaságuk más népekkel való harcaikban mindig előnyt biztosított számukra, mindazáltal a gótok szilárdságán és lassuságán megtört és a sors úgy hozta magával, hogy ők is a többi geta népek között Hermanarich királynak szolgáljanak.

- 119 A herulok legyőzése után ugyanezen Hermanarich a venetheket támadta meg, akik bár megvetett harcosok, de számra nézve nagyon sokan voltak s kezdetben el-
lentállani igyekeztek. De semmit sem ér a gyávák nagy tömege, főkép ha az Isten is úgy akarja és fegyveres tömeg tör reájuk. Mert ezek, mint azt elbeszélésünk kezdetén a népek jegyzékében¹ előadtuk, egy törzsből származva három név alatt élnek, venethek, antok és sclavenek, akik bár, minthogy bűneink így hozták magukkal, most mindenütt dühöngenek, akkoriban mind-
120 nyáján Hermanarich alattvalói voltak. Leigáz² a hasonló eszélyességgel és vitézséggel az aestek³ népét is, amely a germán Oceán partjain hosszú vonalban lakik s így Scythia és Germania népein mint saját szerzeményein uralkodott.

- 121 **24.** Nem sok idő múlva azonban mint Orosius írja,⁴ a hunnoknak minden vadságnál szörnyűbb népe a gótok ellen támadt. Ezeknek története, amint ezt a régiektől tudjuk a következő : Filimer, a gótok királya, Nagy Gadarich fia, Scandza szigetéről való távozásuk után a getáknak már ötödik fejedelme, akiről már azt is mondtuk, hogy népével scythia területre költözött,⁵ népei között néhány varázsló nőt talált, akiket ő maga anyanyelvén haliurunnáknak⁶ nevezett s mivel őket

¹ L. 5. f. — ² Aestek, a mai Estland és Livlandban. —

³ Orosius 7, 33. — ⁴ Filimer eszerint 238 körül uralkodott. — ⁵ Haliurunna, gótban haljaruna, varázsló, boszorkány.

gyanúsaknak tartotta, onnan elzavarta és seregétől messze, a pusztába szalasztva kóborlásra kényszerítette. Midőn ezek a pusztaságban bolyongtak, tisztátalan szellemek meglátták őket s velük ölelkezve párosodtak s ezt a szörnyű vad fajt nemzették.¹ amely kezdetben mocsarakban lakott, kicsiny, rút, silány s alig ember-számba vehető és felismerhető is csak olyas hangról volt, ami némileg hasonlított az emberi beszédhez. A hunnok tehát, akik ilyen nemzetségből származtak, a gótok területéhez érkeztek. Vad nemzetük, amint Priscus történetíró beszéli, a Meotis mocsárnak tulsó partján lakott s a vadászaton kívül más foglalkozáshoz nem értett, kivéven mikor már néppé növekedve családrásgal és ragadozással a szomszéd népek nyugalmaát zavarta. Midőn egyszer ezen népnek vadászai, miként az szokásban volt, a Meotistnak innenső partján vadászni mennek, észreveszik, hogy mintegy váratlanul egy nőstény szarvas bukkant fel előttük, amely a mocsárba ment s majd haladva, majd megállva utmutatóul szolgált nekik. A vadászok követvén őt, átgyalogoltak a Meotis-mocsáron, amelyet előbb mint tengert járhatatlannak tartottak. Az idegenek előtt feltűnt nemsokára a Scythia-föld is, a szarvas pedig eltűnt. Azt hiszem, hogy ezt azok a szellemek, akiktől származtak, a scythák elleni gyűlöletből tették. Ezek pedig, akik egyáltalában nem tudták, hogy a Meotis-mocsáron kívül más világ is van, a Scythia-föld iránt való bámulatuktól indíttatva mint ahogy éles elméjük, úgy vélekedtek, hogy erre az eddig senki előtt sem ismeretes útra az istenség rendelete folytán akadtak rá s övéikhez visszatérnek, a

¹ Priscusnak ezen meséjét a hunnok eredetéről Jordanesen kívül még más írók is ismétlik, így Procopius (Bell. goth. 4, 5.), aki azonosaknak veszi őket a cimmeriekkal, akik a Maeotis nyugati partvidékén laktak s akikről már Herodotus is megemlékezik.

- történeteket elbeszélük, Scythiát magasztalják s miután népüket megnyerték, azon az uton, amelyet nekik a szarvas mutatott, Scythiába sietnek s a scythák közül azokat, akikre jöttükben ráakadtak, győzelmi áldozatul megölték, a többieket pedig legyőzve alattvalóikká tették.
- 126 Amint ugyanis azon a rengeteg mocsáron átkeltek, rögtön mint valamely népvihar söpörték el az alpidzurokat, alcildzurokat,¹ itimarokat, tuncarsokat és boiscokat, akik ezen Scythiának partvidékén laktak. A halánokat is, akik velük vitézségre egyenlők, de műveltségre, életmódra és alakra mások voltak,² gyakori csatározással kifárasztván, leigázták. Mert akiket esetleg harcban legyőzni nem tudtak, azokat megfélemlítve ábrázatuk rettenetességével, ijesztővoltagekkel futamították meg. Arczuk ugyanis visszataszító feketeségű volt, hogy úgy mondjuk, valami idomtalan bütyök és nem ábrázat, amelyen inkább pontok, mint szemek látszottak. Vakmerőségüket elárulja már borzasztó kinézésük is. Magzataikkal már születésük első napján kegyetlenül bánnak. A fiuknak ugyanis fegyverrel bevágják ajkait, hogy mielőtt a tápláló tejet kapnák, előbb a seb fájdalomát kényszerüljenek eltűnni. Innen van az, hogy
- 128 bajusz és szakál nélkül öregednek meg és ifjúságuk szépség nélkül való, mivel a fegyverrel barázdált arcon a forradások gátolják a szőrnek helyes időben való növényését. Bár alakra kicsinyek, de ügyes mozdulatokban gyakorlottak és gyors lovasok. Széles válluak, értenek az íj és nyíl kezeléséhez, nyakuk izmos és büszkeségtől feszülő. Emberi ábrázat alatt vadállati kegyetlenségben élnek.³

¹ Acildzurok, Priscusnál (Fragm.) amilzurok, a tuncarsok pedig toncsurok. — ² Ugyanezt mondja az alánokról Ammianus 31, 2, 21. is. — ³ Így jellemzi őket Ammianus is 31, 2, .

Mikor a geták látták ezt a harcias fajt, a mely már sok népet megsemmisített, megrémültek és királyukkal tanácsot ülnek, hogy miként kerüljék ki ezt az ellenséget. Bár maga Hermanarich, a gótok királya, mint azt fennebb elmondtuk, sok népet legyőzött, mégis mikor a hunnok támadásán gondoikodik, a rosomonok¹ hűtlen népe, amely többek közt szintén alattvalója volt, a következő módon tudta őt megcsalni. Mikor ugyanis egy bizonyos Sunilda nevű² asszonyt férje álnok szökése miatt a felbőszült király szilaj lovakhoz köttetett s azokat nekihajtva szétszakíttatott, annak testvérei Sarus és Ammius,³ hogy nővérük halálát megboszulják, Hermanarichot oldalán fegyverrel megsebesítették, amely seb következtében testi gyengesége miatt nyomorúltan tengette életét. Mikor Balamber,⁴ a hunnok királya rossz egészségi állapotáról értesült, felkészült hadi néppel az ostrogótok ellen indult, akiknek szövetségéből a vesegótok bizonyos kölcsönös egyenetlenkedések miatt már kiváltak volt. Ekkor Hermanarich sebének fájdalmát, valamint a hunnok betörését tovább viselni nem tudván, mint életunt aggastyán életének száztizedik évében meghalt. Halála alkalom volt a hunnoknak arra, hogy győzedelmeskedjenek azokon a gótokon, akikről említettük, hogy keleten laktak és ostrogótoknak hívtak.

25. — A vesegótok, tudniillik azoknak ama más szövetségei s a nyugati földterület lakosai, megrémülve

¹ Rosomonok, Müllenhoff szerint történetileg nem magyarázható monдай név. — ² Sunilda, szerepel a germán eposzokban. A normannoknál Svanhildr, az alamanoknál Suanahilt, németül Sönhilt, vagy Suonhilt, gótul Sónahildi. — ³ Sarus és Ammius, szintén hősmondai alakok. A normannoknál Sorli és Hamthir, a németeknél Sarulo és Hamadeo. A nevek gót alakja Sarvila és Hamathius lehetett. A Jordanes-féle alakok görög feljegyzőre mutatnak. — ⁴ Balamber, az első névszerinti hunkirály.

törzsrokonaik ijedelmén, kétségben voltak az iránt, hogy a maguk részéről a hunnokat illetőleg mitevők legyenek. Végre hosszas fontolgatás után közös határozatból követeket küldtek a római birodalomba Valens' császárhoz, az öregebb Valentinianus császár testvéréhez, hogy ha megengedi nekik, hogy Thrácia vagy Moesia valamely részén letelepedhetnek, akkor törvényei szerint élnek és magukat főhatalmának alávetik¹. És hogy szándékuk őszintesége annál jobban kitünjék, megígérik, hogy keresztények lesznek, ha olyan tanítókat ad nekik, akik nyelvüket ismerik. Mikor Valens ezt megtudta, örömmel beleegyezett, minthogy ezt maga akarta kérni és a getákat Moesia földjére befogadván, a többi népek ellen birodalmának mintegy védőfalat alkotott belőlük. Minthogy pedig ekkor Valens császár az arrianusok² tévtanának betege volt s a mi részünkön az összes templomokat bezárta, a maga felekezetének hivei közül küldött azokhoz hithírdetőket, akik az értelmetlen és tapasztalatlan megtérőkbe mindjárt a saját tévtanaik mérget csepegtették be. Így aztán Valens császár a vesegótokat inkább arrianusokká, mint keresztényekké tette.³ Ezután úgy az ostrogótoknál, mint a gepidáknál, a fajrokonaiknál az evangéliumot hirdetve s őket ezen tévtanra tanítva az egész, nyelv tekintetében azonos nemzetet ezen felekezet tanainak igyekeztek megnyerni. Ők maguk pedig, mint már említve volt, a Dunán átkeltek s fejedelem engedelméből megszállották a partmenti Dáciát, Moesiát és a thrák területeket.

1 Valens, 364—378-ig, Valentinianus, 364 375-ig. — ² Ezt Ammianus 31, 4, 1, Fritigern keresztény gótjairól írja, akiket Athanarich üldözött. — ³ Arianusok, Arius (IV. sz.) követői, akiknek tanai szerint mikor Isten a világot alkotta, egy közvetítőre volt szüksége s ez volt Krisztus, aki tehát csak teremtmény s nem egy lényegű (homousios) az atyával. — ⁴ V. ö. Orosius 31, 4, 1 és Isidorus Hist. Goth., kik szintén így írnak.

26. Ezekkel itt megtörtént, ami történni szokott azon népekkel, amelyek még nem telepedtek meg kellőleg, hogy éhinség tört ki közöttük. Tudniillik Fritigern,¹ Alatheus és Safrac, előjáróik és vezérek, akik királyok helyett állottak élükön, kezdték fájlalni a sereg szűkölködését és Lupicinus és Maximus római vezérektől piacot kértek. De mire nem késztet az átkozott aranyéhség.² A vezérek kapzsiságtól hajtva nem csak juhok és marhák husát árusították, hanem kutyák³ és tisztátalan állatok hulláit is magas áron, úgy hogy egy rabszolgát egy kenyérért vagy tíz font husért cseréltek be. Mikor pedig rabszolgáik és ingóságaik elfogytak, a kapzsi kereskedő a nyomasztó inségben fiaikat követelte. A szülők ezt is megtették csak azért is, hogy magzataikról gondoskodjanak. Meggondolták ugyanis, hogy jobb, ha a szabadság vesz el, mint az élet, mikor valaki szájalomból eladatik, hogy éljen, mintsem megtartatik, hogy meghaljon. Ezen inséges időben történt, hogy Lupicinus, a rómaiak vezére Fritigernt, a gót főnököt lakomára hívta és számára, mint ahogy a végeredmény mutatta, kelepczét készített. Fritigern az ármányról mit sem tudva, csak kevesektől kísérve jött a vendégségre és mikor a vezéri sátorban lakomázott, szerencsétlen haldoklóknak zaját hallotta. Mikor ugyanis társait más helyen, ahol be voltak zárva, a katonák a vezér parancsára gyilkolni kezdték s a haldoklók éles sikoltozása már már gyanakvó fülébe ütődött, Fritigern

¹ Ammianus, 31, 4, 8 szerint csak Fritigern és Alavivnak engedtetett meg a letelepülés. Alatheus és Safrac, kik a kiskoru Viterich nevében uralkodtak, csak később jöttek a greuthungokkal, keleti gótokkal s bár Valens őket visszautasította, mivel a Duna a Fritigernnel való harcz miatt őrizetlen maradt, azon akadálytalanul átkeltek és a nyugati gótokkal egyesültek. — ² Virgil, Aen 3, 56. — ³ V. ö. Ammianus 31, 4, 9.

rögtön felismerte a nyilvánvaló árulást és kardját ki-
 rántva a lakomát nagy merészséggel és gyorsasággal
 odahagyja s társait a fenyegető halálból kiragadván, a
 137 rómaiak legyilkolására ösztönzi. Miután így a kívánt
 alkalmat megkapták, ezek a vitéz férfiak úgy válasz-
 tottak, hogy inkább fegyverrel vesznek el, mint éhha-
 lállal és azonnal készültek Lupicinus és Maximus ve-
 zérek megölésére. Ez a nap pedig megszüntette a gó-
 toknak az éhségét s a rómaiaknak a biztonságát, mert
 a gótok ezentul már nem mint jövevények és vándo-
 rok, hanem mint polgárok és urak kezdtek a tulajdo-
 nosoknak parancsolni és fennhatóságukat az összes
 éjszakra eső földrészekre egész a Dunáig kiterjeszteni.
 138 Mikor ezt Valens császár Antiochiában megtudta, fegy-
 veres sereggel azonnal a thrák vidékre nyomult. Itt
 siralmas csatára került a dolog, a gótok győztek, maga
 pedig sebesülten Adrianopolis¹ mellett egy majorba
 menekült s minthogy a gótok nem is sejtették, hogy a
 császár ily silány kunyhóban rejtőzzék, mint ahogy az
 ellenség kegyetlenkedni szokott, felgyújtották s így ki-
 rályi pompával égettetett el mintegy az Istennek nyil-
 ván való ítélete szerint, hogy éppen azok égessék meg
 őt tüzvel, akiket mikor az igaz hitet keresték, maga
 vont a tévtanokra, mi által a szeretet tüzét a gehenna
 tűzévé változtatta. Ezen időtájt kezdtek lakni a vesegó-
 tok ily nagy hadi dicsőség után, mintha csak örökölt
 birtokot vettek volna hatalmukba, a thrák területeket²
 és a partmenti Dáciát,³

139 **27.**— Mikor azonban Spaniából Theodosiust Gra-
 tiánus⁴ császárrá választotta és ez a keleti fejedelem-

¹ Adrianopolis, ma Drinápoly. — ² A Haemus két oldalán. —
 2 V. ö. Ammianus már idézett helyein kívül még 31, 13, 12 és Orosius
 7, 33, 15. Victor Epit. 46. Hieronymus Abrev. Ann. 2395. év. —

⁴ Gratianus 367 - 383-ig, Theodosius 379 - 395-ig.

ségben Valensnek, atyai nagybátyjának örökébe lépett, a a katonai fegyelmet csakhamar jobb állapotba helyezte, a gótot félelem fogta el, amint észrevette, hogy ki van zárva az előbbi fejedelmek gyávasága és renyhesége. A császár ugyanis, aki éles elméjűsége, erényessége és előrelátása által egyaránt kitűnt, rendeleteinek szigorúságával, bőkezűségével és kedvezésével az elernyedő hadsereget vitézi tettekre sarkalta. A katonák pedig 140 mihelyt jobb fejedelmet kaptak, buzgalmukat is visszanyerték s a gótokat megtámadván, a thrák területről elűzik. Minthogy azonban Theodosius ezen időben majdnem reménytelenül beteg lett, a gótok ismét vérszemet kaptak és seregüket megosztva Fritigern Thessalia, Epiros, és Achaia pusztítására ment, Alatheus és Safrac pedig a többi csapatokkal Pannoniát támadták meg. Mikor Gratianus, aki ekkor a vandalok betörése miatt 141 Rómából Galliába ment, megtudta, hogy a gótok, mivel Theodosius végzetes reménytelenséggel beteg lett, erősen dülnek, seregét összeszedve azonnal ellenük indult, de mivel fegyvereiben nem igen bízott, előzékenységgel és adományokkal akart rajtuk győzedelmeskedni s élelmi szerekhez juttatván őket, békét kötött és szövetségre lépett velük.

28. — Mikor pedig ezután Theodosius felgyógyult és megtudta, hogy Gratianus császár a gótok és rómaiak közt szövetséget létesített, minthogy ezt maga is óhajtotta, nagyon jó néven vette, a békébe maga is belenyugodott és Aithanarich királyt,¹ aki Fritigern után következett, ajándékokat adván neki, magához csatolta s a legbarátságosabb modorában meghívta, hogy hozzá 142

¹ Athanarich egy ideig a hunnokkal szemben Erdély bércei közt a visszamaradt nyugoti gótokkal fenntartotta magát, de később menekülni kényszerülván, szintén átkelt a Dunán és Fritigernhez csatlakozott, akit nemsokára el is tétetett láb alól.

- 143 Konstantinápolyba jöjjön. Ez nagyon szívesen bele-
egyezett, a székvárosba ment és bámulva így szólt:
„Ime, látom tehát mindazt, amit hitetlenkedve any-
nyiszor hallottam, tudniillik ennek a nagy városnak
hírnevét“. És hol ide, hol oda fordítván szemeit,
majd a város fekvését s a hajók közlekedését, majd
a hires falakat csodálja bámulva s a különböző nem-
zetiségű népeket, mint valamely medencében külön-
böző részekről összefolyó vizet: majd a sorban álló
katonaságot is megpillantván, így szól: „Valóban földi
144 isten a császár és minden, aki ellene emeli kezét,
mélto a halálra“. Ebben csudálatban a fejedelmi magas
kitüntetés őt még jobban megerősítvén, néhány hónap
mulva meg szünt élni.¹ A fejedelem vonzalma jeléül
holtában majdnem még jobban megtisztelte, mint élté-
ben; méltó temetést rendezett számára s ekkor a gyász-
145 menetben maga is a koporsó előtt ment. Aithanarich
halála után egész serege megmaradt Theodosius csá-
szár szolgálatában és magát a római uralomnak alá-
vetve, a katonasággal ugyszólván egy testületet képe-
zett. A szövetségeseeknek eme már Constantinus császár
korabeli hadi szolgálata megújítatván, ők is szövét-
ségeseeknek hívtak. A császár közülük több mint
20,000 fegyverest, akiről tudta, hogy hívek hozzá
és barátai, Eugenius² zsarnok ellen, aki Gratianus meg-
öletése után Galliát elfoglalta, magával vitt és a neve-
zett zsarnokot hatalmába kerítvén, boszut állt rajta.
- 146 **29.** — Miután pedig Theodosius a békének és

¹ Prosper szerint tizenötöd napra megérkezése után 381 janu-
árban megöletett. Marcellinus szerint betegség következtében halt
meg. V. ö. még Orosius 7, 34, 6, 7, Idacius Chron. et fast. 381. év.
Zosimus 4, 3, Sokrates 5, 10. ² Gratianus a Maximus-féle lá-
zadáskor lelte halálát. Utódát, mostoha testvérét, II. Valentiniánust a
góth Arbogast ölte meg, aki Eugenius rhetort ültette a trónra, The-
odosius azonban Aquilejánál legyőzte őket, Arbogast öngyilkos lett,
Eugenius pedig kivégeztetett. — ³ Arcadius 383–408 ig és Honorius
393–423-ig.

a gót népnek kedvelője a világból kimult, kezdték fiaik, akik kicsapongó módra éltek, mind a két államot tönkre tenni és segédcsapataiktól, tudniillik a gótoktól a szokott adományokat megvonni. A gótok csakhamar rájuk untak és mivel féltek, hogy a hosszú békében vitézségük fogyatkozást szenved, maguk felett királylyá teszik Halarichot,¹ akinek nemessége az Amaloké után következett, minthogy a Balthok hires családjából származott, amely a többiek között merészségeért már régen a baltha,² az az a „merész“ nevet kapta. Mihelyt tehát a nevezett Halarich királylyá lett, övéivel tanácsot ült és rábeszélte őket, hogy inkább saját fáradságukkal szerezzenek maguknak országokat, sem mint hogy tétlenségben idegennek szolgáljanak. És összeszedvén seregét, Stilico és Aurelianus consulok idejében Pannonián és Sirmiumon³ át a jobb oldalon⁴ Italiába nyomult, amelyben mintha nem is lettek volna férfiak, a legcsekélyebb ellenállás nélkül a Candidianus hidjához⁵ ért, amely három mérföldnyire volt a fejedelmi várostól, Ravennától. Ez a város a mocsarak a tenger és a Pó folyása közt csak egy oldalról megközelíthető és egykori birtokosait, mint a régiek beszélik, ainetoi-nak az az dicséretre méltóknak nevezték. A Római-birodalom egyik sarkában, a Ioniai tenger felett épült⁶ s az odaömlő vizeknek áradása sziget módjára zárja körül. Keleti részén a tenger van s aki Corcyrától és Hellas vidékeitől egyenes uton erre hajóz, először jobb felől Epiros, azután Dalmatia, Liburnia, Histria, majd pedig Venetia⁷ mellett evez el. Nyugati részén mocsarak van-

147

148

149

¹ Halarich, Alarich, ép úgy mint halánok és alánok. — ² Palth, lásd 5. f. — ³ Sirmium, romjai Mitrovitz mellett Tótországban. —

⁴ Jobb oldalon, Jordanesnél dextro latere, mindenesetre a Duna jobbpartján. — ⁵ Candidianus, ma Candiano. — ⁶ Illetve ennek Adriai öble fölött. — ⁷ Liburnia, a mai Horvátország; Histria, Istria; Venetia, a mai Velence vidékén a venetek (enetoí, ainetoi) földje, akik a monda szerint Antenor vezetése alatt jöttek ide Trojából. V. ö. Strabo 212.

150   nak, amelyeken át kapuként egy nagyon keskeny bejá-
rat van meghagyva. Az éjszaki felén is a Pónak egyik
ága vezet el, amely Ascon árkának neveztetik. Déli ré-
szén szintén a Pó van, amelyet Eridanus¹ melléknéven
az itáliai folyók királyának mondanak s Augustus csá-
szár által egy nagyon széles árokban vezetettetett le.
Medrének heted részével folyik át a városon és torko-
latánál nagyon kedvező kikötőt képez, amelyről Dio
elbeszélése² szerint régente azt hitték, hogy 250 hajó-
ból álló hajóhad számára teljesen biztos kikötőül
151   szolgál. Ez most mint Favius³ beszéli, ahol egykor a
kikötő volt, kiterjedt kerteket mutat, telve fákkal, a
melyekről azonban nem vitorláknak, hanem almák csün-
genek. A város maga hármassal névvel dicsekszik és há-
romszoros fekvésnek örvend, az első Ravenna, a szélső
Classis, a középső pedig a város és a tenger között
Caesarea, telve lovaglásra alkalmas lágy homokkal.⁴

152   **30.**— Mikor pedig a vesegótok serege ennek
közelébe ért, Honorius császárhoz, aki benne székelt,
követséget küldött, miszerint ha megengedi, hogy a
gótok Itáliában békésen megtelepedjenek, akkor ők a
római néppel együtt élnek, hogy a két népet egynek
lehet tekinteni, ha pedig nem, akkor aki bírja, fegy-
verrel üzi el a másikat, hogy aki győztes marad, biz-
tonsággal uralkodjék. Honorius azonban, aki mind két
feltételtől félt, senatusával tanácsot tartott és tanako-
dott, hogy mikép üzze ki őket Itáliából. Végre arra a
33   megállapodásra jutott, hogy a távol fekvő provinciá-

¹ Ascon árka, csak Jordanes említi. Eridanus, Virgil. 1, 482. —
² Dio ezen része elveszett. — ³ Favius, talán Ablavius. — ⁴ Classis,
valószínűleg ott volt, ahol most a S. Maria in Porto Fuori templom
áll, amely tornyának vaskos alapépítménye az egykori világító torony
maradékának tekintetik: Caesarea, e város rész pedig ott terült el,
ahol az 1553-ban lerontott S. Lorenzo in Caesarea templom volt.

kat, tudniillik Galliát és Spaniát, melyeket már félig meddig úgy is elvesztett és Gyzerichnek, a vandalok királyának betörése pusztított, ha képes rá Halarich, foglalja el népével mint saját birtokot. Miután az adomány hiteles szerződéssel megerősítettett, a gótok megnyugosznak ezen végzésben és a nekik adott hazába indulnak. Miután ezek elvonultak, anélkül hogy Itáliának bármi bajt okoztak volna, Stilico patricius és Honorius császár ipa — az uralkodó ugyanis egymásután két leányát, Máriát és Thermantiát vette nőül, de az Isten mindkettőt szüzen és érintetlenül szőlította el a világból — ez a Stilico család módra a Cotti-alpokban fekvő Polentia városához¹ vonul és a semmi roszt sem sejtő gótokat egész Itália romlására és saját gyátlázatára haddal megtámadja. Mikor a gótok ezt meglepetve észrevették, először megrémültek, majd visszanyerve bátorságukat és szokásuk szerint egymást

¹ Cassiodorius és Jordanes, ahol csak tehetik, elhallgatják vagy enyhítik a gótok veszteségeit, míg diadalaikat kiemelik. Pl. azon óriási vereségekről, amelyek Gallienus, de főkép Claudius Gothicus, továbbá Constantinus és Theodosius alatt érték őket, hallgatnak. Elferdítve találjuk Alarich történetét is. Alarich Theodosius halála után 395-ben Görögországot pusztította, ahol csak nagy bajjal menekült Stilicho elől. Ezután, hogy békében maradjon, a császár kinevezte őt Illyricum főparancsnokává. Azonban 401-ben már Itáliába vonult és Honorius Astiba zárta. Stilicho 403 márczius 29-én Pollentianál csatára kényszerítette és leverte. Alarich békét kérve visszavonult Pannoniába, de csak arra várt, hogy megerősödjék s ekkor újra Itáliába vonult. Veronánál Stilicho ismét annyira megverte, hogy szökni volt kénytelen. Mikor azonban Stilicho kivégeztetett, reá is jobb napok következtek. Azonnal Itáliában termett s Rómát, miután előbb már megsarcolta, 410 aug. 24-én el is foglalta és csak hat napig tartó megszárlás és dúlás után hagyta el. A pollentiai csatára nézve Cassiodorius forrása Prosper volt, aki szerint mind a két fél nagy veszteséggel harczolt. Cassiodorius (Chronicon ad. a. 402.) ezt odamódosította, hogy Stilicho megfutott, Jordanes szerint pedig már majdnem egész serege levágtott. Pollentia, ma Polenza falu.

buzdítva Stilico megfutamított seregét majdnem teljesen lemészárolják és felbőszülve a megkezdett utat félbe szakítják és visszatérnek Liguriába, amelyen már előbb átvonultak volt. Miután ezt kirabolták és felszákmányolták, hasonló módon elpusztítják Emiliát, ezután Flaminius után¹ Picenum és Tuscia közt Róma városáig nyomulnak és kirabolnak mindent, ami két oldalt utjukba esett. Végre bevonultak Romába, azonban itten Halarich parancsára csak zsákmányolnak, de nem gyujtogatnak, mint a népnek szokása és nem tűrték, hogy a szent helyeknek valami bántódása történjék. Mikor innen eltávoztak, hasonló dulások közt Campanián és Lucanián át a brittekhez jönnek, ahol huzamosabban időzve, azon gondolkodnak, hogy Sziciliába, innen pedig Afrikába mennek. A bryttek vidéke Itália végső részén délkeleti irányban terül el. Szögletében az Appeninek kezdődnek és mint kinyuló nyelv az Adriai tengert a Tyrrhenitől elválasztja, nevét pedig az egykori királynőtől, Bryttiától kapta. Alarich, a vese-gótok királya tehát egész Itália kincseivel, amelyeket összezsákmányolt, ide érkezett és mint mondtuk, azt határozta, hogy Szicilián át nyugalmas hazába, Afrikába fog átkelni. Hajói közül azonban ez a rettenetes tenger — minthogy semmi sem bizonyos, amit az ember Isten rendelése nélkül tervez — egy néhányat elnyelt, nagyrészt pedig széthányta. Miközben Halarich ezen szerencsétlenségen búsulva azon tanakodott, hogy mihez fogjon, hirtelen korai halállal az élők soraiból elköltözött. Ővéi őt nagy szeretetük szerint gyászolták és miután Consentina város mellett a Busentus² folyót

1 A Via Flaminia Etruria és Umbrián át vezetett Rómába; Picenum, Ancona környéke; Tuscia, a mai Toscana. — 2 Busentus, Busento Cosenza mellett.

medréből másfelé vezették — ez a folyó ugyanis a hegy lábától ömlik alá és áldást hozó habjaival a város mellett folyik el — medrének közepén egy rabszolga csapattal sirt ásatnak, amely sírnak keblébe Halarichot sok kincscsel együtt leeresztik és miután a vizet ismét medrébe bocsájtották, az összes sírásókat megölik, hogy a helyet többé senki meg ne találhassa. A vese-gótok feletti uralmat pedig átadják rokonának, az alak és szellemre nézve kiváló Athaulfnak,¹ aki mindamellett termeti nagyságra nem volt annyira kifejlődve, mint amennyire szép testü és díszes ábrázatu volt.

31. — Ez miután a hatalmat elfoglalta, ismét Róma ellen vonult és ami még első ízben megmaradt, azt most sáska módra lepusztította és már nem csak a magán vagyonból fosztotta ki Itáliát, hanem az államiból is, minthogy Honorius császár az ellentállásra képtelen volt, sőt nővérét, Placidiát is, Theodosius császár második feleségétől való leányát a fővárosból fogolyként² magával vitte. Ezt mégis származásának előkelősége, alakjának szépsége és érintetlen szüzessége miatt megszeretvén, Forum Juliiban,³ Aemiliának egyik városában vele törvényes házasságra lépett, hogy a népek ezen szövetséget megtudván, mintha csak az állam a gótokkal egyesült volna, annál határozottabban hunyáskodjanak meg. Honorius császárt, jóllehet vagyonából kifosztotta, mégis mint rokont hálás érzelmekkel hagyta el és Galliába igyekezett. Mikor ide megérkezett, a szomszédos népek, úgy a frankok, mint a burgundiok, akik az előtt Galliát kegyetlenül hábor-

¹ Athaulf, Alarich sógora. — ² Placidia Róma első megszállása alkalmával került fogságba. — ³ Forum Julii, Jordanes itt téved, Aemiliában Forum Livii, ma Forlì van. Forum Julii van Venetiában, ma Cividale és Provenceban (Província), ma Frejus. Az esküvő Olympiodorus és Idacius szerint Narboban tartatott.

gatták, megrémültek és kezdtek határaikon belül maradni. A vandalok és alánok ugyanis, akik, mint fennebb mondtuk,¹ Róma uralkodóinak engedelméből a két Pannoniában² telepedtek volt meg, átmentek Galliába, mivel a gótoktól, ha esetleg azok visszatértek volna, nem hitték magukat biztonságban. De nemsokára Galliából is, a melyet kevésse az előtt vettek birtokukba, elmenekültek és Spaniába zárkóztak,³ minthogy ismerték elődeik elbeszéléséből, mily nagy kárt okozott egykor népüknek Geberich, a gótok királya,⁴ vagy miként űzte ki őket vitézségével hazájukból. Gallia tehát ezen körülmény folytán nyitva állott az érkező Athauulf előtt. Miután a gót a Gallia fölötti uralomban megerősödött, kezdte Spania lakóit sajnálni és elhatározta, hogy őket a vandalok becsapásai ellen megvédelmezi. Kincseit és a harczra nem alkalmas népet megbízható hiveivel Barcelona-ban visszahagyva Spania belsejébe vonult, ahol a vandalokkal sokáig hadakozván, a harmadik évben miután Galliát és Spaniát meghódította, Euervulf kardjától meghalt, aki ágyékát átdöfte, minthogy természetén gunyolódni szokott. Halála után Segerich lett királylyá, de övéi csalárdésága következtében ő is megöletvén, még gyorsabban vesztette el életét és uralmát.

¹ Lásd 22. f. — ² Két Pannónia, Pannónia superior az Arrabo (Rába) folyótól nyugatra és Pannónia inferior az attól keletre eső területek. Pannónia egyébként magában foglalta Ausztria keleti részét, Stájerországot, Krajna, Szlavonia, Bosznia egy részét és Magyarországot dunántúli vidékét. — ³ A vandalok 410 körül verődtek le Hispaniába, ahol saját birodalmat (Andalusia) alapítottak. Az alánok a hunnok elől menekültek nyugatra, és a folytonos harczokban Galliában és Hispaniában teljesen szétfoszlottak. A legnagyobb csapást Hispaniában Valia mérte rájuk 417-ben, midőn királyukat Ataxot megölte és serege nagy részét felkoncizolta. — ⁴ Lásd 22. f.

32.— Erre, mint Alarich után a negyedik, Valia 164 választatik királylyá, egy fölötté erélyes és okos férfiu. Honorius császár félve, nehogy az Ataulffal régebben kötött szerződést megszegje és a szomszéd népeket elűz-
vén, az államban ismét zavarokat támaszson, elküldte ellene hadsereggel Constatiust,¹ egy a katonai tudományokban kiváló és sok csatában győzedelmes férfiut. Ohajtván egyszersmind nővérét, Placidiát a szolgaság gyalázatából kiszabadítani, úgy állapodott meg Constantiusszal, hogy azt akár harczczal, akár békés uton, vagy ahogy csak tudja, birodalmába visszavigye, amikor aztán feleségül fogja neki adni. Ezen elhatározásnak Constantius szerfölött örvendett 165 és hadsereggel majdnem királyi pompával Spaniának tartott. Ennek Valia, a gótok királya nem kisebb had-
dal a Pyreneus szorosaiig vonult elébe. Itt mindkét részről követséget küldtek és úgy szerződtek meg, hogy Placidiát, az uralkodó nővérét visszaadja és segítségét, ha a szükség úgy hozná magával, a római államtól nem tagadja meg. Ebben az időben ugyanis egy bizonyos Constantinus₂ Galliában az uralmat magához ragadta és fiát, Constanst szerzetesből császárrá tette. Azonban nem sokáig maradhatott a bitorolt hatalom birtokában, minthogy a szövetkezett gótok és rómaiak által maga Arelatumban, fia pedig Viennában megölet-

¹ Constantius volt az, aki a gótokat Galliából Hispaniába szorította és féken tartotta. 420-ban mint Placidia férjét Honorius, bár nem szívesen, társceszárrá tette, de már a következő évben meghalt.

— ² Constantinus 407—411-ig és fia Constans 407—411-ig. Uralmukat Honorius kénytelen-kelletlen tűrte egy ideig, azonban a gót háboruk után Constantius végzett velük. Constans Viennában elfogatott és lefejeztetett, később Arelatumban (Arles) Constantinus is megadta magát, letette a bíbort és pappá lett, de ennek daczára Honorius, midőn Ravenna felé jött, legyilkoltatta. V. ö. Marcellinus ad. a. 411. és Orosius 7, 40, 4.

tek. Hasonló véget értek utánuk Jovinus¹ és Sebastianus is, akik hasonló merészséggel vélték a főhatalmat elnyerhetni. Uralkodásának tizenkettedik évében Valia,
 166 amikor a hunnok is, akik Pannoniába betörték volt, majdnem ötven év után a rómaiaktól és a gótoktól elűzettek, látván, hogy a vandálok Galliciának belső részeiből, ahova Atauulf egykor őket kergette, nagy mérszen előjönnek és országában, az az Spania földjén mindenütt rabolva pusztítanak, körülbelül abban az időben, mikor Hierius és Ardabures² lettek consulokká, haladéék nélkül ellenük vezette seregét.

167 **33.**— Azonban Gyzerichet, a vandálok királyát már Bonifatius³ Afrikába hívta, aki Valentinianus császártól megsértetvén, nem másként csak a birodalom romlásával csillapíthatta boszuját. Ez tehát őket kéréseivel elhitta és átvitte a Gaditanumi-szorosnak⁴ nevezett szűk átkelő helyen, amely a Tyrreni-tenger torkolatából az Oceánba vezet s alig 7000 lépésnyi szélességben választja el Afrikát Hispaniától. Gyzerich, aki
 168 már a rómaiak pusztulása⁵ révén világhírű lett, közép természetű, lóról való leesés következtében sánta, gondolatokba mélyedő, szófukar, tobzódást kerülő, hirtelen haragu és kapzsi volt; szorgos a népek bujtogatásában, készséges az egyenetlenkedés magvát hinteni és gyűlölködést szítani. Mint mondtuk Bonifaciusnak hívása
 169 folytán Afrikába ment, ahol, mint állítják, az istenség-

¹ Jovinius, 411—413-ig, előkelő gall származású férfiú, kit Gunthari burgund király és Goar alán főnök kiáltottak ki Mainzban császárnak. 412-ben öccsét, Sebastianust társuralkodóvá fogadta, azonban Athaulf sógora, Honorius pártjára állván, mindkettőjüket leverte és fejüket Ravennába küldte. V. ö. Marcellinus ad. a. 412. és Orosius 7, 42, 6 — ² Hierius és Ardabures, 427-ben. — ³ Bonifatius, Placidia hadvezére Afrikában, Aetius vetélytársa. 429-ben, midőn Bonifatius Afrikából visszatért, miután Aetius fondorkodása kiűzött, harczra került köztük a dolog, melyben Bonifatius életét veszttette. — ⁴ Gaditanumi szoros, Gibraltár. Jordanes adata körülbelül fele a mostani legkisebb szélességnek. — ⁵ Gaiserich 455 júniusában dúlta fel Rómát.

től kapott tekintélyvel sokáig uralkodván, halála előtt fiainak seregét magához szőlította és elrendelte, hogy a királyság elnyerése miatt ne legyen köztük egyenetlenkedés, hanem mindegyik sora és fokozata szerint, ha tuléli a másikat, azaz hogy az öregebbre az utána jövő következék, azután pedig az, aki ez után van. Ezt szem előtt tartva számos éven át szerencsésen uralkodtak és nem mocskolták be magukat, mint más népeknél szokás, polgárháborukkal sem, hanem a maga sorrendja szerint egyik a másik után trónra jutván. békében kormányozta népeit. E sorrendjük és következésük pedig ez volt: első volt Gyzerich, az atya és ur, a második Hunerich, a harmadik Gunthamund, a negyedik Thrasamund, az ötödik Ilderich. Ezt népének veszedelmére, megfélelvezvén ősenek rendeletéről, Gelimer a birodalomból elűzte és megölte s az uralmat magához ragadta. De nem maradt büntetlenül, amit tett. Nem sokára ugyanis elérte Justinianus boszuja. 170

Egész nemzetségével és javaival együtt, a melyeket rabló módjára őrzött, Belesar, ama híres férfiú, a keleti hadsereg vezére, volt rendes consul és patricius Konstantinápolyba hozta,¹ ahol a cirkuszban nagy látványosságul szolgált a népnek, későn bánva megtetteit, minthogy magát a királyi hatalomról letaszítva és magán életre szorítva látta, amibe bele nyugodni nem tudván, meghalt. Így Afrika, amely a földkerekség harmadik világrészének tartatik, majdnem száz év múlva felszabadult a vandálga alól és újra vissza került a Római birodalom szabadságára s amit egykor gyáva uralkodók és hűtlen vezérek miatt a római állam területéről pogány kéz leszakított, azt okos uralkodó és hű hadvezér visszahívta és mai nap is örvend neki. 171

¹ 533-ban.

Bár még egy ideig, belháborutól sujtatva siránkozott a mórok hűtlensége miatt, mégis Justinianus császárnak az Istentől neki adott diadala, amelyet megkezdett, azt egészen a békéig véghez is vitte. De mi szükségünk van nekünk beszélni arról, amit a dolog meg nem kíván? Térjünk vissza feladatunkhoz.

- 173 Vallia pedig, a gótok királya övéivel annyira dühöngött a vandalok ellen, hogy szerette volna Afrikában is üldözni őket, ha csak ugyanazon eset, amely egykor szintén az Afrikába készülő Halarich-kal történt,¹ vissza nem hivta volna. Miután Spania belsejében vérnélküli győzelmet nyert, a hírtől emelve visszatért Tolosába² s minthogy az ellenséget elkergette, néhány provinciát, a melyekre nézve ígéretet tett, átengedett a Római birodalomnak. Ő maga pedig hosszab idő mulva betegségbe esvén, elköltözött az élők sorából.
- 174 Abban az időben t. i. amikor Beremud, akinek atyja Thorismund volt, akiről az Amalok családi jegyzékénél már szoltunk,³ az ostrogótoktól, akik még Scythia földjén a hunnok igája alatt voltak, fiával Vitirich kel a vesegótok országába költözött. Tudatában családjá kiválóságának és nemességének, azt hitte, hogy rokonaitól könnyebben reá ruháztatik a főhatalom, kiről bizonyos volt, hogy sok királynak az örököse. Ki kételkednék ugyanis egy Amalban, hogy őt válasszák meg, ha trón nélkül van. Ő azonban még csak mutatni sem igen akarta, hogy kicsoda. És azok Vallia halála után Theoderidot tették utódjává.
- 175 Ehhez jött Beremud és nagy lelki ereje folytán származása jelességét méltósággal elhallgatta, minthogy jól tudta, hogy az ural-

¹ Orosius 7, 48, 11, 12 szerint egy gót csapatot, mikor Afrikába akart átkelni, a vihar tönkre tett. Lásd még 30. f. — ² Tolosa, ma Toulouse. — ³ Lásd 14. f.

mon lévők előtt a királyi törzsből származottak mindig gyanusak. Eltúrte tehát, hogy őt nem ismerték, hogy azt, ami rendezve volt, össze ne zavarja. Theodorid király fiával együtt szerfelett megtisztelő fogadtatásban részesítette ugyannyira, hogy úgy a tanácsban, mint a lakomáknál helyet adott neki, még pedig nem magas számazása folytán, amelyről tudomása sem volt, hanem egyenes lelküisége és nagy esze miatt, amiket nem tudott eltitkolni.

34.— De minek többet? Hogy a fennt mon- 176
dottakat ismételjük, Vallia halála után, aki nem igen boldogult a gallokkal, a nagyon szerencsés és boldog Theodorid jutott a trónra, magát felette mérsékelni tudó, testi és lelki kiválóságokban bővelkedő férfiú. Ez ellen a rómaiak megszegvén a békét, Theodosius és Festus consulok idejében¹ hunn segéd csapatokkal egyesülve hadat indítottak Galliába. Megzavarta őket ugyanis a szövetséges gótoknak egy csapata, akik Gaina gróf vezetése alatt Konstantinápolyt elpusztították. A katonák élén ekkor Aetius patricius állott, aki a vitéz moesiek törzsből született Dorostorum² városában és atyja Gaudentius volt. A tábori élet fáradalmait megerőltetés nélkül viselte és úgy szólván a római állam számára született, hogy iszonyu csaták után a suavok döllyfét és a frankok nyersségét arra kényszerítse, hogy a Római birodalomnak szolgáljanak. Litorius³ vezetése alatt 177
a római hadsereg hunn segédcsapatokat is mozgósított a gótok ellen és hosszú időn át mind két rész csatarendben állott és minthogy mind kettő vitéz volt és egyik sem volt gyengébb, egymásnak kezét adva

¹ 439-ben. — ² Dorostorum, ma Silistria. — ³ Litorius, v. ö. Prosper ad. a. 439. A hunn segédcsapatok vezére, megverte a gótokat, de maga fogságba esett.

178 visszatértek a régi egyetértésre. Miután a szövetséget megerősítették és a hűségés békét kölcsönösen biztosították, mind a ketten haza vonultak. Ezen béke után Attila, az összes hunok ura és majd nem egész Scythia népének e földön egyedüli uralkodója, az összes nemzeteknél bámulatos hírnévre tett szert. Priscus, aki az ifjabb Theodosiustól követségbe küldetett hozzá, erről a többi közt ily szókkal emlékezik meg.¹ Miután hatalmas folyókon, tudniillik a Tisián, Tibisián és a Drikkán átkeltünk, azon helyre érkeztünk, ahol egykor Vidigoia, a gótok legvitézesebbje a sarmaták álnoksága folytán halálát lelte. Innen nem messze a helységhez értünk, amelyben Attila király tartózkodott. Helység, mondom, hasonlóan egy terjedelmes városhoz, amelyben fénylő deszkákból készült fa falakat találtunk, amelyeknek eresztékeiről azt hazudták, hogy oly szilárdak, hogy a deszkák kapcsolatát alig lehet észre venni. Itten kényelmes tágasságu ebédlőket is lehetett látni és csarnokokat, amelyek nagy díszszel voltak elrendezve. Az udvar a házat oly hatalmas terjedelemben övezte, hogy már maga a szélesség is jelezte a királyi palotát. Ez volt székhelye Attila királynak, aki az összes barbarok felett uralkodott és ezeket a lakásokat többre becsülte a meghódított városoknál.

180 **35.** Attila² atyja Mundzuc volt, akinek testvérei voltak Octar és Roas, kikről azt beszélük, hogy Attila

¹ Priscus fragm. szerint a folyók nevei Drekon (Béga ?), Tiszas (Tisza) és Tiphesas (Temes). — ² Attila nevét magyarázzák a gót *atta* (atya) szóból, amelynek kicsinyítése *Attila* (atyuska); Grimm és követői szerint azonos a Volga tatár nevével *Atil-lal*, amelyet már a VI. századbéli byzanci írók is *Attilas-nak* hívtak. A név egyébb, főleg mondai alakjai még a török-ugor népeknél *Atli*, *Ettele*, *Adil*, *Addila*, nálunk *Etele*, de előfordul az *Athila* név is (Váradi Reg.); a germánoknál *Atli*, *Acil*, *Etzel*, *Ecil* stb.

előtt a hunok felett uralkodtak. bár nem mindazok felett, akik felett ő maga. Ezek halála után testvérével, Bledával¹ együtt jutott a hunnok trónjára és hogy a válalat előtt, amelyre készült, elég erős legyen, erejének gyarapodását rokongyilkossággal keresi és övének erőszakos halálával tör az általános döntésre. De ha hatalma ily gyalázatos módon növekedett is, az igazság mérlege dicstelen véget készített neki kegyetlenségeért. 181
 Miután Bleda testvérét, aki a hunnok nagy részén uralkodott, csalárdsággal életétől megfosztotta², az egész népet saját hatalma alatt egyesítette. A többi népeknek is, akik hatalma alatt voltak, nagy számát összegyűjtvén, a világ első nemzeteit, a rómaiakat és vesegótokat igyekezett leigázni. Hadseregét 500.000 főre becsülték. Ez a férfit, a ki a földkerekség rímeül a nemzetek 182
 megrendítésére született a világra, nem tudom, mi okból, mindent betöltött a rettenetesség hírével, amely róla elterjedt. Járása kevély volt, szemeit ide-oda járatta, hogy büszke testének ereje már mozgásán is feltűnjék; bár harczkedvelő, mindazáltal magamérséklő, legtöbbet ért el eszével, az esdeklőkkel szemben könyörületes, a meghódoltak iránt pedig kegyes; termete kicsiny, melle széles, feje nagy, szemei aprók, szakállá ritka, őszbevegyült. orra tompa, arczsíne rut és származása jeleit mutató. Bár természeténél fogva úgy volt alkotva, hogy 183
 mindig nagyot mert, de bizalmát még inkább növelte a hadisten kardjának feltalálása, a melyet a scytha királyok mindig szentnek tartottak és mint Priscus történetíró beszéli, ilyen alkalommal fedezték fel. Midőn egyszer

¹ Bleda, vagy mint eredetileg lehetett Bilida, Buluda; a magyar Buda mint mondai név valószínűleg hun-bolgár eredetű (v. ö. Buda, Budum, Budvár helynevekkel); a Nibelungenliedben Bloedel, Bloed lin. A Buda név előfordul a Leunclavius és Forner féle kiadások margóin is. — ² V. ö. Marcellinus ad. a. 445.

egy pásztor — ugymond — a nyáj egyik üszőjét sántítani látta és a nagy seb okát kitalálni nem tudta, aggódva a vér nyomán ment és végre egy kardra bukkan, a melybe az üsző füvet legelve vigyázatlanul belelépett és kiásván azonnal Attilához vitte. Ez megörült az ajándéknak s a mily merész észjárása volt, úgy vélekedett, hogy az egész világ fejedelméül van rendelve s a harczok hatalma a hadisten kardjával neki adatott.

- 184 **36.**— Gyzerich, a vandalok királya, a kiről előbb szoltunk,¹ mikor megtudta hogy ez az egész világot el akarja pusztítani, sok ajándékkal a vesegótok elleni háborura sarkalja, minthogy félt, nehogy Theodorid, a vesegótok királya a leányán tett gyalázatot megboszulja. Ez Hunerichnek, Gyzerich fiának volt neje és kezdetben örült is ennek a házasságnak, később azonban, mint ahogy a saját gyermekeivel szemben is kegyetlen volt. csupán azon gyanura, hogy mérget készített, levágott orral és megcsonkított fülekkel, természeti ékességétől megfosztva visszaküldötte atyjához Galliába, úgy hogy a szerencsétlen mindig viszázatosító gyászalakat mutatott és a kegyetlenség, a mely még az idegeneket is megindította, csak jobban siettette az atya boszuját.
- 185 Attila Gyzerichtől megvesztegetve már rég készült a háborura és Itáliába Valentinianushoz követeket küldvén, a gótok és a rómaiak közé az egyenetlenség magvát hintette, hogy a kiket harczban nem tudott legyőzni, azokat belső gyűlölködéssel döntse meg, azt állítván, hogy az állam iránti barátságát semmiben sem sérti meg, hanem hogy neki Theodoriddal, a vesegótok királyával van küzdelme. Mivel szeretne volna, hogy szívesen fogadtassék, a levelet egyébként az üdvözlések szokásos hízeltjeivel töltötte meg és azon volt,
- 186 hogy hazugsága hitelre találjon. Hasonló módon leve-

¹ Lásd 33. f.

let írt Theoderidhez, a vesegótok királyához is, buzdítván, hogy a rómaiak szövetségétől álljon el és emlékezzék vissza azon ellenségeskedésekre, amelyeket kevés azelőtt ellene szítottak. Így harczolt csalárdsággal ez a nagy vadsága mellett is ravasz eszű ember, mielőtt hadba indult volna. Erre Valentinianus császár a vesegótokhoz s azok királyához, Theoderidhez követséget küldött ezen szavakkal: „Saját okosságtok parancsolja, ti nemzetek legvitézebbje, hogy szembeszálljatok a világ zsarnokával, a ki az egész földet szolgaságba akarja hajtani. A harczra okokat sohasem keres, hanem akármit tett legyen is, azt jogosnak véli. Nagyravágyása mértéknélküli, dölýfét erőszak táplálja. Törvényt, jogot semmibe sem vesz, még a természetnek is ellensége. Mindenek gyűlöletét érdemli az, a ki mindenek közös ellenségének bizonyul. Emlékezzetek csak vissza, kérlek, arra, a mit elfelejteni úgy sem lehet, hogy a hunnok bennetek nem harczban vertek le, amelyben az esélyek egyformák, hanem a mi sokkal aggasztóbb, csalárdsággal támadtak meg. Ha saját magunktól eltekintünk is, képesek vagytok boszultatlan túrni ezt a dölýfösséget? Fegyverben hatalmasok, engedjetek saját haragotoknak és nyujtsátok szövetséges kezet. Legyetek segítségére az államnak is, amelynek egyik alkotó részét magatok is birjátok. Hogy pedig mi mennyire várjuk, mily örömmel fogadjuk a szövetséget, kérdeztétek meg az ellenség terveit.“ Ezen és hasonló szavakkal teljesen megnyerték Valentinianus követei Theodorid királyt, a ki így felelt nekik: „Rómaiak, — ugymond — kívánságtok meg lesz; Attilát nekünk is ellenségünké tettétek. Követni fogjuk, bárhova hívjon is és jóllehet dölýfösködik a népeken nyert különféle győzelmekkel, tudnak a gótok harczolni kevéséyekkel is. Egy háborut sem tudnék veszedelmesnek tartani, ha

187

188

189

csak az úgy maga nem rossz és nem ijeszti azt a
 190 veszély, a kire a dicsőség mosolyog.“ A vezér
 válaszára a kísérek tetszésüket nyilvánítják és
 örömmel követi a tömeg, mindnyájan harcot ki-
 vánnak és már ellenségül óhajtják a hunnokat. A ve-
 segótok királya Theoderid, megszámlálhatlan sokasá-
 got gyűjt egybe. Négy fiát, Friderichet, Eurichot, Rete-
 mert és Himmerithet otthon hagyja és csak a két idő-
 sebbet, Thorismudot és Theoderichet veszi magához
 bajtársakul. Boldog hadsereg, biztos segedelem, azok
 részvétét birni kellemes társaságul, a kikkel még a
 191 veszélyek eltűrése is gyönyörűség. A rómaiak ré-
 széről oly nagy volt Aetius patriciusnak szor-
 gossága, a kire ekkor a hesperiai vidék¹ birodalma
 támaszkodott, hogy miután a harcosok mindenün-
 nen összegyűltek, egyenlő erővel vonulhatott a vad
 és végtelen társág ellen. A segédcsapatok a
 következők voltak: frankok, sarmaták, armoriciánok,
 liticiánok, burgundiok, saxok, ripariak, olibrionok,²
 akik egykor római katonák voltak, ekkor azonban már
 a segéd seregekhez számítottak, azonkívül némely más
 192 kelta vagy germán törzsek. Így jöttek össze a catalau-
 numi mezőkre,³ amelyeket mauriacuminak is hívnak és
 hosszúságban, mint ahogy a gallok hívják, száz leu-
 ványira,⁴ szélességben pedig hetvenre terjednek. Egy
 gall leuva pedig 1,500 lépésnek felel meg. A földnek ez
 a része tehát most megszámlálhatatlan népeknek porond-

¹ Hesperia, Itália, napnyugati ország, mint a görögök neve-
 zték. V. ö. Virgil Aen. 1,530. — ² Armoriciánok, Armorica (Bretagne)
 lakói; liticiani vagy laeti, germánok római szolgálatban; olibriones,
 Zeuss szerint a Mosel völgyének a római fenhatóság alól csak imént
 szabadult alobriges nevű gall lakói. — ³ Catalaunum, valahol
 Chalons sur Marne körül; Mauriacum, Méry sur Seine. — ⁴ Leuva,
 lieu (1500 lépés) $\frac{3}{4}$ földrajzi mérföld.

jává lett. Mindkét nép hatalmas csatasorokban állott fel, semmi sem történt alattomos meglepetéssel, hanem nyílt harcban mérköztek. Minő okot lehetne találni, 193
a mely méltóbb volna ennyi embernek mozgósítására. Vagy micsoda izgató gyűlölet volt az, hogy így mindenek egymás ellen fegyverkeztek. Bebizonyult, hogy az emberi nem a királyoknak él, midőn egyetlen agy balga ötletére népek mészárlása történhetett és egy dölyfös király önkényéből egy percz alatt megsemmisült, amit a természet annyi századon át létre hozott.

37.— De mielőtt még a csata lefolyását vázoló, szükségesnek látszik elmondani, amik magukban 194
a harcoknak mozgalmaiban történtek, minthogy ezen ütközet amilyen híres, ép annyira szétágazó és szövevényes is. Az alánok királya, Sangiban ugyanis a jövővendőtől rettegve, megigérte Attilának, hogy átpártol hozzá és Aurelianát,¹ Gallia városát, ahol akkor állott, kezére játsza. Mikor ez Theodoridnak és Aetiusnak 195
tudomására jutott, Attila megérkezése előtt a város körül nagy sánczokat emelnek, a gyanus Sangibant őrizet alá veszik és népével segédseregeik közt a közepre állítják. Ez az esemény Attilát, a hunnok királyát zavarba hozta és erejében többé nem bizván, félt megütközni. És miközben a futásra gondolt, amely még magánál a halálnál is szomorubb, elhatározta, hogy a jósokkal a jövőt kifürkészteti. Ezek a szokott módon majd a barmok zsigereit, majd pedig a lekapart csontokon bizonyos ereket szemlélve a hunnoknak szerencsétlenséget jósolnak, de mégis némi vigaszul azt jövővendőlték, hogy az ellenkező részen az ellenség fővezére el fog esni és halála a győzelem után a diadalt meg fogja zavarni. Minthogy Attila azt határozta, hogy Aetiusnak halálát, mivel terveiben utjában állott, bár a saját romlásával is, elő fogja idézni, ezen jóslat miatt 196

¹ Aureliana, ma Orleans.

nyugtalankodva, minthogy a hadi dolgokban jártas volt, a csatát nagy *ἄνευ* ¹talommal a nap kilenczedik órája¹ körül kezdte meg, hogy a közelgő éj segedelmére legyen, ha esetleg hátrálnia kell.

- 197 **38** — Az ellenfelek, a mint mondtuk, a catalaunumi mezőkön találkoztak. A lejtős terület úgy fektűt, hogy emelkedéssel magaslattá növekedett. Ezt mind a két sereg igyekezett elfoglalni, mivel a hely alkalmas volta nem kevés előnnyel kínálkozott. A jobboldali részt a hunnok foglalták el övéikkel, a baloldalt pedig a rómaiak és vesegótok a segédcsapatokkal és tetejének gerinczét szabadon hagyván, a harczot megkezdik. A jobb szárnyon a vesegótokkal Theoderid állott, a balon pedig a rómaiakkal Aetius; Sanguibant, aki, mint említettük, az alánokat vezérelte, közbül helyezték, katonai vigyázattal előre gondoskodva, hogy őt, kinek lelkületében nem igen bíztak, hiveik serege zárja körül. Ugyanis könnyen ráfanyalodik a
- 198 harczra az, a kinek a futás meg van nehezítve. A hunnok csatasora pedig ellenkezőleg úgy volt elrendezve, hogy a középen legderékabbjaival maga Attila állott, amely elrendezésnél a király leginkább önmagát vette figyelembe, hogy népe zömébe helyezkedve a fenyegető veszedelemtől ment legyen, a szárnyakat pedig sok féle népsége és az általa leigázott különféle nemzetek foglalták el. Ezek között különösen kitűnt az ostrogótok
- 199 serege Valamir, Theodemir és Videmer testvérek vezeteése alatt, akik nemesebbek voltak, mint maga a király, a kinek szolgáltak, mert őket az Amalok származásának nagysága dicsőítette. Itt volt a gepidák megszállhatatlan seregeivel a nagy hírű király, Ardarich is, aki Attilához való nagy hűsége miatt ennek tanácskozásában is részt vett. Az éles elniével mérlegelő Attila ugyanis az összes főnökök közül őt és Valamert, az

¹ Három óra tájt délután.

ostrogótok királyát szerette legjobban. Mert Valamir titoktartó volt, nyájas beszédű és a cselekben jártas, Ardarich pedig, mint mondtuk, hűsége és eszessége által emelkedett ki. Méltán is hihetett nekik, a kik rokonaik, a vesegótok ellen készültek harczolni. Azonban, ha így beszélhetünk, a királyok többi csoportja s a különféle nemzetek vezetői csatlósok módjára vártak Attila parancsaira, és ha szemével intett, morgás nélkül félelem és rettegés közt jelentkezett mind-egyik és bizonyosan megtette, a mi neki parancsolva volt. Attila azonban, a királyok királya mindnyájuk felett, gondoskodott is mindnyájukról. Azon alkalmas helyért tehát, a melyről szoltunk, megindul a küzdelem. Attila elküldi övéit, hogy a hegytetőt foglalják el, de Thorismund és Aetius megelőzik, akik erejüket megfeszítették, hogy a halom tetejére jussanak, előbb értek fel és az érkező hunnokat a magaslat segedelmével könnyen lezavarták.

39. Ekkor Attila, mikor látta, hogy serege az előbbi eset folytán megzavarodott, ezen rögtönzött beszéddel hitte őt megerősíthetni: „Midőn annyi nemzet nyert győzelmek és a földkerekség meghódítása után álltok itt, helytelennek tartottam benneteket, mint ha nem tudnátok, miről van szó, szavakkal lelkesíteni. Keresse ezt ujoncz vezér, vagy tapasztalatlan hadsereg. Nem is szabad nekem valami közönségeset mondanani és nektek sem szükséges hallani. Mit szoktatok meg mást, mint harczolni, vagy mi kedvesebb vitéz férfiak, mint önkezevel állani boszut. Nagy ajándéka a természetnek a lelket boszuval tölteni meg. Támadjunk tehát videran az ellenre. Mindig bátrabbak, akik támadnak. Vessétek meg az egyesített zagyva népeket. Magát szövetségessel védeni, félelem jele. Ime, már támadásunk előtt megrémülnek, a magaslatokat keresik, halmokat foglalnak el és késő bánattal nyílt mezőn

kivánnak erődöket. Ismeritek, mily könnyűek a rómaiak fegyverei. Nem azt mondom, hogy az első seb, hanem már maga a por is zavarba hozza őket, midőn hadi
 205 rendbe állanak és soraikat paizsfedéllel összekötik. Ütközzetek meg, amint szoktátok, szilárd lélekkel és azok harczsorát megvetve támadjátok meg az alánokat és törjétek a vesegótokra. Ott kell keresni a gyors győzelmet, a hol a harcz ereje van. Ha az inak elmetszvék, mindjárt összeroskadnak a tagok is. Képtelen megállni a test, amelyből kivették a csontokat. Bátorodjék lelketek, dagadjon a szokott düh. Most mutassátok meg eszeteket hunnok, most a fegyvereteket. Aki megsebesül, kérje érte ellenfele halálát, aki meg nem sérül,
 206 lakjék jól az ellen romlásával. Akiknek élniök kell, azokat nem éri el semmi fegyver, akiknek halniok kell, azokat a békében is eléri végzetük. Végre is miért tette volna a szerencse a hunnokat annyi nemzet felett győzedelmessé, ha nem azért, hogy előkészítse őket ezen ütközet örömére. Miért mutatta volna meg a Meotis utját őseinknek, mely annyi századon át ismeretlen és zárva volt. Ki tette, hogy a fegyvertelenek előtt hátráltak a fegyveresek. Egyesített tömeg a hunnok arczát eltűrni még nem tudta. Nincs kétségem a siker felől, ez a mező az, amelyet nekünk annyi szerencsés eset megigért. Elsőnek vetem fegyveremet az ellenre. Aki pedig képes volna tétlenkedni, mikor Attila harczol, az már el van temetve.“ E szavakon felgyulva, mindnyájan a harczba rohannak.

207 **40.** És bár a dolog állása félelmetes volt, a tétovázókat a király jelenléte a csüggedéstől visszatartotta. A tusa kezdetét veszi: borzasztó, sokoldalu, kegyetlen, makacs harcz, a melyhez foghatóról soha seholy, ahol ilyen tettek vannak elbeszélve, nem szól a régiség. Ugy hogy nem volt semmi nagyszerűbb, amit bárki is életében láthatott volna, aki ezen csodának szem-

tanuja nem lehetett. Ha ugyanis az öregebbeknek hi- 208
hetünk, a patakocska, a mely az említett mezőnél
sekély parttal elfolyik, a megöltek sebeinek bő vérétől
felduzzadt és nem, mint szokása volt. záportól növesztve,
hanem szokatlan folyadéktól duzzasztva, vér okozta gya-
rapodás folytán zuhataggá lett. És azok, a kiket kapott
sebük égő szomjuk oltására oda kényszerített, vérrrel
vegyítve nyelték a nedvet: és úgy szürcsölték ivás
közben nyomorult sorsuktól behálózva a vért, amelyet
megsebesülve ontottak. Ekkor Theodorid király, midőn 209
buzdítva végigsietett seregén, a lóról levettetvén, övéi
által összetapostatott és életét korai öregségben végezte.
Mások pedig azt mondják, hogy Andages¹ fegyvere
találta el az ostrogótok részéről, akik ekkor Attila alatt-
valói voltak. Ez volt, amit Attilának a jósok imént
megjövendöltek, bár ő ezt Aetiusra értette. Ekkor a 210
vesegótok az alánoktól elválva a hunnok csapataira
támadnak és tán magát Attilát is megölték volna, ha
az előrelátólag már elébb meg nem szalad és magát
és övéit rögtön vissza nem vonja a tábor kerítése mögé,
amelyet szekerekkel sánczolt körül. Jóllehet gyarló volt
az erősség, mégis itt keresték életük megmentését,
akiknek kevéssel az előtt semmiféle falsáncz ellentállani
nem birt. Thorismud pedig, Theodorid fia, a ki Aetius- 211
szal a halmot előre elfoglalta és a magaslatról az ellen-
séget lezavarta, azon hitben, hogy saját seregéhez ér,
a vak éjben ismeretlenül az ellenség szekereihez jutott.
Ezt valaki, miután fején megsebesült, vitéz küzdelem-
ben lováról levetette, de övéinek gondossága folytán
megmenekülvén, a harcz erőltetésével felhagyott. Aetius 212
is, a ki az éj zavarában szintén eltévedt és mikor az
ellen közepén bolyongott, félve tudakolta, vajon nem
érte-e valami baj a gótokat, végre a szövetséges tá-
borhoz ért s az éj hátralevő részét a paizsok védelme

¹ Lásd 50. f.

alatt huzta ki. Mikor másnap megvirradt, látván, hogy a mező holttestekkel van borítva és hogy a hunnok előtörni nem mernek, úgy ítélték, hogy övék a győzelem, minthogy tudták, hogy Attila csak akkor vonul vissza a harczból, ha nagy vereséget szenvedett. Mindazáltal legyőzve sem mutatkozott csüggedtnek, hanem fegyvert csörtetve trombitákat fuvatott és támadással fenyegetőzött, mint midőn a vadászláldsákkal üzött oroszlán a barlang szája körül jár és sem támadni nem mer, sem a környéket ordítással ijeszteni meg nem szünik; úgy nyugtalanította a bezárt, harczias király győzőit. Összegyűlnek ezért a gótok és rómaiak és tanácskoznak, hogy mit csináljanak a legyőzött Attilával. Ugy határoztak, hogy ostrommal fárasztják ki, minthogy elesége szükön volt és ijászai, akik a táborkerítésen belül voltak elhelyezve, folytonos nyilazással meggátolták az odajutást. Beszéli, hogy a nevezett király, a ki még ezen kétségbeesett helyzetben is mindig fenkölt lelkületet tanusított, lónyergekből máglyát készített és magát a lángok közé akarta vetni, ha ellenei betörtek volna, hogy senki az ő sebének ne örvendhessen és annyi nép ura az ellenség hatalmába ne jusson.

214 **41.**— Az ostrommal való késlekedés közben pedig a vesegótok királyukat, a fiuk atyjukat keresik, csudálkozván kimaradásán, mikor szerencse érte. Midőn sok keresés után, mint ahogy vitéz férfiakhoz illik, a legsürűbb holttestek közt ráakadtak, énekkal dicsőítve az ellenség szemeláttára vitték el. Látni lehetett ekkor, miként végezik a gótoknak zord csapatai összhangzatlan hangokkal még a dühöngő harcz alatt a gyászszertartást. Folytak a könnyek, de olyanok, a minőket vitéz férfiakért szoktak hullatni. Halál volt ugyan, de dicsőségteljes még a hunn tanusága szerint is és hihető volt, hogy az ellenség büszkesége is meg fog

hajolni, midőn nézte, hogy temetik el méltóságának
 jelvényeivel ennek e nagy királynak holttestét. A gó- 215
 tok pedig megadván a végtisztességet Theodoridnak,
 fegyverzőrej közt vitték tova a királyi felséget és a
 vitéz Thorismud, mint fiuhoz illik, követte a legszere-
 tettebb atya földi maradványait a gyászmenetben. Miután
 ennek vége volt, indítatva árvasága fájdalmától és
 sarkalva vitézségétől, a melylyel tündökölt, midőn atyja
 haláláért a hunnok maradványán törekedett boszut
 venni, megkérdezte Aetius patriciust, mint öregebbet és
 ez irányban érett tapasztalattal bírót, hogy mit tegyen
 a dolgok ilyenén állása mellett. Ez pedig félve, nehogy 216
 a hunnok teljes kiirtása után a Római birodalom a gó-
 toktól zaklattassék, azzal a javaslattal felelt, hogy
 menjen vissza hazájába, ragadja magához az uralmat,
 melyet atyja hátrahagyott, nehogy testvérei az atyai ja-
 vakat hatalmukba kerítvén, a vesegótok feletti uralomra
 törjenek és neki övéivel kelljen nehéz s ami még rossz-
 szabb, szerencsétlen harczot vivnia. Minthogy ezt a
 választ nem kétértelműen, mint adva volt, hanem in-
 kább saját javára fogta fel, a hunnokat elhagyta és
 visszatért Galliába. Így csálja meg önmagát, mikor utat 217
 nyit a gyanunak az emberi gyarlóság és leginkább ak-
 kor, amikor alkalmá van nagy tettek véghez vitelére.
 Ebben a legvitézebb nemzetek leghiresebb csatájában
 a két részről 165,000 halotról tudósítanak, nem szá-
 mitva azt a 15,000 gepidát és frankot, kik a nyílt üt-
 közet előtt éjjel összezsapva egymást kölcsönös sebek-
 kel összevágták, mialatt a frankok a rómaiak részén,
 a gepidák pedig a hunnokén harcoltak.¹

Attila pedig, mikor a gótok elvonulását megtudta, 218

¹ Ezen véres éjjeli harcz az Aureliana (Orleans) ostromától
 Aetius által elűzött Attila hátvédét képező gepidák és az utána nyo-
 muló római sereg elővédét képező frankok közt történt s a gepi-
 dák vereségével végződött.

mint ahogy váratlan eseménynél következtetni szokás, ezt inkább az ellenség cselének tartotta és huzamosabb időn át a táborban maradt. Mikor azonban az ellenség kimaradására hosszú csend következett, gondolata győzelemre emelkedik, előre érzi örömét és a hatalmas királynak lelke régi szerencséjéhez fordul. Thorismud tehát atyja halála után még a catalaunumi mezőn, mint ahol harczolt is, felruháztatott a királyi méltósággal és Tolosába megy. Bár itt egy sereg vitéz testvérnek örvendett, uralkodása kezdetén oly mérsékletet mutatott, hogy senkivel sem kellett az örökösödés miatt küzdenie.

- 219 **42.**— Attila pedig midőn a vesegótok elvonulása után alkalmat nyert és a mit gyakran óhajtott, az ellenségnek részekre való bomlását látta, már bizton-
sággal a rómaiak leigázására indította seregét. Első támadásával Aquileia városát veszi ostrom alá, amely a venetek székvárosa, az Adriai öbölben egy nyulványra vagy nyelvre építve és falait kelet felől a Piccis¹
220 hegyből eredő Natissa² folyam nyaldossa. Midőn itt a hosszas és sok ostrom daczára épen semmit sem birt elérni, minthogy odabent a rómaiak legvitéz-
ebb katonái állottak ellent, serege pedig már elégedetlenkedett és elvonulni vágyott, Attila a falak kö-
rül járva, azon gondolkodik, vajon fel szedje-e táborát, vagy maradjon e még, midőn észreveszi, hogy fehér madarak, az az golyák, a melyek a házak ormain fészkelnek, fiaikat a városból kihozzák és szokás elle-
221 nére ki a mezőre viszik. És minthogy igen éles elméjü megfigyelő volt, előérzete támadt és így szólt övéihez: „Nézzétek, mint hagyják el a madarak, előre látva a jövőndőt a veszendő várost és mint költözkö-
dnek el a veszély közeledtére a várból, amely el fog esni. Senki ezt alaptalannak, senki ezt bizonytalannak

¹ Piccis hegy, csak Jordanes említi. — ² Natissa, ma Natisone Aquileia mellett.

ne higgye, mert előre tudva a dolgokat, a jövődőtől való félelem megváltoztatja a szokást.“ Minek többet? Övéinek lelkét újra feltüzeli Aquileia ostromára. Ezek, miután ostromgépeket készítettek és mindenfajta hajító gépeket alkalmaztak, haladék nélkül a városba törnek, fosztogatják, felprédálják és kegyetlenül elpusztítják, úgy hogy alig hagytak meg belőle észrevehető nyomokat¹ 222

Ezután már merészebben, a rómaik vérével még jó nem lakva, a venetek többi városain át tombolnak a hunnok. Liguria székhelyét, az egykori fejedelmi várost, Milanot² is ép azon mód elpusztítják nem különben feldulják hasonló sorssal Ticinumot³ és dühöngve a szomszédos vidékekre törnek és majdnem egész Itáliát összerombolják. És midőn esze azon járt, hogy Rómára rontson, ettől őt övéi, mint Priscus történet író tudósít, visszatartották, nem a város javát tekintvén, amelynek ellenségei voltak, hanem mert féltették királyuk szerencsáját, Alarichnak, a vesegótok egykori királyának példájával hozakodva elő, mint aki Róma megtörése után nem élt sokáig, hanem mindjárt elköltözött az élők sorából. 223

Míg tehát lelke e kétes ügyben hánykódott a menés és nem menés közt és önmagával tanakodva késlekedett, Rómából nyájas követség érkezett hozzá. Leo pápa ugyanis önkényt elébe jött a venetek ambuleiai mezején,⁴ ahol a Mincius folyón a jövő-menők sokasága keresztül jár.⁵ Ez szokásos dühét mindjárt csillapította és visszafordulván, miután békeígérletet tett, elvonult a Dunántulra, a honnan jött, de előbb kijelentette és fenyegetések közt határozta, hogy keményebben fogja Itáliát sujtani, ha csak el nem küldik neki

¹ A menekülő lakosság egyrésze aztán a szintén feldult Concordia, Altinum és Padua lakóival együtt Velenczét segített megalapítani. — ² Milano a IV. században volt császári székváros. — ³ Ticinum, ma Pavia — ⁴ 452-ben. A mező nevét csak szerzőnk említi. — ⁵ Minthogy a Mincius (Mincio) folyó átjárójáról van szó, úgy ez a Mantua-Hostilii (Ostiglia) átjáró lehetett.

Honoriat, Valentinianus császár¹ nővérét, Augusta Placidia leányát, a királyi javaknak neki járó részével együtt. Azt beszélték ugyanis, hogy ez a Honoria,² midőn testvére akarata folytán elzáratott és az udvar tisztessége végett szűzi életre kényszerítettett, titokban egy heréltet küldött és Attilát hívta, hogy testvére hatalma ellen védője legyen. Egyáltalában méltatlan cselekedet, hogy a bujálkodásra való szabadságot a közveszedelemmel szerezte meg.

225 **43.** — Visszatérvén tehát székhelyére Attila, mintha csak tétlenségén bánkódott volna s a harcz nélküli élet nehezeére esnék, Marcianushoz³, Kelet fejedelméhez követeket küldött, fogadkozva, hogy a provinciákat elpusztítja, mivel azt, amit neki Theodosius egykor megígért,⁴ épen nem fizeti és még ellenségeinél is barátságatlanabbnak mutatkozik. Így cselekedett, minthogy ügyes és ravasz volt, egy részen fenyegetett és fegyvereit más felé vitte s arczát, mint haragjának még hátra lévő tárgya felé, a vesegótok ellen fordította. Itt azonban nem ért el oly sikert, mint a rómaiaknál.

226 Ugyanis az előbbiektől eltérő utakon tért vissza s el-elhatározta, hogy az alánoknak a Ligeris⁵ folyón túl letelepült részét hatalma alá hajtja, hogy velük a háboru alakja megváltozván, annál rettenetesebbnek mutatkozhassék. Azért tehát Dácia és Pannonia tartományokból, amelyekben a hunnok különféle leigázott népekkel együtt laktak, kiindult és az alánok ellen vitte seregét. Azonban Thorismud, a vesegótok királya nem

¹ Valentinianus, 425—455-ig. — ² Honoria, Nagy Theodosius unokája, Placidia leánya, nem tudni mi okból, tényleg jeggyűrűt küldött Attilának, melyet ez felhasználott Constantius magánvagyonának és a nyugati birodalom felének követelésére. Honoria azért záratott el, mert állítólag udvarmesterével, Eugenius-szal benső viszonya volt. -- ³ Marcianus, 450—457-ig. — ⁴ Adóról van szó, amely kezdetben évi 350, később 700 font arany volt. -- ⁵ Ligeris, Loire.

kevesebb éles elmével vette észre fondorlatát s egész gyorsasággal előbb érkezett az alánokhoz és ottan a közelgő Attila mozdulatait már felkészülve fogadta. Mikor pedig harczra került a dolog, majdnem azon módon, mint előbb a catalaunumi sikon, elütötte a győzelem reményétől és megfutamítván, határaitól diadal nélkül viasszaszorította és arra kényszerítette, hogy saját tartományaiha meneküljön.¹ Így a híres és sok győzelem ura, Attila, midőn megrontója hírét elakarta feledtetni és azt, a mit a vesegótoktól szenvedett eltörölni, kétszeresen kapta meg és visszavonult dicsőtelenül. Thorismud pedig, miután az alánoktól² a hun-
 228
 nok csapatait elűzte, övéinek minden vesztesége nélkül Tolosába költözött és miután övéinek nyugodt békét szerzett, uralkodása harmadik évében, midőn betegeskedve eréből vért bocsájtott, Ascalc³ nevű ellenséges hűbéresétől, aki neki egyidejűleg azt is jelentette, hogy fegyverei eltávolítottak, megöletett. Mégis egyik kezével, amely szabad volt, a zsámolyt megragadván, vérét megboszulta s a cselszövők közül néhányat megölt.

44.— Ennek halála után fivére, Theoderid következett a vesegótok feletti uralomban, aki mindjárt rokonát, a svávok⁴ királyát, Riciart találta ellenségül. Ez a Riciar ugyanis Theoderiddel való rokonságát használva ürügyül, azt hitte, hogy neki majdnem egész Spaniát el kell foglalnia, és úgy ítélte, hogy mint a meglepetésre alkalmas időt, az uralkodónak meg nem ülepedett, kezdő állapotát kell felhasználnia. Ezek előbb
 229
 230

¹ Attila ezen hadjáratáról más írók nem tudnak, azért Jordanes hitelessége itt nagyon kétséges. — ² Ezen hely arra mutat, hogy az alánok Thorismud által leigáztattak. Turi Gergely pedig határozottan ezt írja. — ³ Ascalc valószínűleg csak bűntárs volt. A gyilkosság elkövetői Thorismud testvérei, Theuderich és Friderich voltak. Ascalc csak hírül adhatta, hogy Thorismud körül nincsenek fegyverek. — ⁴ E szerint a svávok egyrésze Hispaniában, a másik pedig Germaniában lakott. V. ö. Procop. Bell. Goth. 1, 12.

- Galliciában és Lysitaniában laktak, amelyek Spania jobb oldalán az Oceán partja mentén nyultak el és keleti részükön Austrogonia¹ volt, nyugat felől a hegy-fokon Scipionak, a római vezérnek szent emlék-jele², éjszaka az Oceán, délen Lysitania³ és a Tagus⁴ folyó, a mely homokját arany érczczel vegyíti és a silány iszappal gazdagságot hengerget. Tehát innen kijöven Riciar, a suavok királya, igyekezett egész Spaniát elfoglalni.
- 231 Rokona, Theodorid, mint ahogy magamérséklő volt, követeket küldött és békésen így szólt, hogy ne csak távozzék az idegen határokról, de ilyesmit még megkísérteni se igyekezzék, mert ezzel a nagyravágásával gyűlöletet kelt maga ellen. Ez azonban felfuvalkodott lélekkel így válaszolt: „Ha itt morogsz és tiltakozol jöttömön, majd Tolosába, székhelyedre jövök és ott állj ellent, ha tudsz.“ Ezt hallván, megboszankodott Theodorid s a többi népekkel békét kötven, hű segítségeivel, Gnudiuch⁵-kal és Hilperich-kel, a burgundzok
- 232 királyaival a suavok ellen indult. A dolog harcra az Ulbius⁶ folyónál került, amely Asturica és Hiberia között folyik. Mikor összecsaptak, Theoderid, aki az igaz részen harczolt, a vesegótokkal győzött s a suavok egész népét majdnem a végpusztulásig levágta. Ezeknek királya, Riciar a veszedelmes ellenséget hátra hagyván, megszaladt és hajóra szállt, azonban a Tyrreni-tenger ellenkező irányu szélvihara visszahajtotta s a vesegótok kezébe került. A nyomorult, bár elemet változtatott, nem kerülhette ki a halált. Theoderid pedig,
- 233 miután győzött, a meghódoltakat kímélte és nem en-

¹ Austrogonia, talán inkább Autrigonia Galaecia nyugati részén. — ² Lásd I. f. — ³ Lysitania, Lusitania, a mai Portugallia Spanyolország egy részével, kb. a Duero és Guadiana közti terület Toledoától nyugatra. — ⁴ Tagus, ma Tajo v. Tejo. — ⁵ Helyesebben Gundiuch. Hilperichet Turi Gergely Gundiuch fiának mondja, valószínűleg testvére volt neki. — ⁶ Ulbius, Idacius szerint Urbicus, ma Obrigo Leon tartományban.

gedte, hogy a harcz tovább dühöngjön és a suavok fejévé, akiket leigázott, saját hűbéresét, név szerint Agrivulfot tette. Ez rövid idő alatt a suavok ösztönzésére lelkületét hűtlentül megváltoztatta és elhanyagolta a reá bízottak teljesítését, sőt zsarnoki göggel kevélykedvén, azt hitte, hogy a tartományt azzal a vitézséggel, mint ahogy azt előbb urával együtt elfoglalta, meg is tarthatja. Ez az ember ugyanis a varnok nemzetségéből származott és csak nagyon távolról tartozott a gót vérű nemességhez, amiért sem szabadságra nem törekedett, sem védnöke iránt hűséggel nem viseltetett. Mikor ezt Theoderid megtudta, azonnal sereget küldött, hogy képzelt királyságától foszszak meg. Ezek megérkezvén, őt mindjárt az első ütközetben meggyőzték és tetteihez illő bosszút vettek rajta. Ugyanis miután elfogták és övéi elhagyták, feje vétetett és érezte ura haragját, akinek kegyességét megvetésre méltónak tartotta. Ekkor a suavok, látván vezérük vesztét, elküldötték a tartomány papjait Theoderidhoz könyörögni. Ezeket ő papokat illető tiszteletadással fogadta és nem csupán a suavok büntetlenségét biztosította, de kegyességétől indítatva még azt is megengedte, hogy saját népükből fejedelmet választhassanak. Ez meg is történt s a suavok Rimismundot tették főnökükké. Miután ezeket elvégezte és a békét mindenütt megszilárdította, Theoderid uralkodásának tizenharmadik évében meghalt.

234

45.— Utána Eurich, minthogy nagy mohósággal foglalta el helyét, kegyetlen gyanuba¹ keveredett. Míg ugyanis a vesegótok népével ez s más egyéb történt, Valentinianus császár Maximus ármánya folytán meg-

235.

¹ E kifejezés arra mutat, hogy Eurich gyilkolta meg Theoderidot, amit Marius Avenches (a. 467) meg is erősít. Ezen és a következő fejezetekben az 58-ig a szerző főképp Marcellinus Comesre támaszkodik.

öletett¹ és a főhatalmat zsarnoki módon maga Maximus foglalta el. Mikor ezt Gyzerich, a vandálok királya meghallotta, hajóhaddal Itáliába jött és Rómába bevonulván, mindent elpusztított. Maximus pedig menekülés közben egy Ursus nevű római katonától megöletett.

- 286 Utána a keleti császár, Marcianus rendeletéből, Majorianus² vette át a nyugati császárság kormányzását. Azonban ő sem sokáig uralkodott, mert midőn az alánok ellen vonult, akik Galliát háborgatták, Dertonában³ a Hyra nevű folyó mellett megöletik. Helyét Severus foglalta el, aki uralkodásának harmadik évében Rómában meghalt. Mikor Leo⁴ császár, aki a keleti uralomban Marcianust követte, ezt látta, rendeletével patriciusát, Anthemiust tette Róma fejedelmévé. Ez megérkezvén, rögtön elküldte az alánok ellen vejét, Recimert⁵, ezt a kiváló férfiut, aki ekkor Itáliában majdnem egyedül állott hadvezetés dolgában. Ez az alánok sokaságát és királyukat, Beorgot mindjárt az első ütközetben megverte és a végpusztulásig levágta. Mikor Eurich, a vesegótok királya, a római uralkodók gyakori változását látta, Galliát saját fenhatósága alá igyekezett hajtani. Midőn ezt Anthemius⁶ császár megtudta, azonnal segítséget kért a brittektől. Ezeknek királya, Riotim 12,000 ed magával jöven az Oceánon, a hajókból kiszállva Beturigas⁷ városába befogadtatott. A vesegótok
- 237
- 238

¹ 455-ben, mivel Valentinianus elcsábította Petronius Maximus senator nejét. Eudoxia, Valentinianus özvegye, aki Maximus-szal kényszerházasságra lépett, hívta Gaiserichet Rómába. — ² Maiorianus 457 - 461-ig, (előtte Avitus 455—456-ig). — ³ Dertona, ma Tortona a Scrivia mellett. Ricimer szőtt összeesküvést Maiorianus ellen s utána Severust (461—465-ig) tette császárrá. — ⁴ Leo, 457 - 474-ig. — ⁵ Recimer, római patricius, a barbár csapatok vezére, anyai ágon Valia, apai ágon pedig Rekita, svéb király unokája. — ⁶ Anthemius, 467—472-g, Ricimer ölette meg, miután Rómát ostrommal bevette, de egy hónap mulva meghalt maga is. — ⁷ Beturigas, ma Bourges, a hova Riotim nem tengeren, hanem Bretagne-ból jött.

királya, Eurich megszámlálhatatlan sereget vezetve ellene jött és sokáig harczolván, Riutimot, a brittek királyát, még mielőtt a rómaiak vele egyesülhettek volna, meg- szalasztotta. Ez serege nagy részét elveszítvén, azok- kal, akikkel menekülhetett, a szomszédos burgundzok törzséhez jött, amely azon időben a rómaiak szövet- ségese volt. Eurich pedig, a vesegótok királya elfog- lalta Arevernát,¹ Gallia városát, miután már Anthemius fejedelem elhalt. Ez midőn vejével, Ricemerrel kegyet- len polgárháboruba keveredett és Rómát sanyargatta, vejétől megöletett és a királyságot Olybriusra² hagyta. Ezen időben Konstantinápolyban Aspar, első pat- ricius és előkelő származású gót férfiú Ardabures és Patriciolus fiaival együtt, akik közül amaz patricius, ez pedig caesar és Leo fejedelem veje lett, a palotá- ban a heréltek fegyvereitől megsebesítve elveszett.³ Nem teljes nyolcz hónappal uralomra jutása után Olybrius elhalálozott és Ravennában inkább erőszakoskodás, mint választás folytán Glycerius⁴ lett császárrá. Ezt alig egy év eltelte után Nepus,⁵ az egykori patricius, Mar- cellinus nővérének fia, trónjától megfosztván, a római kikötőben⁶ püspökké tette. Eurich látván ezt a sok 240 változást és különféleséget, mint fennebb monc ottuk, Areverna városát elfoglalta, ahol akkor a római vezér, Ecdicius volt a parancsnok, egy igen előkelő senator és fia az egykori császárnak, Avitusnak, aki néhány napra az uralmat magához ragadta. (Ez ugyanis, miután Olybrius előtt néhány napig uralkodott, önkényt vissza-

239

240

¹ Areverna, Clermont-Ferrand. — ² Olybrius, 472-ben, két hó- napig uralkodott. — ³ Marcellinus consulariái szerint (471. év). —

⁴ Glycerius, 473-ban. Gundobadnak, Rikimer patricius unokaöcsének és örökösének pártfogoltja. — ⁵ Nepos, 474-ben. Egykori vetély- társa, Glycerius ölette meg, a miért a milanoi érsekséget kapta. —

⁶ Ostiában, Marcellinus világosabban Róma városának kikötőjéről beszél.

vonult Placentiába, ahol püspökké lett.¹ Tehát ennek fia, Ecdicius, miután sokáig küzködött a vesegótokkal és ellentállani nem birt, ott hagyta hazáját. első sorban pedig Areverna városát az ellenségnek és biztosabb helyre vonult. Mikor ezt Nepus császár meghallotta, parancsot adott Ecdiciusnak, hogy Galliát elhagyva hozzá jöjjön és helyére Orestes hadmestert rendelte. Ez az Orestes magához vevén a hadsereget, az ellenség ellen indult, Rómából Ravennába jött és mialatt itt késlekedett, fiát Augustulust² császárrá tette. Mikor ezt Nepus megtudta, Dalmáciába menekült s az uralomtól megfosztva ott halt meg, ahol az egykori császár, Glycerius a saloni³ püspökséget birta.

242 **46.**— Nem sokkal azonban azután, hogy Augustulust atyja Ravennában császárrá tette, Odoacer, a torcilingok királya⁴, segítettve a scirok,⁵ herulok és különböző népektől, Itáliát elfoglalta és miután Orestest megölte, fiát Augustulust az uralomról elűzte és Lucullanumban, Campania várában száműzetéssel sujtotta. 243 Igy a római nép hesperiai uralma, amely a város alapításának 709-ik évében a császárok elseje, Octavianus Augustus kezeibe jutott, ezen Augustulusszal előzői és elődei uralmának 522-ik évében elveszett és ezután Rómát és Italiát a gótok birtokolták. Eközben Odoacer, a népek⁶ királya, miután az egész Itáliát leigázta, hogy

¹ Az élvezeteknek élő császárt Ricimer lemondatta és a placentiai püspökséggel kínálta meg, a római tanács azonban halálra ítélte és menekülés közben Maiorianus katonái megölték. — ² Tulajdonképen Augustus, Augustulus e név kicsinyítő alakja. — ³ Sazona, a mostani saloni öbölnél feküdt s a gótok pusztították el. Menekült lakói Spalatoba mentek. Jordanes fenneb azt mondja, hogy Glycerius ostiai püspök lett. — ⁴ Marcellinus gót királynak nevezi. A torcilingok törzse az Odera és a Visztula közéről vándorolt valószínűleg dél felé, más források szerint Odoacer a herulok és rugok feje volt. — ⁵ Scirok, valószínűleg a Visztula jobb partjáról vándoroltak délre. — ⁶ Ellentétben a rómaiakkal.

maga iránt Rómában rémületet keltsen, mindjárt uralkodása kezdetén megölte Ravennában Bracila grófot és uralmát megszilárdítván, fentartotta majdnem tizenhárom éven át egész Theodorich megjelenéséig, akiről a következőkben fogunk szólni.

47.— Egyelőre azonban térjünk vissza ahhoz a sorrendhez, a honnan eltértünk, hogy Eurich, a vesegótok királya, mikor látta a római uralom ingadozását, mikép hajtotta hatalma alá Arelatumot és Massiliát.¹ Ennek véghez vitelére ugyanis Gyzerich, a vandalok királya csábította ajándékaival, hogy kikerülje Leo és Zeno kelepczéjét, amelyet neki készítettek és kivitte, hogy a keleti császárságot az ostrogótok, a nyugatit pedig a vesegótok pusztítsák, hogy míg mind a két államban ellenség harczol, ő maga Afrikában nyugodtan uralkodhassék. Ezt Eurich hálás szívvvel vette, mivel most már egész Spania és Gallia uralma alatt volt és egyszersmind a burgundokat is leigázta. Azonban mikor Arelatumban tartózkodott, uralkodása tizenkilencedik évében életét vesztette. Utána saját fia, Alarich jött, aki attól a nagy Alarichtól számítva kilencediknek nyerte el a vesegótok feletti uralmat. Mert mint tudva van, ép az esett meg az Alarichokkal is, mint amit az Augustusokról fennebb² mondtunk és hogy a birodalmak gyakran azon nevekkel érik végüket, amelyekkel kezdetüket vették.³ Azonban most ezt mellőzve szőjjük tovább, mint ígértük volt, a gótok történetét.

48.— És minthogy már, amint tőlem tellett, akiket követtem, a régiek tudósításait, amíg a két nép, úgy az ostrogótok, mint a vesegótok együtt voltak, legombolyítottam és behatóan tárgyaltam az ostrogótok-

¹ Arelatum és Massilia, ma Arles és Marseille. — ² Lásd 46. f. — ³ Clodovech frank király Poitiers mellett a gótokat megverte, Alarichot megölte és uralmukat Galliában megsemmisítette.

tól elvált vesegótokat, szükséges, hogy most ismét azok régi, scythiai székhelyére térjünk vissza és hogy az ostrogótok származását, tetteit ép úgy kifejtsük. Ezekről bizonyos, hogy Hermanarich királyuk halála után a vesegótok eltávoztása folytán elkülönülve és a hunnok hatalmának alávetve ugyanazon hazában maradtak. Az Amal Vinitharius azonban fejedelemsége jelvényeit megtartotta. Ez utánaóvzán nagyatyjának, Vultulfnak vitézségét, bár szerencséje nem volt oly nagy, mint Hermanariché, mégis nem türhetvén a hunn főuralmat, lassanként kivonta magát alóla és mikor vitézségét akarta mutatni, az antok¹ országa ellen hadat vezetett, de midőn őket megtámadta, az első összecsapásnál legyőzetett, de aztán vitézül viselte magát és Boz nevű királyukat fiaival és hetven fő emberrel együtt elrettentő például felfeszíttette, hogy a legyőzöttek félelmét a függők holttestei megkétszerezzék. De miután ezen szabadságban alig egy év elteltéig uralkodott, ezt Balamber, a hunnok királya nem türte, hanem magához vevén Gesimundot, a nagy Hunnimund fiát, aki esküjét s a hűséget szem előtt tartván, a gótok nagyrészevel hunn főuralom alatt volt és vele a szövetséget megújítva, Vinitharius ellen vezette seregét és miután sokáig harcoltak, az első és második csatában Vinitharius győzött. Senki sem képes elmondani, hogy mekkora veszteséget okozott Venetharius a hunnok seregének. A harmadik csatában azonban, midőn mindketten ellene indultak, az Erak² folyó mellett alattomos odacsuszás segélyével Balamber Venethariust fején nyíllövessel megsebesítvén,

¹ Antok, többnyire együtt említetnek a sclavenekkel, szláv-törzsek, kettejük közt a Dnjester volt a határ, ettől keletre az antok, nyugatra pedig a sclavenek laktak. Az antok név a VII. sz. óta nem fordul többé elő. — ² Erak, említi Const. Porphyrogenetos is Erax v. Phasis néven.

megölte és miután unokáját, Vadamercát feleségül vette, az egész gót nép békességgel hatalma alá került, ugyan, hogy a gót nép felett, habár a hunnok választásából, mindig saját főnök uralkodott. Miután Venetharius meghalt, az egykor oly hatalmas királynak, Hermanarichnak fia, Hunimund kormányozta őket, kemény harczos és testi szépséggel bővelkedő, aki ezek után a suavok népe ellen szerencsésen harczolt. Mikor ez meghalt, ékesítve az ifjuság virágával fia, Thorismud jött utána, aki fejedelemségének második évében a gepidák ellen vezetett hadsereget és miután nagy győzelmet nyert rajtuk, amint mondják, lova elbukása következtében halálát lelte. Mikor meghalt, úgy gyászolták meg az ostrogótok, hogy negyven éven át más király nem jött helyére, hogy emléke mindig ajkukon éljen és hogy az idő eljöjjön, mikor Valamer férfiuvá serdül, aki női ágon való unokatestvérének, Vandalariusnak volt a gyermeke, mivel fia Beremud, mint fennebb említettük,¹ az ostrogótok népét a hunn főuralom miatt megvetve követte a vesegótok népét Hesperia tájaira, akitől Veterich is származott. Veterichnek is született fia, Eutharich, aki nőül vevén Amalasuenthát, Theodorich leányát, az Amalok megoszlott nemzetségét újra kapcsolatba hozta és nemzette Athalarichot és Mathesuentát. De minthogy Athalarich már kiskorában meghalt, Mathesuenta Konstantinápolyba vitetett és második férjétől, Germanustól, Justinianus császár férfiágon való unokatestvérétől lett neki egy utószülött fia, akit Germanusnak nevezett.

De hogy megkezdett sorrendünk véget érjen, vissza kell térnünk Vandalarius nemzetségéhez, amely háromszoros ággal virágzott. Ez a Vandalarius ugyanis Hermanarichnak férfiágon, Thorismudnak pedig nőiágon

¹ Lásd 33. f.

253

unoka testvére, az Amalok törzsében három gyermekkel dicsekedett, tudniillik Valamir, Thiudimir és Vidimir. Közülük az atyafiak következése szerint Valamir jutott uralomra, amikor még a többi népekkel egyetemben a hunnok uralma alatt állottak. Kellemes dolog volt ezen időben a három testvért megfigyelni, mikor a csudálatra méltó Thiudimer testvére, Valamir uralmáért csatázott, Valamir pedig annak felszereléséről gondoskodott, Vidimer igyekezett testvéreinek segítségére lenni. Így kölcsönös jó indulattal tekintvén egymást, egyiknek sem hiányzott teljesen az uralom, amelyet mindegyikök békében gyakorolt. De mégis, mint már többször mondva volt, úgy uralkodtak, hogy egyszersmind a hunnok királyának, Attilának uralmát is szolgálták. Nekik még a rokon vesegótok ellen sem lett volna szabad megtagadni a harczot, mert az ur akaratát, még ha rokongyilkosságot parancsol is, teljesíteni kell. És egy scytha nép sem tudott másképp a hunnok uralmától elszakadni, ha csak Attilának halála be nem következik, amelyet a rómaiakkal együtt az összes népek óhajtottak s amely ép oly dicstelen volt, mint élete csodálatos.

254

49. Ez, mint Priscus történetíró írja, halálának idejében számtalan felesége daczára, mint annak a népnek szokása volt, egy Ildico nevű igen szép leánnyal lépett házasságra és lakodalma alkalmával tulságos vigságnak adván magát, a bor és álmótól elnyomatva hanyatt feküdt és bőséges vére, amely szokás szerint orrán folyt el, mikor szokott útján megakadt, halálhozó uton torkába ömölvén, megölte. Így a harczban dicsőséges királynak a részegség szégyenletes kimulást okozott. A következő reggel pedig, mikor már a napnak nagy része eltelt, a királyi szolgák valami gyászosat sejtve nagy lárma közben az ajtót betörik és

Attilát seb nélkül, vérömlés következtében holtan, a leányt pedig szomorú arccal a takaró alatt siránkozva találják. Ekkor, mint ezen népnek szokása, hajuknak egy részét levágták és idomtalan arcukat tátongó sebekkel eléktelenítették, hogy a nagy harcos ne asszonyi jajgatással és könnyekkel, hanem férfivérrel legyen meggyászolva. Ez alkalommal az a csoda történt, hogy Marcianusnak, a Kelet fejedelmének, akit ez a vad ellenfél nyugtalanított, ugyanazon éjjel álmában megjelent az istenség és Attila eltört iját mutatta neki, mint amely fegyvert azon nép nagyra tartott. Priscus történet író azt mondja, hogy ezt igaz tanubizonysággal állítja. Ugyanis a nagy birodalmakra nézve annyira rettenetesnek tartották Attilát, hogy halálát az uralkodók számára égből jövő ajándéknak tekintették. Hogy földi maradványai népe részéről, mily megtiszteltetésben részesültek, nem mulaszthatjuk el a sokból keveset felemlíteni. Miután a holttestet a mező közepén selyem sátrak alatt elhelyezték, csodálatos és ünnepies látványosságot rendeztek. Ugyanis az összes hunn népből a legválogatottabb lovasok azon a helyen, ahol ki volt terítve, cirkuszbeli módjára körülnyargaltak és tetteit gyászénekekben ilyen renddel adták elő: „A hunnok jeles királya, Attila, Mundzuc fia, a legvitézebb népek ura, aki előtte nem hallott hatalommal bírta a scytha és germán királyságokat, sőt rómületben tartotta, a városokat elfoglalván, a Római birodalom két császárságát, és hogy a maradék is el ne pusztuljon, a könyörgések által engesztelődve évi adót fogadott el. Mikor pedig a szerencse kedvezéséből mindezt véghezvitte, nem ellenséges seb és nem is övéi ármánya folytán, hanem népe sértetlenségében, örömek közt vigadva, a fájdalom érzése nélkül hunyt el. Ki vélné ezt halálnak, amelynél senki sem gon-

dol boszura?“ Miután ilyen gyászhangokkal elsi-
ratták, roppant evés-ivással, mint nevezik, stravát¹ tar-
tottak felette és az ellentéteket egymással kapcsolva, a
temetési gyászt vigalommal elegyítve végezték és éjjel
a holtestet titkon a földbe rejtették. Koporsóját az első
aranyból, a másodikat ezüstből, a harmadikat pedig a
merev vasból készítették. Ily módon jelezték, hogy
mindez illik a nagy királyhoz, a vas, mert népeket
győzött le, az arany és ezüst, mert mind két állam ékes-
ségét kapta. Hozzáátettek még csatákban szerzett ellen-
séges fegyvereket, sokféle drágakövektől ragyogó ló-
szerszámokat és különféle jelvényeket, amelyek a feje-
delmi méltósághoz tartoznak. És hogy ennyi és ily nagy
kincsektől az emberi kíváncsiságot távol tartsák, azokat,
akik e munkával megvoltak bizva, borzasztó díjképen
legyilkolták s a temetők találkoztak a temetettel a hír-
telen halálban.

59 **50.** Ezután, mint 'ahogy az ifjak lelkét izgatni
szokta a hatalomvágy, a királyság miatt Attila örökösei
közt vetélkedés támadt és midőn megfontolatlanul mind-
egyik uralkodni vágyott, mindnyájan egyszerre vesz-
tették el az uralmat. Így az örökösök bősége gyakran
nagyobb baj a királyságokra nézve, mint azok hiánya.
Attila fiai ugyanis, akik bujaságának korlátlansága
következtében majdnem népet alkottak, azt követelték,
hogy a nemzetek egyformán osztassanak el közöttük
és hogy a harcias királyok népeikkel együtt cselédség
360 módjára sorsoltassanak ki. Mikor ezt Ardarich, a gepi-
dák királya megtudta, bosszankodva azon, hogy annyi
néppel a legsilányabb rabszolgák módjára bánnak el,

Strava, általában temetési szertartást jelentett. Bizonyára
gót eredetű szó, amelyet aztán átvettek a szlávok is étel, halotti tor
jelentéssel. Származtatták a gót straujan teriteni, szórni igéből is. Em-
líti Statius Thebaisának (12,64) scholiastája is a strabát mint bar-
bár szót a halomba rakott ellenséges zsákmány jelölésére, de való-
színűleg ő is Jordanesből merített.

elsőnek ütött pártot Attila fiai ellen és a szolgaságnak rája tapadt szegyenét a szerencse kedvezésével lerázta. És elszakadásával nem csupán saját népét szabadította fel, hanem a többieket is, akik hasonló iga alatt nyögtek, mivel könnyen támogatja az összesség azt, ami az összesség hasznára indíttatik meg. Fegyverkeznek tehát a kölcsönös végveszedelemre és csatára kelnek Pannoniában a folyó mellett,¹ amelynek neve Nedao. Itt csődültek össze a különféle népek, amelyeken Attila fenhatóságot gyakorolt. A népekkel együtt megoszlanak a királyságok is és egy testből külön tagokká lesznek, amelyek nem vesznek részt egyiküknek szenvedésében, hanem a fej lemeteszése után egymás ellen dühöngnek. És ezek a vitéz nemzetek, amelyek magukhoz hasonló ellenfélre még nem akadtak, ha csak egymást nem sebezve, önmagukat szagatták. Mert úgy vélem, bámulatos látvány volt, ahol látni lehetett a lándsával harczoló gótot, a karddal dühöngő gepidát, a nyilat sebében ketté törő rugót, a suavot, aki lábában, a hunnt, a ki nyilában bizott, az alánt, aki nehéz, a herult, aki könnyű fegyverzettel állt csatasorba. Számos és sulyos összecsapások után a gepidáknak kedvezett a nem remélt győzelem. Ugyanis Ardarich kardja és a pártütés majdnem 30,000 hunnt és más nemzetbelit ölt meg, akik a hunoknak segítséget hoztak. Ebben a harczban megölelik Attila legidősebb fia, névszerint Ellák, akit, mint állítják, atyja a többiek fölött, annyira szeretett, hogy összes fiaival szemben előnyt adott neki a királyságban. Azonban a szerencse nem kedvezett az atya óhajának. Bizonyos ugyanis, hogy számos ellenség megölése után így vészett el férfiasan, hogy még atyja is, ha életben van, ily dicsőséges véget kívánt volna neki. Miután ő megöletett, többi testvérei a Pontusi-

261

262

263

¹ Nedao, nem bizonyos vajon a Nera, Nyitra vagy Vág volt-e.

tenger mellé üzetnek, ahol, mint leírtuk, régebben a gótok laktak. Elbuktak tehát a hunnok, akik előtt, mint hitték, az egész világnak el kellett buknia. Annyira veszedelmes dolog a széthuzás, hogy megoszolva össze-rogytak, akik egyesült erővel félelmesek voltak. Ardarichnak, a gepidák királyának ezen esete szerencsés lett a különféle nemzetekre nézve is, akik kénytelenül a hunnok uralmának szolgáltak és felemelte sokáig szomorkodó lelküket a szabadság óhajtott vidámságára. Követeik útján sokan a római földre jöttek és Marci-anustól, az akkori uralkodótól nagyon kegyesen fogadtatván, művelés céljából elosztott területeket kaptak.

264

A gepidák ugyanis a hunnok telepeit erővel maguknak foglalták le s az egész Dácia területét mint győzők birtokolták. A Római birodalomtól pedig mint serény férfiak barátságos megegyezéssel nem kértek mást, mint békét és évjáradékot. Ebbe a császár akkor szívesen bele is egyezett és ez a nép a római uralkodótól még máig is kapja szokott ajándékát. A gótok pedig, mikor látták, hogy a gepidák a hunnok telepeit maguknak tartják meg, a hunn nép pedig az ő régi telepeiket foglalja el, inkább akartak a Római birodalomtól földet kérni, mint saját veszedelmükkel idegent foglalni el és Pannoniát kapták meg, amelynek hosszan elnyúló síkjánál kelet felől Felső-Moesia, délről Dalmácia, nyugatról Noricum,¹ északról pedig a Duna van. A tartományt nagyon sok város díszíti, a melyek közül a legelső Syrmis,² a legszeleső pedig Vindomina.³

265

A sauromaták pedig, akiket sarmatáknak hívunk, továbbá a cemandrok és némelyek a hunnok közül

¹ Noricum, az In (Aenus) Száva és Lajtha közt fekvő terület. — ² Sirmis, Sirmium, lásd ezt 29. f. — ³ Vindomina, Vindobona, ma Bécs.

Illyricum vidékén Castra-Martena¹ városánál kaptak telepeket művelés végett. Ebből a nemzetségből származott Blivila, a pentapolisi vezér és fivére Froila² s a mi időnkben Bessa patricius. A scyrok pedig és a sadagariak és némely alánok Candac nevű vezérükkel Kis-Scythiát és Alsó-Moesiát kapták. Ezen Candacnak volt atyámnak, Alanoviamuthisnak atyja, Paria, tehát az én nagyatyám³ jegyzője, amíg csak Candac élt. És az ő nővére fiánál, Gunthigis hadmesternél, akit Bazanak is neveztek s aki Andagesnek,⁴ az Amalok nemzetségből származó Andela fiának volt fia, voltam én Jordannis, bár nem vagyok tudós, megtérésem előtt jegyző. A rugok pedig és más néhány nemzet Bizzist és Arcadiopolist⁴ kérték letelepedés céljából. Attila fia, Hernac is Kis-Scythia⁵ szélén választott ki magának övéivel helyet. Rokonai Emnetzur és Ultzindur a partmenti Dáciában Utust, Hiscust és Almust⁶ foglalták el és sokan a hunnok közül mindenfelől ideözhönölve Romániába⁷ mentek, a kikről a sacromontisiak és fossatiak⁸ máig is neveztetnek.

266

51. Voltak pedig még más gótok is, akiket Kis-gótoknak hívnak, roppant nép a maga főpapjával és püspökével, Vulfilával,⁹ aki mint mondják, betüket

267

¹ Castramartena, Castra Martis, város a partmenti Dáciában. V. ö. Hierocles p. 655. — ² Froila szintén hadvezér volt. — ³ Andages, lásd 40. f. — ⁴ Bizzis, Bizye Konstantinápoly szomszédságában; Arcadiopolis Bizzis közelében. — ⁵ Kis-Scythia, Tomi környéke. — ⁶ Utus, Hiscus (Oescus), Almus, három a Dunába szakadó folyó Alsó-Moesiában, de így hívták valószínűleg a torkolatuknál fekvő városokat is. — ⁷ Romania, a Római-birodalom. — ⁸ Sacromontisiak és fossatisiak, csak Jordanes említi őket. — ⁹ Már 325-ben a nicaea zsinaton is találunk egy gót püspököt, Theophilust, de mégis a gótok igazi apostola Ulfilas volt, gót nevén Vulfila. Népét Valens arianus hithirdetői már előbb arianusokká tették. Ulfilas is arianusnak született úgy 310 és 320 között. Pappá lett és 341-ben püspöknek szenteltetett fel. Mikor a pogány Athanarich a keresztény gótokat üldözni kezdte, Ulfilas híveit Constantius engedelméből átvezette a Dunán Moesiába, ahol moesogótoknak vagy kiscgótoknak

s készített számukra. Manapság Moesiában vannak és az Emus-hegy lábánál Nicopolis vidékét lakják. Nagy számu nép, de szegény és harcziatlan, semmiben sem bővelkedő, csak különböző fajta barmok csordáiban, legelőken és erdei fában. Buza kevés van, de a föld egyéb veteményekben gazdag. Azt, hogy valahol szőlőültetvények vannak-e, nem tudni bizonyosan, bort ugyanis a szomszédos tartományokból vásárolnak, mivel a legtöbben tejjel élnek.

268 **52.**— Tehát hogy visszatérjünk a néphez, amelyről szó van, tudniillik az ostrogótokhoz, akik Pannoniában királyuk Valamir s ennek testvérei, Thiudimer és Vidimir alatt időztek, bár hely tekintetében megoszoltan, de mindazáltal egyetértésben. (Valamer ugyanis a Scarniunga és Aquanigra folyók közt, Thiudimer a Pelsois-tó mellett,¹ Vidimir pedig kettejük közt tanyázkodott.) Megtörtént pedig, hogy Attila fiai a gótok ellen jöttek, mintha azok csak uralmak alól szöktek volna meg, vagy úgy, mintha megugrott rabszolgák után kutatnának és a másik két testvér tudta nélkül egymá-
269 gára Valamerre támadnak. Ezeket ő, bár kevesed magával, mégis fogadta és sokáig fárasztva, úgy leverte, hogy az ellenségnek alig egy része maradt meg, amely futásra fogván a dolgot, Scythia azon részébe ment, a mely mellett a Danaber folyam vize folyik el, amelyet a hunnok saját nyelvükön Varnak² neveznek. Ekkor test-

(gothi minores) neveztek. Ulfilas a runák, a görög és a latin abc segítségével megalkotta a gót abc-t s ezen írással a gótok számára lefordította a Szent Írást. Biblia fordításának töredékei, a gót nép irodalmi hagyatéka, amelyekben a gót nyelv számunkra, bár hiányosan, megmaradt, az upsalai Codex Argenteusban, a wolffenbütteli Codex Carolinusban, a milanoi Codices Ambrosianiban (öt töredék) és a Codex Taurinensisben maradtak fenn. Ezeken kívül még csak két adás-vevési szerződés van (Nápolyban és Arezzóban), a melyen gót aláírások vannak. Ulfilas 380 v. 381-ben halt meg. — ¹ Scarniunga, Rába vagy Sárvíz (?); Aqua Nigra, Xapos vagy Karassó; Pelsois-tó, Balaton. — ² Danaber, Var, ma Dnjepr.

véréhez, Thiudimerhez örömhírnökököt küldött, azonban a követ, aki mindjárt az nap oda érkezett, Thiudimer házában még nagyobb örömet talált. Ezen a napon született ugyanis fia, Theoderich, bárcsak egy ágyastól, Erelievától, de azért nagyreményű fiucska. Nem sok idő múlva Valamir király és fivérei, Thiudemir és Vidimir, mikor nem kapták meg a szokásos adományokat Marcianus fejedelemtől, amelyeket ajándékképpen kaptak azért, hogy a békeszövetséget megtartották, a császárhoz követeket küldve látják, hogy Theoderichnek, Triarius fiának, a ki gót nemzetségű volt, de más törzsből, nem az Amalokéból származott, övéivel együtt mindenképen jól megy dolga, a rómaiakhoz barátság fűzi, évi járadékot kap s hogy csak ők a lenézettek. Erre dühökben fegyvert ragadnak s majdnem egész Illyricumon¹ végig vonulván, rabolva pusztítanak. Azonban a császár érzelmeit rögtön változtatva, visszatért a régi barátsághoz és követséget küldvén, megadta nekik úgy a régi, mint a most járó ajándékokat és megígérte, hogy ezt a jövőre nézve is minden vonakodás nélkül meg fogja adni. A béke kezesül elkérte Thiudimer fiacskáját, Theodorichot, akiről fennebb már szoltunk s aki a hét éves kort már betöltvén, a nyolczadik évbe lépett. Mikor atyja késlekedett átadásával, nagybátyja, Valamir kérte őt, csakhogy a béke a rómaiak és a gótok közt szilárd maradjon. Theodorichot tehát a gótok kezesül adván, elvitték Konstantinápoly városába Leo fejedelemhez és mivel szép gyermek volt, megszerezte a császári kegyet magának.

53.— Miután így a gótok és a rómaiak közt a béke megszilárdult, a gótok látva, hogy nekik nem elég az, amit a császártól kapnak s mivel egyszersmind

¹ Illyricum, ebbe az elnevezésbe Jordanes körülbelül az egész Balkánt belefoglalja.

szokott vitézségüket is mutatni óhajtották, elkezdték dúlni
 köröskörül a szomszédos népeket és először a belső Pan-
 noniát bíró sadagok¹ ellen vitték fegyvereiket. Amint ezt a
 hunnok királya, Attila fia, Dintzic megtudta, össze-
 gyűjtötte azokat, a kik, bár kevesen, látszólag még
 uralma alatt maradtak, az ultinzurokat,² angiscirokat,
 bittugurokat, bardorokat és Basianához,³ Panonia egyik
 városához érkezvén, azt körülsáncolta és kezdte vidé-
 275 két pusztítani. Mikor ezt a gótok megtudták, ott, a hol
 voltak, félbeszakították a hadjáratot, amelyet a sadagok
 ellen indítottak, a hunnok ellen fordulnak és határaik-
 ról oly dicstelenül üzték el őket, hogy azon időtől
 fogva a megmaradt hunnok, még ma napság is ret-
 tegnek a gótok fegyvereitől. Midőn végre a hunn nép-
 nek a gótoktól nyugta volt, Hunumund, a suavok ve-
 zére, mikor Dalmácia kirablására indult, felzsákmá-
 nyolta a gótoknak a mezőn bolyongó nyájait, mivel
 Suavia Dalmáciával szomszédos volt és Pannonia terü-
 letétől sem volt nagyon távol, különösen onnan, ahol
 274 akkor a gótok telepei voltak. Minek többet? Mikor
 Hunimund a svavokkal Dalmácia feldulása után haza-
 térőben volt, Thiudimer, Valamernek, a gótok királyá-
 nak testvére, nem annyira a barmok elhajtását fájlalva,
 mint inkább attól tartva, hogy a suavok, ha ezt szára-
 zon viszik el, nagyobb önkénykedésre ragadtatnak, úgy
 kileste átvonulásukat, hogy egy viharos éjen alvásköz-
 ben a Pelsois-tónál meglepte s a váratlanul keletke-
 zett harcban oly szorultságba hozta őket, hogy ma-
 gát a királyt is elfogván, egész seregét, akik a fegy-
 vert kikerülték, a gótok igájába hajtotta. Mivel azonban
 nagyon irgalmas szívű volt, miután boszut állott, meg-

¹ Sadagariak, sadagok. v. ö. Zeuss p. 709. . . ² Ultinzurok, angiscirok sat. különböző hunn törzsek. — ³ Basiana, Bassiana, ma Dobrincki Szerém-megyében.

bocsájtott nekik s a suavokkal kibékülve, azt, akit elfogott, fiául fogadta s övével együtt visszaküldte Suaviába.¹ Ez azonban megfélekedzván az atyai kegyelemről, kis idő múlva, hogy a megfogant ármányt megszülje, a scirok népét, a mely a Duna felett lakott s a gótokkal békében élt, arra izgatta, hogy azok szövetségétől elválva keljenek vele egyesülten fegyverre és támadják meg a gót népet. Ekkor a gótok, a kik semmi rosszat nem vártak, főképp minthogy mind két szomszéd barátságában bíztak, váratlanul háboruba keveredtek és szükségétől kényszerítve fegyvert ragadnak és szokott harczukat harczolva magukat s a szenvedett jogtalanságot megboszulják. Midőn pedig ezen csatában királyuk, Valamir lovon ülve övéi buzdítására serege elé nyargalt, lova megbokrosodván, elesett és levetette lovagját, aki az ellen lándsái által rögtön átszuratva megöletett. A gótok azonban úgy királyuk halálát, mint a rajtuk esett sérelmet számon kérték a lázadóktól és úgy harczoltak, hogy az egész scir népből alig maradt meg, aki ezt a nevet, bár gyalázattal, viselje, annyira kiirtották mindnyáját.

54. A suavok királyai, Hunimund és Halarich ezek kiirtásán való félelmükben a gótok ellen hadat indítottak, bizván a sarmaták segítségében, a kik Beuca és Babai királyaik alatt segédcsapatokkal jöttek, sőt magukat a scirokat is, mint akik, hogy magukat megboszulják, annál elkeseredettebben fognak harczolni, Edica és Hunuulf főnökeikkel magukhoz vették, szintugy velük voltak a gepidák is, valamint a rugok népéből nem kicsi segítség és miután innen s onnan még másokat is összegyűjtöttek és hatalmas sereget hoztak össze, a Bolia²

¹ Suavia, inkább Savia, azaz Szávamenti tartomány, Siscia (Sziszek) vidéke. Hunimund sem innen, hanem Germániából jött Dalmácia elfoglalására. — ² Bolia, csak Jordanes említi.

278 folyamhál Pannoniában táborba szálltak. A gótok ek-
 611 kor Valamir halála után testvérehez, Thiudimerhez me-
 nekültek. Ez bár előbb testvéreivel együtt már uralko-
 dott, mégis felvette a megnövekedett hatalom jelvényeit
 és miután ifjabb testvérét, Vidimert magához vette s
 vele a háboru gondjait megosztotta, kényszerből fegy-
 vert ragadott. Mikor a csatát megvitták, a gótok lettek
 győztesek, úgy hogy a mező az elesett ellenségek vére-
 től áztatva vörös tengernek látszott s a dombok mód-
 279 jára felhalmozódott fegyverek és holttestek több mint
 10.000 lépésnyire töltötték el a mezőt. Midőn a gótok
 ezt látták, kimondhatatlan öröm fogta el őket, azért
 311 hogy mind királyuk, Valamer vérét, mind pedig saját
 sérelmüket az ellenség ily nagy veszteségével boszul-
 hatták meg. Akiknek pedig az ellenség számtalan és
 különféle sokaságából elmenekülni sikerült, megsza-
 lasztva alig tudtak dicstelenül övéikhez eljutni.

280 **55.** Bizonyos idő multán pedig, mikor a téli
 hideg bekövetkezett és a Duna folyam szokás szerint
 befagyott — mert az ily folyam annyira befagy, hogy
 312 úgy mint kavicsra járhat rajta a gyalog hadsereg, ko-
 csi, szán vagy bármely más jármű és nincsen szükség
 csónakok vájkóira — tehát Thiodimer, a gótok királya,
 midőn látta, hogy ez így befagyott, gyaloghadsereg
 élén átkelt a Dunán s a suavoknak váratlanul a há-
 tukba került. A suavok ezen vidékét ugyanis kelet felől
 a baibarok,¹ nyugatról a frankok, délről a burgundzok,
 281 éjszak felől pedig a thuringok veszik körül. Ezekkel a
 suavokkal egyesülve voltak akkoriban az alamannok is,
 akik a legmagasabb alpokon uralkodtak, ahonnan né-
 hány folyó roppant zajjal ereszkedve a Dunába öm-
 lik. Tehát ide, az így megerősített helyre vezette Thiu-

¹ Baibarok, baiuvarok, bajorok.

dimer tél idején a gótok seregét s úgy a svavok népét. mint az alamannokét,² a kik egymással kölcsönös szövetségben voltak, legyőzte, elpusztította és majdnem leigázta. Mikor innen győztesen saját országába, tudniillik Pannoniába visszatért, örvendő fogadta fiát, Theodorichot, akit Konstantinápolyba kezesül adott és Leo császár nagy ajándékokkal haza bocsájtott. Ez a Theodorich, aki már gyermekkorát eltöltötte és tizen-nyolczadik éve multával az ifjukorba lépett, kiválasztott atyja csatlósai közül megbízható embereket s a népből kedvelt hiveket meg hűbéreseket vett magához, így majdnem 6000 férfiut s ezekkel atyja tudta nélkül átkelt a Dunán és Babaira, a sarmaták királyára támadt, aki, minthogy ezen időben Camundon, a római vezéren diadalt ült, kevélyen felfuvalkodva uralkodott. Ezt Theodorich meglepven, megölte s miután családját és vagyonát felprédálta, diadalmasan tért vissza atyjához. Ezután Singidunum² városát vette be, amelyet a sarmaták elfoglaltak, de nem adta vissza a rómaiaknak, hanem saját fohatalma alá vetette.

56.— Ezután, minthogy a szomszéd népektől szerzett zsákmány megfogyott, kezdték a gótok egyrészt az élelem és ruházat hiányát érezni, másrészt kezdett ezen embereknek, a kiknek folyton a harcz nyújtott táplálékot, a béke ellenszenvenné válni. Tehát az összes gótok Thiudimer királyhoz mennek és nagy zajjal kérik, hogy bárhova tetszik is neki, csak indítson háborút. Ez hivatván testvérét, miután sorsot vetettek, arra buzdította, hogy menjen Itáliába, ahol akkor Glycerius császár uralkodott, ő maga pedig, mint erősebb, az erősebb birodalom, tudniillik a keleti ellen fog vonulni, ami meg is történt. Vidimer azonnal Itália

¹ Suavok, (svebek, svábok) és az alamannok tulajdonképen egy népet képeztek. ² Singidunum, Belgrád.

földjére vonult és megadva a sorsnak az utolsó járandóságot e világból kimult, hátrahagyván királysága örököséül hasonnevű fiát, Vidimert. Ennek Glycerius császár ajándékokat adott és Itáliából Galliába irányította, a melyet különböző körülalakó népek háborgattak, mondván neki, hogy ott a szomszédságban uralkodnak törzsrokonai, a vesegótok is. De minek többet? Miután Vidimer Glycerius császár ajándékait és megbízását megkapta, Galliába igyekszik s ott rokonaival a vesegótokkal egyesülve azokkal, mint hajdanában, újra egy testté olvad s így Galliát és Spaniát uralmuk alatt tartva védelmezik, úgy hogy senki más ott hatalomra szert nem tehetett.

285 Thiudimer, az öregebb testvér pedig övéivel átmegy a Saus¹ folyón és háborúval fenyegeti a sarmatákat és a katonákat, ha valaki neki ellentállana. Ezek félve tőle, nyugton maradnak, sőt nem is birtak volna ekkora tömeggel. Mikor Thiudimer látta, hogy dolga mindenfelé jól megy, először Illyricum legelső városát, Naissus² vette be és fiához, Theodorichhoz társul adván Astat és Invila³ grófokat, Hercules castrumán⁴ át Ulpianába⁵ küldte őket. Ezek odaérkezvén, úgy ezt, mint Stobis⁶ mindjárt meghódítják és Illyricumnak némi rájuk nézve hozzáférhetetlen helyét akkor első ízben járhatóvá teszik. Ugyanis Erakleát⁷ és Larissát, Thessalia városait elsőízben kirabolták, azután pedig hadijogon birtokukba is veszik. Mikor most Thiudimer király úgy a saját, mint a fia szerencséjét látja, nem

¹ Saus, Száva. — ² Naissus, Felső-Moesiában, ma Nis a Nissava folyó mellett. — ³ Astat és Invila, csak Jordanesnél előforduló eredeti gót nevek. — ⁴ Hercules Castruma, Castrum Herculis, jelölve van a Tabula Peutingerianán Naissus közelében. — ⁵ Ulpiana, ma Kostendil. — ⁶ Stobis, ma Istib Macedoniában. — ⁷ Eraclea, Herakleia Phthiotidis, ma rom; Larissa, mais Larisse, törökül Ienischer Thessaliában.

elégzik meg ezzel, hanem miután csekély őrséget hagyott hátra, Naissusból kiindul és Tessalonicát¹ támadja meg, amelyben Helarianus patricius a fejedelemtől küldetve sereggel időzött. Ez mikor látta, hogy Thessalonicát sánczczal veszik körül és hogy azok erőfeszítéseinek ellentállani nem képes, Thiudimer királyhoz követeket küldvén, ajándékot ad, őt a város elpusztításától visszatartja és a gótokkal szövetségre lépven, a római vezér önkényt adott nekik helységeket, amelyekben letelepedjenek, tudniillik Cerrut, Pellast, Europát, Medianát, Petinát, Bereut² és még egy másikat. a amelyet Siumnak hívnak. Itt a gótok letévén fegyvereiket, királyukkal együtt békében pihennek. Ezek után nem sok időre Cerras³ városában Thiudimer királyt végzetes betegség lepte meg és összehíván a gótokat, királysága örököséül fiát, Theodorichot jelöli ki, maga pedig nemsokára kimult a világból.

57. Zeno császár⁴ pedig hallván, hogy népének királyává Theodorich választott, ezt örömmel vette és hozzá meghívót intézvén, meghagyta neki, hogy hozzá a székvárosba jöjjön, a hol méltó tisztelettel fogadta és palotája főemberei közt adott neki helyet. Némi idő elteltével, hogy méltóságát még inkább növelje, fegyverre fiává fogadta⁵ és a fővárosban saját költségére diadalmenetet engedélyezett neki, azonkívül rendes consullá tette,⁶ ami a legmagasabb kitüntetésnek és a legfőbb disznek tartatik a világon, de nem csupán ezt, hanem még lovasszobrot is állíttatott ezen nagy férfiú tiszteletére a királyi patota előtt. Míg így maga Theo-

¹ Thessalonica, ma Szaloniki v. Szelanik. — ² Cyrrhus. Pella, Europus, Methone, Pydna, Bercea macedoniai városokról van szó; Sium, Mommsen szerint azonos Dios vagy Diummal. ³ Cerras, Cyrrhus. — ⁴ Zeno, 474—491-ig. — ⁵ In arma sibi filium adoptavit, bizonyosan valami szertartásos méltóságról van szó, mert hogy valóban fiává fogadta volna, nem valószínű. — ⁶ a 484-ik évre.

dorich szövetséggel Zeno birodalmához kötve a székvárosban minden nemű javaknak élvezetében volt, hallotta, hogy népe, mely mint mondtuk, Illyricumban telepedett le, éppen nem él kényelemben és bőségben, azért inkább azt választotta, hogy népének szokott módja szerint fáradozással keresse meg élelmét, mintsem hogy ő maga tétlenkedve a Római birodalom javait élvezze, népe pedig szűkösen édegéljen. Azért, miután magában meggondolkozott, így szólt a fejedelemhez: „Bár birodalmadnak szolgálva semmiben sem szenvedek hiányt, mégis, ha Kegyességed méltónak tartja, hallja meg jó indulattal szívem kívánságát.“ És midőn, mint ahogy szokta volt, barátságosan engedelmet adott neki, hogy beszéljen: „Hesperia vidéke — ugymond — amely egykor előzőid és elődeid uralma alatt állott és az a város, a világ feje és urnője, mért hánykódik most a thorcingok és rogek királyának zsarnoksága alatt? Küldj engem, ha akarod, népemmel oda, hogy itt a költségek súlyától menekülj és hogy ott, ha az Ur segedelmével győzni fogok, Kegyességed híre felragyogjon. Ugy helyes ugyanis, hogy én birjam, aki szolgál és fiad vagyok, ha győzendek, a Te adományodból azt a királyságot. Ne nyomja, akit nem ismersz, senatusodat zsarnoki igával és az állam egy részét a rabság szolgátságával. Én ugyanis, ha győzendek, a Te adományodból, a Te bőkezűségedből birnám azt, ha pedig legyőzetem, Kegyességed semmit sem veszít, sőt amint mondtam, megnyeri a költségeket.“

292 Mikor a császár ezt hallotta, bár fájlalta távozását, mégis minthogy megszomorítani nem akarta, jóváhagyta, a mit kért és nagy ajándékokkal gazdagítva bocsátotta el magától ajánlva neki a római népet és a senatust¹

¹ Theodorich távozása a valóságban természetesen nem ily sima előzményekkel birt. Míg a császári udvar a gótokat tejben-vajban fürösztötte, addig békében voltak, de mihelyt pénzüik fogytán volt, újra tüzzel-vassal pusztítottak. Zeno igyekezett tőlük szabadulni s valószínűleg ö maga volt az Itáliába való távozás gondolatának is a szerzője.

Igy Theodorich, miután a székvárost elhagyta és övéi-
 hez visszatért, magához vette az egész gót népet, azon-
 ban mégis csak azokat, akik szándékát helyeselték.
 Hesperia felé tartva, Sirmisen át egyenes uton felvo-
 nult a szomszédos Pannoniába, innen a venetek terü-
 letére lépett s az ugynevezett Sontius-hidnál¹ tábort ütött.
 Mikor itt az emberek és a barmok pihentetése végett egy 293
 kevés ideig megállapodott, Odoacer fegyveres sereget kül-
 dött ellene. Ezzel Verona mezein szembeszállván, nagy
 csatában megsemmisítette és táborát felszedve hathatósabb
 bátorsággal lép Itália földjére. Miután a Pó folyamon
 átkelt, Ravennánál, a székvárosnál körülbelül három
 mérföldnyi távolságban a várostól üti fel táborát azon
 helyen, amelynek neve Pineta.² Mikor ezt Odoacer
 látta, a város falai mögé vonult s innen éjjelenként
 lopva gyakorta kijön s a gótok seregét nyugtalanítja s
 erre nem egyszer-kétszer vállalkozik, hanem gyakran,
 majdnem teljes három éven át. De hiába erőlködik, 294
 minthogy ekkor már az egész Itália Theodorichot val-
 lotta urának és akarátának hódolt ezen állam. Csak ő
 maga küzködött naponkint csekély számú híveivel
 és a rómaiakkal, akik ott voltak, Ravenna falain belül
 éhséggel és harczczal. Mikor ez mit sem használt, kö-
 vetséget küldve, bocsánatért könyörög. Theodorich
 kezdetben engedett is neki, később azonban mégis
 megfosztotta életétől³ és mint mondtuk, Itáliába való
 jövetelének harmadik évében Zeno császár tanácsára 295

¹ Sontius, ma Isonzo. Itt volt Theodorich első győzelmes
 csatája Odoacerral. — ² Itt vívta Theodorich azt a híres csatát, a
 mely őt Berni Detre (Diétrich von Bern) néven az Amelungok mon-
 dakörének főhősévé avatta. — ³ Pineta, a Dante, Bocaccio, Dryden
 és Byron által dicsőített pinia-erdő Ravennától 5 km.-nyire. 1880/1-
 ben a kemény tél, azonkívül egy erdőégés megrongálta, de azóta
 újra kisarjadt. — ⁴ Nehány nap múlva Theodorich egy lakoma al-
 kalmával átdöfte vagy orozva legyilkoltatta, meg nem hódolt alatt-
 valóit pedig mindenütt felkoncizoltatta.

letette közrendi öltözetét és nemzeti viseletét és mint a gótoknak és rómaiaknak ura, felvette a jelvényt a királyi öltönyvel. Lodoinhoz¹, a frankok királyához pedig követséget küldvén, leányát Audefledát feleségül kérte. Ez ebbe örömmel és szívesen egyezett bele, minthogy azt hitte, hogy ezen kapcsolat révén fiai, Celdebert, Heldebert és Thiudebert is a gótok népéhez szövetségkötéssel fognak csatlakozni. De ez az összeköttetés a békés egyetértésnek még sem volt nagy hasznára, mivel gall területek miatt még nagyon gyakran vívtak egymással kemény harczot és míg Theodorich életben volt, sohasem engedett a gót a frankoknak.

297 **58.** Mielőtt Audefledától utóda lett volna, ágyasától természetes leányai voltak, akiket még Moesiában nemzett s az egyiket hívták Thiudigothonak, a másikat pedig Ostrogothonak.² Ezeket mindjárt, ahogy Itáliába jött, nőül adta a szomszéd királyokhoz, tudniillik az egyiket Alarichhoz, a vesegótokéhoz, a másikat pedig Sigismundhoz, a burgundzonokéhoz. Alarich nemzette Amalarichot. Mikor ezt nagyatyja, Theodorich, minthogy mindkét szülőjét még gyermekkorában elvesztette, ápolja és védi, megtudja, hogy Eutharich, Veterich fia, Beretmod és Thorismod unokája, aki az Amalok nemzetségből származott, Spaniában él ifju korban, megáldva okossággal, bátorsággal és testi szépséggel, őt magához hívatta és nőül adta hozzá leányát, Amalasuenthát. 298 Hogy rokonságát még jobban kiterjessze, nővérét, Amalafridát, anyját Theodahatnak, aki később király lett, Thrasamundhoz, a vandalok királyához küldte házas-

¹ Lodoin, Clodovech, kinek fiai Theuderich, Chlothar, Childobert és Chlodomer voltak, — ² Thiodigotho és Ostrogotho, Theodorich két leányát és férjhezmenetelüket részben eltérő nevekkal említik még Procop. Bell. Goth. 1, 12 és Anonym. Valesianus 63. Ez utóbbi említi Theodorich házasságát is Augoflada-val, akit Turi Ger-gely hist. 3, 31. Chlodovech nővérének mond.

társúl, ennek leányát, unokáját, Amalabergát pedig Herminfreddele, a thuringok királyával házасította össze. Grófját, Pitzamust¹ is, akit környezetébe vett, elküldte Sirmium városának elfoglalására. Ez el is üzte annak királyát, Thrasarichot, Trapstilas² fiát, de anyját visszatartotta s a várost megszállotta. Ezután az illyr hadmester, Savinianus ellen, ki ekkor Margoplanum³ városánál, amely a Duna és a Margus folyók közt fekszik, harciba keveredett Mundoval, 2000 gyaloggal és 500 lovassal Mundo segítségére jött és az illyr hadsereget megsemmisítette. Ez a Mundo ugyanis Attila családjából származott s a gepidák népe elől menekülven, tul a Dunán műveletlen és lakatlan vidékeken kóborolt. Miután a baromtolvajok, rablók⁴, gyilkosok legnagyobb részét mindenünnen összegyűjtötte, elfoglalt egy toronyt, amely Herta⁵ néven a Duna partján épült s ott paraszt szokás szerint s a szomszédokat fosztogatva ezen csavargók királyává tette magát. Tehát ezt, mikor már majdnem reményét vesztette és már megadásra gondolt, Petza⁶ megsegítvén, Savinianus kezeiből kiragadta és hálálkodások közt Theodorich alattvalójává tette. Nem kisebb diadalt aratott grófja, Ibba⁷ által Galliában a frankokon is, miután harcban több mint 30000 frank megöletett. Vejenek, Alarichnak

¹ Pitzamus, Enodius (Paneg 12. f.) és Cassiodor (Var., 5, 9) Pitzia, Procopius pedig (Bell. Goth. 1, 15) Pitzas néven említik. —

² Trapstila és Thrasarich gepida királyok voltak, akikkel Theodorich már Itáliába való jövetele előtt hadat viselt. Trapstilát vagy Thraustilát Paulus hist. Rom. 15, 15 szerint Theodorich, mivel ellene árnyzkodott, megölte. — ³ Margoplanum, valószínűleg Margus Felső-Moesiában, Margus folyó, ma Morava. ⁴ Scamara, Mommsen szerint az Alduna akkori lakóinál honos kifejezés. Előfordul még ily jelentésben Menandernél (35. l.), Theophanesnél (673 l.) Eupipiusnál (Vita Severini 10. f.) sőt eljutott a longobardokhoz is (Ed. Roth. 5. f.) — ⁵ Herta-torony, csak Jordanes említi. Valószínűleg valami régi, római őrtorony volt. V. ö. talán Procopius De Aedif. IV. 6 —

⁶ Petza, Pitzamus. — ⁷ Ibba, említi Isidorus hist. Goth. 38. ad. a. 507, hogy Barcilonánál Gesalichot megverte, ugyancsak Viktor Tunnunensis 509. év függ. szerint Gesalich Helban

halála után fegyverhordozóját, Thiudist is Spania királyságában unokájának, Amalarichnek gyámjaul rendelte. Ezen Amalarich még ifjúságában a frankok csalárdságától behálózva életével birodalmát veszttette. Utána gyámja, Thiudis maga foglalta el a trónt s frankok csalárd hamislelkűségét a spanokról elhárítván,¹ amíg élt, a vesegótok ura volt. Ez után Thiudigisglosa nyerte el a királyságot, de rövid uralkodás után övéitől megöletve kimult.² Utána Agil következett és most is birja a hatalmat. Ez ellen fellázadt Atanagild³ s a Római birodalom erejét izgatta fel ellene, ahova Liberius⁴ patricius sereggel el is küldetett. Nem volt nyugat felé nép, amely Theodorichnak, amíg élt, vagy barátság, vagy hódítás révén ne szolgált volna.

59.— Miután pedig öregségre jutott és érezte, hogy rövid idő múlva e világból el fog költözni, összehívta a gótokat és népének főembereit és Athalarichot, a még alig 10 éves gyermeket, leányának, Amalasuenthának fiát, aki atyját Eutharichot elvesztette, tette királylá és mintegy végrendelkező hangon meghagyta nekik, hogy a királyt tiszteljék, a senatust és a római népet szeressék és Isten után a keleti császár barátságáról és jóindulatáról biztosítsák magukat. Ezt a parancsot, míg Athalarich király és anyja éltek, minden-

(Hebbane)-tól, Theodorich vezérétől megfutamítva Afrikába ment. V. ö. még Caesiodorius var, 4, 17. Ezen Gesalich Alarich törvénytelen fia volt s midőn az öt éves Amalarich helyett trónralépett, Amalarich nagyatyja, Theodorich bitorlónak tekintette és Ibbát küldte ellene. Ezután lett Thiudis gyám, majd király, miután Amalarichot felesége, Chlotild hívására, kit arianussá akart tenni, annak bátyja, a frank Childebert haddal támadta meg és megölte. —

¹ Thiudis a frankokat Saragossa mellett nagy csatában leverte. —

² Ugy Thiudis, mint Thiudigisglosa orgyilkosságnak esett áldozatul. — ³ Agil után, ki szintén erőszakos halállal mult ki, 552-ben Athanagild lett uralkodóvá. Előde alatt és alatta a byzancziak annyira befészkeltek magukat e gót királyságba, hogy csak Leovigild (567—586) tudta őket kiűzni. — ⁴ 551-ben. Sicilii hadjáratára vonatkozólag Totila ellen v. ö. Procop b. g. 3, 39.

ben megtartották s majdnem nyolcz éven át békében uralkodtak, bár a frankoknak, akik a gyermekuralmat nem sokra tartották, sőt megvetették és háborút indítani szándékoztak, oda adta Galliából azt, amit atyja és nagyatyja elfoglaltak. A többbit békében és nyugalomban birta. Mikor Athalarich már majdnem az ifjuskorba lépett, úgy a maga fiatalságát, mint anyja özvegységét a Kelet fejedelmének ajánlotta, azonban rövid idő múlva korai halál érte a boldogtalant és kimult e világból. Ekkor anyja, nehogy nemének gyengesége miatt a gótok megvessék, a dolgot megfontolva Theodahadot, nagynénje fiát a testvériség révén Tusciából¹, hol mint magán ember független életet folytatott, elhívatta és a trónra emelte. Ez feledve a vérokonságot, kis idő múlva a ravennai palotából² elhurczoltatta és a Bulsiniai tó szigetére száműzte, ahol miután pár napot szomorúságban töltött el, poroszlói a fürdőben megfojtották.

60. Mikor ezt Justinianus⁴, a Kelet császára meghallotta, annyira felindult, mintha csak pártfogoltja halála őt sújtotta volna. Ugyanis midőn ezen időben hű patriciusa, Belesar által Afrikában a vandalonok diadalt aratott, ugyanazon vezér által, mikor még a kardok vandal vértől voltak nedvesek, haladék nélkül a gótok ellen indított hadat. Ez az elővigyázatos vezér úgy vélekedett, hogy addig nem győzheti le a geták népét, míg csak előbb azok dajkáját, Siciliát et nem foglalja. Ez meg is történt. Nemsokára, hogy Trinacriára⁶ lé lépett, a gótok, kik Syracuse városát tartották megszállva, mihamar látták, hogy ellentállani képtelenek s

¹ Tuscia, Toscana. — ² Nagy Theodorich palotája, melynek romjai még ma is láthatók Ravennában. — ³ Bulsiniai tó, ma Lago di Bolsena. — ⁴ Justinianus, 527—565-ig. — ⁵ Trinacria, Sicilia neve, mivel háromszög alakú.

vezérükkel, Sinderithtel együtt önkényt megadták magukat Belesarnak. Mikor tehát így a római vezér Siciliát birtokába vette s ezt Theodahad megtudta, vejét, Evermudot¹ őrtállani hadsereggel a szoroshoz küldte, mely Campania és Sicilia közt fekszik, ahol a Tyrreni-tenger öbléből a roppant terjedelmű Adriai-tenger hullámzással kigördül. Mikor Evermud ide Regium² városához érkezett, tábort ütött. Azonban mikor látta, hogy övéinek dolga rosszra fordul, kevés számu hasonérzelmű hü alattvalóval mindjárt átpártol a győzőhöz és önkényt Belesar lábaihoz veti magát s a Római birodalom fedelmeinek kíván szolgálni. Midőn ezt a gótok serege észrevette, lármázni kezd, hogy a gyanus Theodahadot el kell üzni a trónról és vezérüket Vitigest, ki annak fegyvernöke volt, kell királylyá emelni. Ez meg is történt, és mindjárt a Barbár-mezőn³ Vitiges királylyá emeltetik, bevonul Rómába és leghűségesebb embereit előre küldvén Ravennába, megbizza őket Theodahad megölésével. Midőn ezek megérkeznek, a parancsot végrehajtják és miután Theodahad király megöletett, az, aki a királytól küldetve jött, (mikor még Vitigis a Barbár-Mezőn volt) a királyt a népnek kihirdeti. E közben a római sereg átkelvén a szoroson, Campaniába jön és miután Nápolyt feldulta, bevonul Rómába. Innen Vitigis néhány nappal előbb kivonulván, Ravennába ment és Mathesuentát, Amalasuentha leányát, a néhai király, Theodorich unokáját feleségül vette. Míg így az új házasságban gyönyörködve Ravennában a királyi udvarnak élt, a császári hadsereg kivonult Rómából s a két Tuscia⁴ erődített helyeit el-

¹ Evermud, Procopiusnál Ebrimud, Marcellinusnál Ebre mud. —

² Regium, ma Reggio Calabriában. — ³ Barbár-Mező, a Pomptini síkság Róma és Terracina között. — ⁴ Két Tuscia, minthogy Perusia és Ariminium ostromáról van szó, bizonyára a mai Toscana, Marche és Umbria értendők alatta. Erre mutat Livius egy helye is (5, 33.), ahol Umbria meghódítása után Etruria secunda (nova vagy circumpadana) alapításáról beszél.

foglalta. Mikor ezt Vitiges hírnököktől megtudta, Hunilas¹ vezérlete alatt egy jól felfegyverzett gót csapatot Perusiába² küldött. Mikor Magnus grófot, aki egy kis csapattal ott volt, hosszú ostrommal elveszteni vágy- 312
nak, a megérkező római sereg őket magukat vesztette el és irtotta ki teljesen. Mikor ezt Vitiges hallotta, mint dühös oroszlán összegyűjtötte az egész gót sereget és Ravennából kijövén, a római várakat hosszú ostrommal fárasztja. De minthogy merészkedése kudarcot vallott, tizennégy hónap múlva Róma város ostromától elfutott és Ariminium³ elnyomására készült. Azonban ez sem sikerült 313
neki és megszalasztva Ravennába vonult. Midőn itt ostrom alá vétetett, csakhamar önkényt megadta magát a győzőnek feleségével, Mathesuentával és a királyi kincsekkel együtt. És így ezt a híres birodalmat és legvitézebb népet, amely sokáig uralkodott, végre majdnem 2030 év múlva Justinianus, különféle népek legyőzője hű consula, Belesar által legyőzte és Vitigest, aki Konstantinápolyba vitetett, patriciusi ranggal ajándékozta meg. Itt, miután a császár barátságát élvezve még több mint két évet élt, kimult a világból. Feleségét, Mathe- 314
suentát pedig a császár testvérével⁴, Germanus patriussal házasította össze. Ezeknek, az atya, Germanus halála után, egy fiok, ugyancsak Germanus született. Benne az Aniciusok⁵ nemzetsége az Amal családdal köttetett össze és az Ur segedelmével mindkét nemzet-
séget reménynyel kecsegteti.

Ezek eddig a gótok eredete, az Amalok nemes- 315
sége és a vitéz férfiak tettei. De ez a dicső ivadék

¹ V. ö. Procopius bell. goth. 1, 16. — ² Perusia, ma Perugia. — ³ Ariminium, ma Rimini. — ⁴ Ez tévedés, nem testvére, hanem unokatestvére volt. Lásd 48. f. — ⁵ Justinianus nem volt Anicius, teljes neve volt Flavius Petrus Sabbatius Justinianus. Lehet, hogy Germanusnak anyja volt valami rokonságban az Aniciusokkal.

meghátrált egy még dicsőbb fejedelem előtt és meghódolt egy még vitézebb vezérnek, akinek hírét semmi század, semmi kor nem fogja hallgatással mellőzni, hanem a győző és diadalmas Justinianus császár és Belesar consul mindig Vandalicusnak, Africanusnak és 316 Geticusnak fognak neveztetni. Aki ezt olvasod, tudd meg, hogy én a régiek írását követtem és azoknak tágas rétjein gyűjtöttem kevés virágot, hogy abból a kutatónak tehetségemhez képest koszorút fonjak. És senki ne higgye, hogy talán a szóban forgó nép javára, mivel belőle származom, egyebet is hozzá adtam, mint amit olvastam, vagy tapasztaltam. Fel sem öleltem mindazt, amit róluk írnak vagy beszélnek és nem is annyira az ő dicsőségükre adtam elő, mint inkább annak dicsőségére, aki győzött.

RÉSZLETEK

JORDANES RÓMAI
TÖRTÉNETÉBŐL

Országos Széchényi Könyvtár

Köszönetet mondok éberségedért legnemesebb 1
testvér, Vigilius, hogy engem, aki hosszú időn át alud-
tam, kérdezősködéssel végre felébresztettél. Hála
légyen a nagy Istennek, aki téged oly gondoskodóvá
tett, hogy ne csak magad, hanem még mások felett is
örködjél. Mekkora erény és érdem. Megakarod ugyanis 2
ismerni a jelenlévő világnak bajait, vagy megtudni,
hogy mikor kezdődött, vagy mit állott ki, egész nap-
jainkig. Hozzáteszed azonkívül, hogy a régiek írásaiból
virágocskákat szakítva röviden adjam elő neked, hogyan
kezdődött a Római állam, hogyan állott fenn, hogyan
igázta le majdnem az egész világot és hogyan bírja
képlegesen mostanig. Azt is, hogy hogyan jött a kirá-
lyok sora Romulustól, majd pedig Octavianus császár-
tól Justinianus császárig, bár egyszerűen, de mégis fel
fogom tární előtted elbeszélésemben. Bár sem jártas- 3
ságomhoz, sem tapasztaltságomhoz nem való az, amire
figyelmemet felhívtad, mégis, hogy barátom kérelmével
ne ellenkezzem, amennyire tehetségemben állott, azt,
ami széllyel volt szórva, összegyűjtöttem. Legelőbb is
elkezdve a szent iratok tanuságán, amelynek illő is
hódolni, a családok fejein át a vizözönig érve eljutot-
tam egész Ninus¹ birodalmáig, aki az assyrok népén
uralkodván, majdnem egész Ázsiát leigázta, továbbá a
méd Arbacesig,² aki lerontván az assyrok birodalmát,

¹ Ninus, az assyrok első királya 2189 körül K. e. (Diodor,
2, ...) — ² Arbaces, Sardanapal megbuktatása után 883-ban jutott
a trónra.

- azt a médekre vitte át és birta egész a persa Cyrusig, aki ugyancsak megdöntvén a méd birodalmat, azt a parthusokra vitte át, innen pedig a macedon Nagy Sándorig, aki a parthusokat legyőzvé, a görögök főhatalma alá hajtotta az országot. Ezután pedig azt, hogy
- 4 Augustus Octavianus Cesar megdöntvén a görögök birodalmát, miként vezette azt a rómaiak joghatósága és főuralma alá. És mivel már Augustus előtt hétszáz éven át consulai, dictatorai és királyai ügyessége folytán egyet-mást meghódított a Római állam, amely eredetét alapítójától, magától Romulustól nyerte, Justinianus császár huszonnegyedik évében, bár röviden, ebben a kis könyvecskében a te kedvedért összeszerkesztettem, hozzácsatolva a geták eredetéről és tetteiről egy más kötetet is, amelyet már előbb közös barátunk, Castalius számára készítettem, hogy megtudván a különböző népek szerencsétlenségét, minden bajtól ment lenni igyekezzél és Istenhez térj, aki az igazi szabadság.
- 5 Olvasván tehát mindkét könyvecskét, tudd meg, hogy a szorgos világ soha sincs baj nélkül. Te azonban kövesd János apostolt, aki így szól: „Kedveseim, ne igyekezzetek a világot szeretni, sem pedig azokat, a mik a világban vannak, mivel a világ és az ő kívánságai elmúlnak: aki azonban megtette az isten akaratát, örökre megmarad.”¹ Szeresd az Istent és felebarátodat teljes szivedből, hogy betöltsd a törvényt és imádkozzál érettem legnemesebb és jeles testvérem.

¹ János első levele 2, 15. 17.

A rómaiak, mint Iamblicus¹ mondja, fegyverrel és törvényekkel fáradozva sajátjukká tették a földkerekséget. Még pedig fegyverrel megszerezték, törvényekkel pedig megtartották. És ezt én is, a tudós férfiut követve, midőn az idők folyásáról egyet-mást írni szándékozom, szükségesnek véltem mint valami kiváló dísz művem élére helyezni. Óhajtok ugyanis hű barátom unszolására a régiek különféle köteteiből szemelgetve néhány virágocskát tehetségemhez mérten egybeszerkeszteni és történetecske módjára úgy az évek sorát, mint azon férfiak tetteit is, a kik az államban vitézül forgolódtak, pontosan és röviden egybegyűjteni. Ugy vélem, hogy amint látszik, ezt a tudósok számára nagyon egyszerűen mondom, de azt hiszem, hogy mégis kedves lesz a középszerűeknek, ha egyrészt rövid dolgokat unalom nélkül olvashatnak, másrészt min minden félreértés nélkül megértik azt, amit olvastak.

Itáliában pedig, miután Theodorich király meghalt, rendelete szerint unokája, Athalarich követte, ki bár nyolcz évet gyermeki módon élve töltött el, mindazáltal anyja, Amalasuentha a kormányt vezette, amikor is a sokáig birtokolt Galliát visszaadta a frankoknak, akik visszakövetelték. Miután pedig Athalarich meghalt, anyja Theodahadot, nővérének fiát tette uralmának ré-

¹ Iamblicus, pythagoreus bölcselel Chalcisből Syriában. Ez a mondat nem fordul elő nála. Jordanes valószínűleg csak írása nagyobb hiteléért tulajdonítja neki.

szesévé és nem sokkal azután annak parancsára megöle-
 tett. És mivel már előbb úgy magát, mint fiát Justinianus
 fejedelemnek ajánlotta, mikor ez hallotta, fájlalta halálát és
 nem engedte, hogy boszultatlan maradjon, hanem mindjár
 ugyanazt a hadvezért, aki a punokat legyőzte és a van-
 dalhatalom felett diadalt ülve még a hatalom birtokában
 volt, különböző nemzetiségű seregnek élére állította és
 369 a hesperiai részekre küldte. Ez rögtön az első táma-
 dásra elfoglalja Sziciliát, miután annak vezérét Sinder-
 rithet legyőzte. Mikor egy ideig az ország rendezése
 végett itt tartózkodott, megtudta, hogy Afrikában pol-
 gári háború és belső harcz dühöng.¹

370 Átkelvén tehát a tengeren szokott szerencséivel
 Belesar Sziciliából Afrikába, a lázadókat megszasztja
 és Sziciliába tér vissza. Itt Evermud Theodahadnak, a
 gótok királyának veje, aki sereggel jött ellene, mikor
 a consul szerencsáját látta, mindjárt önkényt a győző
 hatalmába adta magát és biztatja, hogy jöjjön Itália
 megsegítésére, amely áhitozik utána és érkezését várja.
 Belesar tehát felkészítvén seregét, úgy tengeri, mint
 lovas hadat vezetve Nápolyt besánczolta és pár napi
 ostrom után a vízvezetéken át éjszaka elfoglalta és
 371 miután úgy a gótok, akik ott voltak, valamint a lázadó
 rómaiak megölettek, a várost teljesen kifosztotta. Mikor
 ez Theodahad tudomására jutott, vezérei egyikét, Viti-
 372 gest a sereg élére állította és Belesar ellen küldte. Ez
 miután Campaniába érkezett, mindjárt, hogy a Barbár-
 Mezőkre jött, megnyerte a sereg kegyét, amelynek Theo-
 dahad ellen gyanuja volt és így szólt: „Mit akartok?“

¹ Katonai lázadás tört ki.

Azok pedig így szóltak: „Téessék el láb alól az, aki a gótok vérével és pusztulásával igyekszik gonosztetteit menteni.“ És megrohanván Vitigest, egyhangulag királynak kiáltják ki. Ő miután, amit maga is óhajtott, a királyságra emeltetett, hamarosan beleegyezett a nép óhajába és társai közül elküldvén, a Ravennába visszatérő Theodohadot kivégezte. Miután uralmát megerősítette, a hadjáratot félben hagyta és közrendi feleségét eltaszítván, egy királyleányt, Mathesuentát, Theodorich király unokáját vette nőül inkább erőszakkal, mint szerelemből. Míg ő Ravennában új házasságában gyönyörködött, Belesar consul bevonult Róma városába és fogadtatott attól az egykor római néptől és senatustól, amelynek erejével együtt már majdnem neve is el volt temetve és sebtében elfoglalta a szomszédos vidékeket és a városok és helységek erődítményeit. A getákkal való első összeütközésnél, ahol Hunnila volt a vezér, Perugia városánál legyőzte őket és több mint 7000-et leölván, a többieket Ravenna felé kergette. Másodizben magával Vitiges-szel csapott össze, midőn ez a római erődöket besáncolta és miután gépeit és tornyait, a melyekkel a városba jutni próbált, tüzzel elpusztította, bár éhséget szenvedett, egy egész éven át bolondította. Ezután Ariminumig üldözte, innen pedig megszalasztotta és Ravennába bezárván, meghódoltatta. De ugyanezen consul, míg a geták ellen harcol, majdnem hasonló sikerrel a frankok felett is diadalmaskodott, akik Theodepert¹ királyuk alatt több mint 200,000-en jöttek. Mivel azonban egyébbel elfoglalva nem akart másutt is lekötve lenni, a frankok kérésére békét engedett nekik és övéinek vesztesége nélkül elűzte őket az ital

373

374

375

¹ Theodepert, Clodovech unokája, Theuderich fia. A frankok iszonyu pusztítás után, anélkül hogy Vitigesnek használtak volna, mivel dögvész pusztított közöttük, hazamentek.

területről. És miután a királyt és királynét magához vette, velük együtt a palota kincseit is elvitte a fejedelemhez, aki őt küldötte. Így hajtott Justinianus császár hű consula, Belesar által kevés időn belül két királyságot és két államot hatalma alá.

378

379

380

Miután Belesar consul Itáliából távozott és mint mondtuk volt, a királyt, királynét és a palota kincseit a fejedelemhez vitte, a gótok, kik a Pón tul Liguriában laktak, újra élesztve bátorságukat, harczba szálltak és Heldebadot,¹ egy katonát királyukká tevén, ellenségesen léptek fel. Bár ellenük nemcsak egynek, hanem többeknek különféle hadikészülete próbált szerencsét, ők erősebbek voltak és kitartottak, midőn alig egy év elmúltával Heldebad megöletett és helyét Erarius² foglalta el. De ez is alig egy év elteltével megöletett és Itália veszedelmére Heldebad unkája, az ifju Baduila került az uralomra. Ez hamarosan Emilia földjén Faventia³ városánál csatát vívott és legyőzte a római hadsereget. Szerencsésen harczolt övéivel nem sokára Tuscia-annonariában is Mucellinél,⁴ a bírakat elűzi, a hadsereget rézint ajándékokkal, részint hízegéssel magához csatolja, Romával együtt egész Itáliát elfoglalja, valamennyi város erődeit lerontja és a senatorokat, miután őket kifosztotta, a lerombolt Rómából Campania földjére telepíti. Keletről kevesed magával, amint fennebb mondtuk, Belesar küldetett ellene, aki azt gondolta, hogy amelyet elbocsájtott volt, az egész hadsereget teljességében meg fogja

¹ Heldebad, Ildebad, a gótok ölték meg, hogy boszut álljanak Urajasért, a derék gót hazafiért, akit Ildebad felesége hiuságának feláldozott. — ² Erarius, Erarich, miután a trónt rövid ideig bitorolta, Paviában megöletett. — ³ Faventia, ma Faenza. — ⁴ Mucelli, ma Mugello. Tuscia-annonaria, terményszolgáltató Tuscia, értetődik alatta a ma is gazdag termékenységű Toscana.

találni. És ennek következtében mikor Ravennába bevonult, nem talált senkit, akikkel ellene mehetett volna és az Adriai-tengeren át visszatért Epirusba, ahol míg János és Valerianus, kik vele egyesültek, gyűlésezéssel és czivakodással versengtek, Totila, az az Baduila¹ Itáliában bevégezte ellenséges művét. Belesar is nem tűrhetvén ekkora kegyetlenkedést, hajóhaddal megindult Siciliából és a Tyrreni-tenger hullámain át a római kikötőbe ment állomásra, innen pedig a városba vonult és midőn azt lerombolva és elhagyottan elérte, sajnálta és buzdítva társait nekigyürkőzött ennek a nagy városnak helyreállításához. Itt még be sem volt kerítve sánczczal, midőn észrevette ellenségét, Totilát, azonban megszokott győzelmén bátorodva, jóllehet kevesed magával kivonult ellene és úgy megszalasztotta, hogy többben merültek futás közben a Tiberisbe, mint amennyien kard áltat elestek. Innen a felbuzdult sereg visszatért Siciliába, részben azért, hogy Rómának elegendő gabonát szerezzen, részben, hogy itt a szoros szomszédságában a Campaniában tartózkodó Totilát nyugtalanítsa. De amint lenni szokott, a dolgok változása és a fejedelem akarata nem egyenletes. Mikor Theodora császárné az Urban elhunyt, Belesar Siciliából a fővárosba hivatott. Távozása után Totila zavartalanul újabb dühvel foglalja el az isauriak² árulása folytán Romát és miután mindenfelől erőt gyűjtött és magát segédcsapatokkal körülvette, megtámadja és elfoglalja Siciliát. Germanus, akinek a fejedelem, férje, Vitigis halála után, hogy nőül vegye, átadta Mathesuentát, Theodorich király unokáját, midőn sereggel

181

382

383

¹ Totila érmeinek körirata: Baduila rex. — ² Isauria, vidék Likóniában Kis-Azsiában és erősített város, most Ulubunar. Az isauriaiak kezdetben merész tengeri rablók voltak, később számosan közülük byzancezi szolgálatba léptek, közülük való volt Zenon is (474 – 491).

készült ellene kivonulni, Sardica¹ városában kiadta lelkét, hátrahagyván teherben feleségét, aki halála után egy utószülött fiut szült neki és elnevezte Germanusnak. Mikor ezt a rá nézve szerencsés eseményt Totila megtudta, a rómaiak felett gunyolódva majdnem egész Itáliát elpusztítja.

386

A langobardok népe, mely a Római birodalom fejedelmeinek volt szövetségese, mivel a fejedelem királyát összeházasította Theodahad nővérének lányával,² a rómaiak ellenségével, a gepidákkal egy napon csatát vívott és majdnem egész táborukat hatalmába kerítette és mindkét részről több mint 60,000-en estek el.³ Amint mondják, Attila napjai óta a mi időnkben nem hallottak hasonló csatáról azon a helyen kivéve azt, amely Calluc⁴ hadmester alatt a gepidákkal vagy talán Mundo⁵ alatt a gótokkal történt, amelyek mindegyikében a háboru okozói egyformán elesetek.

Országos Széchényi Könyvtár

¹ Itt megállapodott Germanus, mivel az antok és sclavenek Moesiába betörttek. — ² Audoint, Alboin atyját Rodelindával, Amalaberga leányával. V. ö. Paulus hist. lang. 1, 27. — ³ 551-ben. V. ö. Paulus hist. lang. 1, 23. — ⁴ Calluc a gepidák elleni harcban elesett 539-ben. — ⁵ Mundo, Attila unokája, előbb Theodorich szövetségese, aztán császári tábornok Theodahad idejében esett el Salona mellett a keleti gótokkal vívott harcban 535-ben.

A vesegótok királyai.

f Alarich (395—410)	Friderich	} A három előző király testvérei.
Atavulf (410—415)	Retemir	
Sigerich (415-ben)	Himnerit	
Valia (415—419)	Alarich (485—507)	
Theodorid (419—451)	Amarich (507—531)	
Thorismud (451—453)	Thiudis (531—548)	
Theodorid (453—466)	Thiudigiselus (548—549)	
Eurich (466—485)	Agil (549—554)	
	Athanagild (554—567)	
	567—586 <i>lex</i>	

Jordanesnél előforduló más gót királyok.

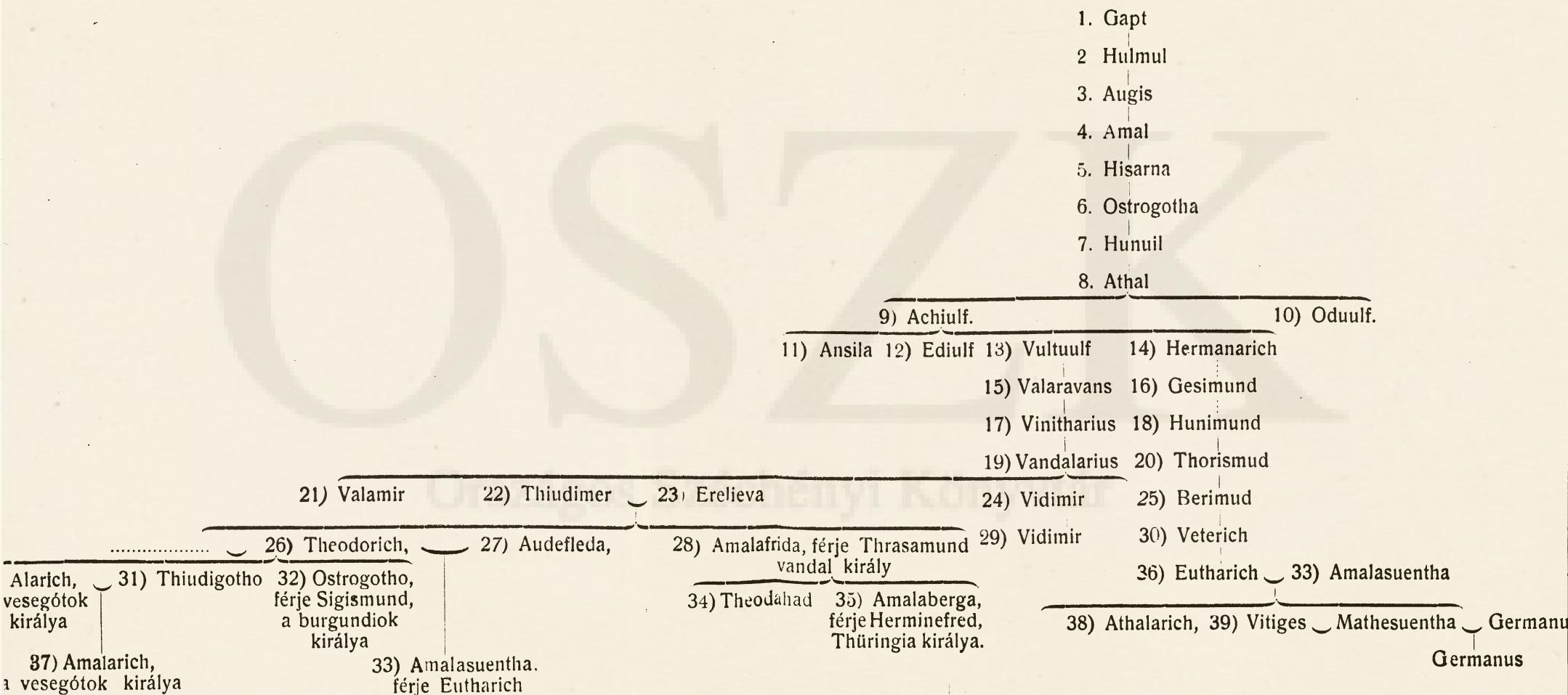
Antyrus	Coryllus	Ovida
Aorich	Dicineus	Sarus
Ariarich	Dorpaneus	Sitalcus
Baduila	Eurypylus	Tanausis
Berig	Filimer	Telephus
Bigelis	Gadarich	Thamyris
Burvista	Geberich	Theoderich Strabo
Kniva	Gudila	Totila
Comosicus	Heldebad	Zalmoxis

Az Amalok származási táblája Mommsen szerint.

TÁRGYMUTATÓ.

A római számok a bevezetésre, a többiek pedig a szöveg szakaszaira utalnak. A szövegben előforduló nevek néhány magyarrá fordított kivételével a Mommsen-féle kiadás alakjait követik.

- A.**
Ababa, Maximinus császár anyja 83.	Aethiopok 47.
Abitus Cornelius 107.	Aemilia v. Emilia ital provincia 155, 160, 379.
Ablavius v. Ablabius a gótok történetírója I, XI, XII, 28, 82, 117.	Aëtius, római hadvezér 176, 191, 195—197, 209, 212, 215.
Abrittus, Moesia városa 103.	Afrika 4, 110, 156, 157, 167, 169, 172, 173, 235, 299, 307.
Acatzirok 36.	Africanus, Belisar és Justinianus jelzője 315.
Achaja 140.	Agamemnon, görög vezér a trójai háboruban 108.
Achilles, megsebesíti cizombján Telephust 60.	Agil, vesegót király 303.
Achillis, sziget 46.	Agrippa, helytartó 76.
Achiulf v. Agivulf, gót király az Amalok nemzetségéből 79.	Agrivulf, II. Theodorid vazallusa 233.
Adogit, nép Scandza szigetén 19.	Ahelmil, nép Scandza szigetén 22.
Adriai tenger 156, 219, 308, 380.	Ajax, harcza Telephusszal 60.
Adrianopolis 138.	Aithanarich, vesegót király 142, 145.
Aegyptus, lásd Egyptom.	Alamannok, germán néptörzs 75, 281.
Aeolia, lásd Eolia.	Alánok, Halanok III, 83, 126, 161, 194, 197, 205, 210, 226, 227, 228, 236, 261, 265.
Aeragnariciak, nép Scandza szigetén 23.	
Aestek, nép az Oceán partjain 36, 120.	

- Alanoviiamuth, Jordanes atyja III, 266.
- Alarich v. Halarich nyugati gót király, ily néven az első 146, 147, 153, 156, 157, 158, 164, 222, 245; Alarich, ily néven második 245, 297, 298, 302.
- Alatheus, vesegót főnök 134, 140.
- Albania 31.
- Albanok, nép a Kaukázusnál 30.
- Alcildzurok, hunn néptörzs 126.
- Alexander Mammaeae, római császár, lásd Sándor.
- Alexander Magnus lásd Sándor.
- Alexandria 104, 110.
- Alexandriai krónika X.
- Alis, folyó 51.
- Altziagirok, scytha nép 37.
- Aluta, folyó 75.
- Amal, az Amalok ősapja 79.
- Amalaberga, Amalafrida leánya, Hermenefrid neje 299.
- Amalafrida, Theodorich nővére XII, 299.
- Amalarich, II. Alarich fia 298, 302.
- Amalasuentha, Theodorich leánya XII, 298.
- Amalok, az ostrogótok uralkodó családja III, VII, XI, XII, 42, 79, 81, 116, 146, 174, 199, 246, 151, 252, 266, 270, 298, 314, 315.
- Amazonok 44, 51, 55, 57, 107.
- Ambuleia mezeje a venetek területén 223.
- Ammianus XI, XIII.
- Ammius, Hermanarich gyilkosa 129.
- Anchialus, város Thráciában 108, 109.
- Andages, Theodorid állítólagos megölője 209, 266.
- Andela, az Amalok nemzetségéből, Andages atyja III, 266.
- Angiscirok, hunn néptörzs 272.
- Aniciusok, uralkodó család VII, 314.
- Ansila, Ediulf testvére, Achiulfia 79.
- Ansok, félistenek 78.
- Anthemius, császár 236, 237, 239.
- Antiochia 138.
- Antok VIII, 34, 119, 247.
- Antoninus Caracalla 87, 88.
- Antoninus Severus Heliogabalus 88.
- Antyrus, gót király, leányát Darius, Hystaspes fia feleségül kéri 63.
- Aorich gót király 112.
- Appeninek, hegység Itáliában 156.
- Aquanigra, folyó Pannoniában 268.
- Aquileia, a venetek fővárosa 88, 219, 221.
- Arbaces, méd király Rom. 3.
- Arcadiopolis, város Thráciában 266.
- Ardabures, consul 166.

- Ardabures, Aspar fia, Patriciolus öccse 239.
 Ardarich, gepida király 199, 200, 260, 262, 263.
 Arelatum, város Galliában 165, 244.
 Areverna, város Galliában 238.
 Argath, gót vezér Ostrogotha alatt 91.
 Arianusok, Valens idejében 132.
 Ariarich, gót király 112.
 Ariminum, város Itáliában 312, 375.
 Armenia 51.
 Armeniai kapuk 55.
 Armoriciánok, Aëtius segédsapata 191.
 Arochok, nép Scandza szigetén 24.
 Aroxolánok, nép Dácia keleti részén 74.
 Ascalc, Thorismud kliense és gyilkosa 228.
 Ascon árka Ravennában 149.
 Asdingok, híres vandal nemzetség 91, 113.
 Aspar, előkelő patricius Konstantinápolyban 239.
 Assyrok, Rom. 3.
 Astat, gróf, Theodorich kísérője 285.
 Astringok 91.
 Asturia 232.
 Athal, Hunuil fia, Achiulf és Oduulf atyja 79.
 Athalarich, Theodorich unokája XI, 80, 81, 251, 304, 305, 367, 368.
 Athanagild, vesegót király 303.
 Athaul, finn néptörzs 116.
 Athauulf, vesegót király 158, 162, 164, 166.
 Atheniek, Sitalcus szövetségesei 66.
 Attila, hunn király XIII, 178, 179, 180, 183, 185, 189, 194, 195, 196, 198, 199, 200, 201, 206, 209, 210, 212, 213, 218, 219, 220, 224, 225, 226, 227, 253, 254, 255, 257, 259, 260, 261, 262, 268, 272, 301, 386.
 Audefleda, Lodoin franc király leánya 295, 297.
 Augandzok, nép Scandza szigetén 24.
 Auge, Hercules felesége, Telephus anyja 59.
 Augis, Hulmul fia 79.
 Augustulus Romulus 241, 242, 253.
 Augustus Octavianus 243, Rom. 2, Rom. 4.
 Augustus 150.
 Auha, folyó 99.
 Aureliana, város Galliában 194.
 Aurelianus, Stilico consultársa 147.
 Austronesia 230.
 Avitus császár 240.
 Avitus Cornelius 107.
 Ázsia 4, 30, 32, 37, 45, 47, 48, 50, 51, 52, 61, 107, 108, Rom. 3.

B.

- Babai, sarmata király 277, 282.
- Babylonia, Nagy Sándor székvárosa 66.
- Baduila v. Totila, ostrogót király 379, 381, 382, 383.
- Baiharok, nép a suavok keleti határán 280.
- Balamber, hunn király 130, 248, 249.
- Baleárok, szigetek az Oceánban 8.
- Balthok, vesegót uralkodó család 42, 146.
- Barbár mezők Campaniában 310, 372.
- Barcelona, város Spaniában 163.
- Bardorok, hunn néptörzs 272.
- Basiana, város Pannoniában 272.
- Basternák, nép Dácia északi részén 74.
- Baza v. Guntic III, 266.
- Beata, sziget a Gaditanumi szorosnál 7.
- Belesar, consul 81, 171, 307, 308, 309, 313, 315, 370, 371, 373, 378, 380, 381.
- Beorg, alán király 236.
- Beremud v. Berimud, Amal ivadék 81, 174, 175, 251, 298.
- Bereu, helység Macedoniában 287.
- Bergio, nép Scandza szigeten 22.
- Berig v. Berich, gót király 26, 27, 94.
- Beroa, város Thráciában 102.
- Bessa, patricius 265.
- Bessek, nép a Duna (Hister mellett) 75.
- Beturigas, város Galliában 237.
- Beuca, sarmata király 277.
- Bithynia 107.
- Bittugurok, hunn néptörzs 272.
- Bizantium 63.
- Bizzis, város Thráciában 266.
- Blavius XII.
- Bleda, Attila testvére 180, 181.
- Blivila, Pentapolis vezére 265.
- Boiscok, scytha néptörzs 126.
- Bolia, folyó Pannoniában 278.
- Bonifatius, hadvezér, Aëtius vetélytársa 167, 169.
- Boristhenis, város a Pontusnál 32.
- Bosforus, tengerszoros a Meotisnál 30, 45.
- Bontae, hely Dáciában 74.
- Boz, az antok királya 247.
- Bracila, gróf, akit Odoacer megöletett 243.
- Brittania 10, 15, 38.
- Brittek, Itália déli részének lakói 156, 237, 238.
- Bruttium VI, XI.
- Bryttia, a bryttek egykori királynője 156.
- Bubegenas, nép Hermanarich uralma alatt 116.

- Bulgárok, nép Pontusnál 37.
 Bulsiniai tó 306.
 Burgundiok, nép Galliában 161.
 Burgundzonok 97, 231, 244, 280, 297.
 Buruista, gót király 67.
 Busentus, folyó Cosentina mellett 158.
 Byzancz, VII, 63.
- C.**
- Caesar, Julius 10.
 Caesar 68.
 Caesarea, városrész Ravenában 151.
 Callipidae, görög város 46.
 Callipolida, város a Pontus partján 32.
 Calluc, hadmester 386.
 Calydonia 13.
 Calydoniaiak 14.
 Cambises, a Kaspi-tengerbe ömlő folyó 54.
 Campania 156, 242, 308, 311, 372, 379, 381.
 Camund, római vezér 282.
 Candac, alán vezér III, 265, 266.
 Candidianus, folyó Ravenna mellett 147.
 Capillati XII, 71.
 Careon, város a Pontusnál 32.
 Carpok, harczias nép 91.
 Cassandra 60.
 Cassiodorius Senator, író és híres államférfiu I, IV, VI, VIII, IX, X, XI, XII, XIII, 1.
 Castalius V, VI, 1, Rom. 4.
- Castra, a Taurus hegység egy része 55.
 Castra Martena, város Illyricumban 265.
 Catalaunum III, 192, 197, 218, 227.
 Caucasus 30, 50, 52, 55.
 Celdebert, Lodoin frank király fia 296.
 Celta, lásd Kelta.
 Cemandrok, nép Illyricumban 265.
 Cerrus v. Cerras helység Macedoniában 287, 288.
 Chalcedon VI, 63, 107.
 Chersona, város a Pontusnál 32, 37.
 Chilperich, lásd Hilperich.
 Chlodovech, lásd Lodoin.
 Choatras, lásd Castra.
 Chrinnek, scytha nép 45.
 Cilicia 51.
 Ciliciai kapu 55.
 Classis, városrész Ravennában 151.
 Claudius, lásd Ptolemaeus.
 Codani öböl 16.
 Coldas, nép Hermanarich uralma alatt 116.
 Comosicus, gót bölcs 73.
 Consentina, város a Busentus mellett 158.
 Constans, szerzetesből császár 165.
 Constantinus, bitorló 165.
 Constantinus császár 89, 111, 115, 145.
 Constantius 164, 165.
 Corcyra, sziget Hellasná 149.

- Cornelius Avitus, Chalcedon
ujjáépítője 107.
Cornelius Tacitus, évkönyv
író XIII. 13.
Coryllus, gót király 74.
Cotti-alpok 154.
Croton, V, VI.
Cycladok 4.
Cyprianus, vértanu és a „Ha-
landóságról“ című mű
szerzője 104.
Cyrus, persa király 61, 62,
Rom 3.
Cysus, a Kaspi-tengerbe
ömlő folyó.
- D.**
- Dácia VIII. 34, 38, 39, 73,
74, 133, 138, 266.
Dácus, püspök V.
Dalmácia 149, 241, 264,
273, 274.
Danaok 60.
Danaper, folyó 35, 46, 269.
Danaper v. Borysthenes 44.
Danaster, folyó 30, 35.
Danubius, Duna folyam 31,
33, 59, 63, 74, 75, 76, 77,
83, 90, 91, 92, 114, 133,
137, 223, 264, 275, 280,
281, 301.
Darius Hystaspis, Dárius
atyja, aki Antyrus gót ki-
rály leányát feleségül kér-
te 63.
Dávid próféta X.
Decaeneus, lásd Dicineus.
Decius, császár 90, 101, 102,
103, 104.
- Decius oltára Moesiában
Abrittusnál 103.
Dertona, helység a Hyra fo-
lyó mellett 236.
Deuxippus v. Dexippus tör-
ténétíró XII, XIII, 113.
Diana 51, 107.
Dicineus, 39, 67, 69, 71, 73.
Dictys XIII.
Dintzic, Atila fia, a hunnok
királya 272.
Dio, híres történetíró XI,
XIII, 14, 40, 65, 150.
Diocletianus, császár 91, 110.
Dionysius, történetíró, ale-
xandriai püspök 104.
Domitianus, császár, 76, 77.
Dorostorum, a moesiek vá-
rosa. Aetius szülőhelye
176.
Dorpaneus, gót király 76, 78.
Dricca, folyam 178.
- E.**
- Ecdicius, római vezér, Avitus-
fia 240, 241.
Edica, scir főnök 277.
Ediulf, Achiulf fia 79.
Egyptom 47, 104.
Egyptomiak 47.
Ellac, Attila fia 262.
Emnetzur, Attila rokona 266.
Emus, Emimontus, hegység
a Balkánon 108, 267.
Eolia 51.
Ephesus 51, 107.
Epirus 140, 149, 380.
Erac, Erak, folyó 249.
Eraclea, város Thessaliában
286.
Erarius, gót király 378.

- Erelieva, Theodorich anyja 269.
 Eridanus, a Pó (Padus) mellékneve 150.
 Eterpamara, gót hős 43.
 Euagrok, nép Scandza szigetén 22.
 Euervulf, Athaulf gyilkosa 163.
 Eugenius, Theodosius ellenfele 145.
 Eunicek, nép Scandza szigetén 24.
 Euphrat 53.
 Eurich, vesegót király 235, 237, 238, 240, 244.
 Európa 4, 9, 32, 45.
 Europa, a gótok lakhelye 287.
 Euryphilus, Thelephus fia 60.
 Euscia, helység a Duna déli partjánál 101, 102.
 Eusebius IX, X.
 Eutharich, Amalasuentha férje 80, 81, 251, 298, 304.
 Eutropius X.
 Evermud, Theodohad veje 308, 309.
 Exampheus, a Danaper mellékfolyója 46.
- F.**
- Faventia, város Emiliában 379.
 Favius, író XIII, 151.
 Fastida, gepida király 97.
 Fervir, nép Scandza szigetén 22.
 Festus, consul 176.
 Filimer, gót király Gandarich fia 27, 28, 39, 121.
 Finnaithák, néptörzs Scandza szigetén 22.
 Finnek, nép Scandza szigetén 23.
 Flaminus utja, Via Flaminia 155.
 Florus X.
 Flutausis, az Ister mellékfolyója 33.
 Fortunata, sziget a Gaditanumi szoros közelében 7.
 Forum Julii, város Emiliában 160.
 Fossatisiak, hunn törzs 266.
 Frankok 67, 161, 176, 194, 217, 280, 295, 296, 302, 305, 367, 375.
 Froila, Blivila testvére 265.
 Fuscus, Domitianus hadvezére 77, 78.
 Fülöp, Nagy Sándor atyja 65.
 Fülöp, császár 88, 89, 90.
 Fülöp, császár, az előbbi fia 89.
- G.**
- Gadarich v, Gandarich, Filimer atyja, gót király 26, 121.
 Gaditanumi szoros 7, 167.
 Gaina, Konstantinápoly elpusztítója 176.
 Galatia 51.
 Galerius Maximianus, római császár 110.
 Gallia 10, 11, 115, 141, 145, 153, 160, 161, 162, 163, 165, 176, 184, 192, 216,

TÁRGYMUTATÓ.

- 236, 237, 238, 241, 244,
284, 302, 305.
- Gallicia 7, 166, 230.
- Gallienus, császár 106.
- Gallok 13, 176, 192.
- Gall 192, 296, 367.
- Gallus Trebonianus, császár
101, 102, 104, 106.
- Galtis, város az Auha mel-
lett 99.
- Gapt, az Amalok feje 79.
- Gargara, város az Alis mel-
lett 51.
- Gaudentius, Aëtius atyja 176.
- Gauthigoth, nép Scandza
szigetén 22.
- Geberich, gót király 112,
114, 115, 116, 162.
- Gelimer, vandal király 170.
- Gepedoius 96.
- Gepidák XII, 33, 73, 94, 95,
96, 97, 98, 100, 113, 133,
199, 217, 260, 261, 262,
263, 264, 277, 301, 386.
- Gepidia 74.
- Germán 120, 191, 257.
- Germana VIII.
- Germán tenger 17.
- Germán Ocean 120.
- Germania 10, 11, 17, 30,
120.
- Germánok 24, 31, 58, 67.
- Germanus, Justinianus csá-
szár öccse VII, VIII, 81,
251, 314.
- Germanus, az előbbi fia
81, 251, 314, 383.
- Gesimund, gót vezér, Nagy
Hunimund fia 248.
- Geták 1, 58, 61, 62, 94,
121, 129, 132, 315. Rom.
4, 374, 375
- Geta, 40, 43.
- Geticus, Justinianus és
Belesar jelzője 315.
- Gilpil, folyó 113.
- Glycerius, császár 239, 241,
283, 284.
- Golthescytha, nép Herma-
narich hatalma alatt 116.
- Gót 58, 233, 239.
- Gothia 67, 74.
- Gothiscandza 26, 94.
- Gótok I—XIV, 24, 26, 28,
29, 40, 41, 44, 47, 49,
58, 62, 63, 64, 65, 66,
67, 68, 71, 76, 78, 89, 90,
91, 94, 95, 97, 99, 100,
102, 103, 105, 106, 107,
108, 110, 112, 114, 115,
116, 118, 121, 122, 129,
130, 135, 137, 138, 139,
140, 141, 142, 146, 152,
152, 153, 154, 155, 160, 161,
162, 163, 165, 166, 173,
176, 178, 185, 189, 212,
213, 214, 215, 216, 218,
243, 245, 248, 249, 261,
264, 268, 271, 272, 273,
274, 275, 276, 277, 278,
279, 280, 281, 283, 287,
288, 292, 293, 295, 296,
306, 307, 308, 309, 311,
312, 370, 372, 378, 386.
- Graniak, nép Scandza szí-
getén 24.
- Gratianus, császár 139, 141,
142, 145.
- Görög II, 3, 10, 12, 40, 46.
- Görögország 66.

- Görögök 32, 40, 58, 60, 117.
 Grimm J. II.
 Grisia, folyó 113.
 Gudila, gót király, Medopa atyja 65.
 Gundiuch, v. Gnudiuc burgundio király 231.
 Gunthamund, vandal király 170.
 Guntherich, gót vezér Ostrogotha alatt 91.
 Gunthig v. Baza III, 266.
- H.**
- Haemus, hegység 101, 102, 108, 267.
 Halarich, lásd Alarich.
 Halarich, herul király 117.
 Haliurunnák, boszorkányok 121.
 Hallin, nép Scandza szigetén 22.
 Halys, lásd Alis.
 Hanala, gót hős 43.
 Heldebad, gót király 378, 379.
 Heldebert, Lodoin fia 296.
 Heliogabalus, Antoninus fia 88.
 Hellas 149.
 Hellespontus, v. Ellispontus 107, 108.
 Helurok v. Elurok, nép a Maeotisnál 117.
 Heraclea, lásd Eraclea.
 Hercules 7, 57, 59.
 Hermanarich v. Hermenerig, Achiulf fia, XII, 79, 81, 116, 118, 119, 129, 130, 246, 247, 250.
 Hermenefrid, thuring király 299.
 Hermundol 114.
 Hernac, Attila fia 266.
 Herta, torony a Dunapartonál 301.
 Herulok, nép Scandza szigetén 23, 117, 119, 242, 261.
 Hesperia 191, 291, 292.
 Hiberia, lásd Iberia.
 Hierius, consul 166.
 Hieronymus IX, X.
 Hilarianus v. Helarianus, patricius Thessalonicában 286.
 Hilderich, lásd Ilderich.
 Hilderith, Geberich atyja 113.
 Hilperich, burgundio király, Gundiuch testvére 231.
 Himnerith, Theodorid vese-gót király fia 190.
 Hippolyte, Theseus zsákmánya 57.
 Hisarna Amal fia 79.
 Hiscus, város Dáciában 266.
 Hister, lásd Ister.
 Histria 59, 149.
 Honoria, Valentinianus nővére 223, 224.
 Honorius, császár 152, 154, 159, 160, 164.
 Hulmul, Gapt fia, Augis atyja 79.
 Hunerich, vandal király 170, 184.
 Hunimund, Hermanarich fia 81, 250.
 Hunimund, a nagy 248.

- Hunimund suav király 274, 277.
 Hunnila v. Hunila, geta vezér 311, 374.
 Hunnok 30, 37, 58, 121, 122, 129, 130, 131, 166, 174, 176, 177, 178, 180, 181, 188, 190, 195, 196, 197, 198, 201, 205, 206, 210, 212, 214, 215, 216, 217, 222, 226, 228, 246, 247, 248, 249, 251, 252, 253, 256, 257, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 269, 272, 273.
 Hunugurok, hunn törzs 37.
 Hunuil, Ostrogotha fia 79.
 Hunuulf, scir vezér 277.
 Hypannis, görög város 46.
 Hyppodes, sziget az indiai Óceánban 6.
 Hyra, folyó 236.
 Hystaspes, lásd Dárius.
- I. J.**
- Iamblichus X Rom. 6.
 Iamnesia, sziget az indiai Óceánban 6.
 Iandyses, lásd Tanausis.
 Iatrus, folyó 101.
 Iazygok, nép Dácia nyugati részén 74, 75.
 Ibbas, gót gróf 302.
 Iberia, a Kaukasusnál 31.
 Iberia, Spaniában 232.
 Idanthysus, lásd Antyrus.
 Ilderich, vandal király 170.
 Ildico, Attila neje 254.
 Ilium, VI, 108.
- Illyricum 77, 265, 271, 285, 286, 290, 300.
 Illyr 300.
 Imniscar, nép Hermanarich hatalma alatt 116.
 Inaunx, nép Hermanarich hatalma alatt 116.
 Indiai Óceán 6, 53.
 Invila, gót gróf, Theodorich kísérője 285.
 Iohannes, Belesar szövetségese 380.
 Ionia 51.
 Ioniai tenger 148.
 Iordanes, Iordannis Alonviamuthis fia jegyző Gunthichnál vagy Bázánál I—XIV, 266.
 Iosephus, Ioseppus, történetíró XIII, 29.
 Iovinus, zsarnok 165.
 Isauriaiak 382.
 Ister v. Hister 30, 31, 54, 114.
 Italia IV, VIII, X, 147, 150, 152, 154, 156, 157, 159, 185, 222, 223, 235, 236, 242, 243, 283, 284, 293, 294, 295, 297, 367, 370, 378, 379, 380, 383.
 Itimarok, scytha törzs 126.
 Iustinianus VIII, X, XI, 81, 171, 172, 251, 307, 313, 315, Rom. 4, 368, 375.
 János, apostol Rom. 5.
 János, lásd Iohannes.
- K.**
- Kaspi kapu 50, 55.
 Kaspi-tenger 30, 31, 45, 54.
 Kelta törzsek 191.

Keresztények 83, 88, 89, 131, 132.

Kis-gótok 267.

Konstantinápoly IV, V, VI, VIII, IX, XIII, 81, 142, 171, 176, 239, 251, 271, 281, 313.

L.

Lammus, hegység 55.

Lampeto, az amazonok egyik vezére 49, 50.

Langobardok 386.

Larissa, város Thessaliában 286.

Latin 3, 10.

Lazok, nép 50.

Leo (I.), császár 236, 239, 244, 271, 281.

Leo, pápa 223.

Liberius, patricius 303.

Liburnia 149.

Licinius, császár 111.

Ligëris, folyó 226.

Liguria 155, 222, 378.

Liothida, nép Scandza szigetén 22.

Liticiánok, nép Aëtius seregében 191.

Litorius, római vezér 177.

Livius, XIII, 10.

Lodoin, frank király 295.

Lucania 156.

Lucanus, inkább történetíró, mint költő 43.

Lucullanum, Campaniában 242.

Lupicinus, római vezér 134, 135, 137.

Lusitania 7, 230.

Lysitania, lásd az előbbi.

M.

Macedonia 59, 66.

Macedonok 58, 65, Rom. 3.

Macrinus, császár 87.

Maeaták, nép Britanniában 14.

Maeotis 30, 32, 38, 39, 44, 45, 117, 123, 124, 125, 206.

Magnus, gróf, római vezér 312.

Magog, a gótok törzséből 29.

Mainz 88.

Maiorianus, császár 236.

Mantuai, Virgil 9.

Marcellinus Nepus császár nagybátyja 239.

Marcellinus Comes VI, X, XIII.

Marcia, Trajanus nővére 93.

Marcianopolis, város Moesiában 92, 93.

Marcianus, császár 225, 236, 255, 263, 270.

Marcomann 89, 114.

Margoplanum, város Moesiában 300.

Margus, folyó Moesiában 300.

Maria, Honorius neje 154.

Marisia, lásd Maros.

Maros, folyó 113, 114.

Marpesia, Lampeto vezér társa 49, 50.

Marpesia, szikla 50, 52.

Mars 40, 41, hadisten 183.

Massilia 244.

Mathesuentha, Germanus ne-

- je VII, 80, 81, 251, 311, 313, 314, 373, 383.
 Mauriacum 192.
 Maximianus Herculus, császár 91, 110.
 Maximinus, császár 83, 84, 85.
 Maximus, bitorló 235.
 Maximus, római vezér 134, 137.
 Médek 47.
 Mediana, a gótok lakhelye 287.
 Medopa, Gudila gót király leánya 65.
 Mela, Pomponius XIII, 16.
 Melanis v. Melanippe 57.
 Merens, nép Hermanarich uralma alatt 116.
 Mesopotamia 53.
 Mevania, sziget az Oceánban 8.
 Micca, Maximinus atyja 83.
 Milano, egykori császárváros 222.
 Miliare, folyó 113.
 Mincius, folyó 223.
 Mixek, nép Scandza szigeten 22.
 Moesia III, IV, VIII, 38, 39, 59, 62, 63, 65, 66, 74, 83, 92, 101, 102, 103, 105, 131, 132, 133, 264, 265, 267, 297.
 Moesiek 176.
 Mommsen II, IV, V, VI, VIII, XIV.
 Mordens, nép Hermanarich uralma alatt 116.
 Mucelli, hely Tuscia-anonariában 379.
 Mundo, gót vezér 300, 301.
 Mundo, a rómaiak vezére a gótok ellen 386.
 Mundzuc v. Mundiuch, Attila atyja 180, 257.
 Mursiai tó 35.
 Myrmicion, város a Pontus partján 32.
- N.**
- Naissus, város Illyricumban 285.
 Nápoly 311, 370.
 Narses VIII.
 Narseus, a parthusok királya 110.
 Natissa, folyó Aquileia mellett 219.
 Navego, nép Hermanarich uralma alatt 116.
 Nedao, folyó Pannoniában 260.
 Nepus, császár 239, 241.
 Nicopolis, város Moesiában az Iatrus mellett 101, 267.
 Nidada, Geberich dédapja 113.
 Nifates, hegység 55.
 Nilus 47, 75.
 Ninus, assyr király Rom. 3.
 Noricum 264.
 Novae, város Moesiában 101.
 Novietunum, város 35.
- O.**
- Octar, Attila nagybátyja, Mundzuc testvére 180.
 Odoacer, a turcilingok királya XI, 242, 243, 293.

- Oduulf, Athal fia, Achiulf testvére 79.
- Odyssitana, város Moesiá-bar. 65.
- Oium, Scythiában 27, 28.
- Olbia, város a Pontus partján 32.
- Olibriones, nép Aëtius seregében 191.
- Olybrius, császár 239, 240.
- Oppius Savinus, római helytartó 76.
- Orcadok 8.
- Orestes, hadvezér 241, 242.
- Orosius, történetíró X, XI, 4, 44, 58, 121.
- Ostrogotha, Hisarna fia, Hunuil atyja, az ostrogótok királya 79 82, 90, 98, 99, 100.
- Ostrogotho, Theodorich leánya 297.
- Ostrogótok 23, 42, 82, 98, 130, 133, 174, 199, 209, 244, 246, 251, 268.
- Otingok, nép Scandza szigetén 22.
- Ovida, Geberich nagyapja 113.
- Örmény 43, 55.
- P.**
- Padus, lásd Pó.
- Pannonia 115, 140, 147, 161, 166, 226, 261, 264, 268, 272, 273, 278, 281, 292.
- Paria, Jordanes nagyapja III, 266.
- Parthusok 48, 62, 88, 108 Rom. 3.
- Paschasius, püspök V.
- Patriciolus, Aspar fia 239.
- Pelagius, pápa V, VI.
- Pellas, a gótok lakhelye 287.
- Pelsois, tő 268.
- Pentapolis 265.
- Penthesilea, az amazonok királynője 57.
- Perdiccas, macedon király 66.
- Persák, 61, 63, 110.
- Persia (Persida) 31.
- Perusia, város 311.
- Petina, a gótok lakhelye 287.
- Petza 301.
- Peucæ (Peucis) sziget a Duna torkolatában 91.
- Peucinok 91.
- Phasis, folyó 47.
- Philippopolis 101, 103.
- Phrygek (Frygek) 60.
- Piccis, hegy 219.
- Pilleati 40.
- Pineta 293.
- Pisidia 51.
- Pitzamus, lásd Petza 300.
- Placentia 240.
- Placidia, Theodosius leánya 159, 164, 165, 223.
- Pó, folyó 148, 149, 150, 278, 293.
- Pollentia, város a Cotti-alpokban 154.
- Pompeius Trogus XIII, 48 61.
- Pomponius Mela, lásd Mela.
- Pontus (Pontusi tenger) 28, 31, 32, 35, 37, 38, 42.

- 46, 62, 75, 82, 89, 91, 263.
 Potamus, folyó 93.
 Priamus 59, 60.
 Priscus, történetíró XI, XIII, 103, 123, 178, 183, 222, 254, 255.
 Procopius III.
 Propanissimus, hegység 55.
 Prosper XIII.
 Ptolomaeus Claudius földrajzíró XI, XIII. 16, 19.
 Punok 368.
 Puppio v. Puppianus 88.
 Pydna, lásd Petina.
 Pyrenaeus 165.
- Q.**
- Quádok 89.
 Quinquegentiánok 110.
- R.**
- Rajna (Rhenus) 11.
 Raniak, nép Scandza szigetén 24.
 Ravenna VII, 147, 151, 239, 241, 242, 243, 293, 294, 306, 310, 311, 312, 313, 372, 373, 374, 375, 380.
 Raumarikok, nép Scandza szigetén 23.
 Recimer (Ricemer), patricius 236, 239.
 Regium, város Siciliában 309.
 Retemer (Retemeris), Theodorid, vesegót király fia 190.
 Riciár (Riciarius), suav király 229, 230, 232.
 Rimismund, suav főnök 234.
 Riotim, britt király 237, 238.
 Riphaei hegység (Riphaeus) Scythiában 32, 45, 54, 55.
 Ripariak, nép Aetius seregében 191.
 Roas, Attila nagybátyja 180.
 Roduulf, herul király 24.
 Rogas, nép Hermanarich hatalma alatt 116.
 Roma 89, 112, 141, 155, 156, 159, 222, 223, 235, 236, 239, 241, 243, 310, 311, 373, 379, 380, 382.
 Romaiak 21, 58, 67, 68, 76, 78, 89, 91, 104, 135, 136, 137, 142, 152, 165, 166, 176, 177, 181, 185, 186, 189, 191, 197, 204, 213, 217, 219, 220, 222, 225, 239, 240, 243, 253, 257, 264, 270, 271, 272, 287, 294, 295, Rom. 6, 370, 383, 386.
 Római 10, 50, 68, 85, 88, 91, 102, 111, 131, 145, 148, 161, 165, 172, 176, 191, 216, 235, 239, 240, 243, 244, 257, 263, 264, 287, 290, 292, 303, 304, 308, 309, 311, 212, Rom. 2, Rom. 4, 373, 374, 379.
 Romania 266.
 Romulus Rom. 2, Rom. 4.
 Rosomonok, nép Hermanarich uralma alatt 129.
 Rufius Festus, történetíró X, XIII.
 Rugok, rugiak 24, 261, 266, 277, 291.
 Rupert, apát XII.

- S.**
- Sacromontisiak, hunn néptörzs 266.
- Sadagariak III, 265
- Sadagok, nép belső Pannoniában 272, 273.
- Safrac vesegót vezér 140.
- Salona, püspökség 241
- Sándor, Nagy 50, 57, 65, 66, 116. Rom. 3.
- Sándor, Mammaea fia 83, 88.
- Sangiban, Sanguiban, alán király 194, 195, 197.
- Sardanapal, Sardanaphal, parthus király 108.
- Sardica VIII, 383.
- Sarmaták, sauromaták 58, 74, 101, 178, 191, 265, 277, 282, 285.
- Sarmata hegység 17.
- Sarus, Hermanarich gyilkosa 129.
- Saus folyó 285.
- Savinianus, hadmester Illyricumban 300, 301.
- Savirok, hunn törzs 37.
- Sáxok 191.
- Scandza, Scandinavia sziget XII, 9, 16, 17, 19, 23, 25, 26, 94, 121.
- Scarniunga, folyó 268.
- Scipió, emlék jele 7, 230.
- Scirok v. scyrok, nép III, 230, 242, 265, 275, 276, 277.
- Slavének, nép VIII, 34, 35, 119
- Screrefennek, nép Scandza szigetén 21.
- Scyllatium XI.
- Scythák 29, 32, 44, 55, 124.
- Scytha 30, 45, 48, 52, 54, 124, 125, 183, 246, 253.
- Scythia III, 17, 27, 28, 30, 31, 32, 33, 38, 39, 54, 82, 89, 120, 121, 125, 126, 174, 178, 266, 269.
- Sebastianus, bitorló 165.
- Segerich vesegót király 163.
- Serdica, lásd Sardica
- Serek, nép 30 3..
- Severus Livius, császár, Maorianus utóda 236.
- Severus, császár 84, 85, 86.
- Sicilia v. Trinacria 156, 157, 308, 369, 370, 380, 381, 382.
- Sigismund, burgundio király 297.
- Sinderith, gót hadvezér 369.
- Singidunum, város 282.
- Sirmis, Syrmis, Sirmium 147, 264, 292.
- Sithalcus, a gótok kiváló vezére 66.
- Sium (Dios), a gótok lakhelye 287.
- Socrates XI, XII.
- Solinus XIII.
- Sontius-hid 293.
- Sornus, méd király 47.
- Spalok, nép Scythiában 28.
- Spania 10, 139, 153, 162, 163, 165, 166, 167, 173, 229, 230, 244, 284, 298, 302.
- Spanok 13, 163.
- Spániai 302.
- Spesis 96.

- Sporadok 4.
 Stilico, volt consul és patricius 115, 147, 154, 155.
 Stobis, város 286.
 Strabó, görög földrajzíró XI, XIII, 12.
 Suavok, Germaniában 176, 250, 261, 273, 274, 277, 280, 281.
 Suavok, Spaniában 229, 230, 231, 232, 233, 234.
 Suehans, nép Scandza szigetén 21.
 Suetidek, nép Scandza szigetén 23.
 Sunilda, Ammius és Sarus nővére 129.
 Symmachus, történetíró XIII, 83, 88.
 Syracuse 308.
 Syria 51, 53.
 Syrok 53, 55.
- T.**
- Tacitus, lásd Cornelius.
 Tadzans, nép Hermanarich uralma alatt 116.
 Taetel, nép Scandza szigetén 24.
 Tagus, folyó Spaniában 230.
 Taifalok, néptörzs 91.
 Tanausis, gót király 47, 48.
 Tapae, város 63, 74.
 Taprobane, sziget 6.
 Tarabostok 40.
 Taurus, hegység Kisázsia-ban 30, 54, 55.
 Telefus, Telephus, Hercules és Auge fia 58, 59, 60.
 Thanais, Tanais 32, 44, 45.
 Thanausis, lásd Tanausis.
 Tharuaró, gót vezér 107.
 Theodahat, ostrogót király 299, 306, 308, 309, 310, 370, 371, 372, 383.
 Theodora, Justinianus felesége 381.
 Theodorid v. Theoderid (I), vesegót király III, VII, XI, 175, 176, 184, 185, 186, 189, 190, 195, 197, 209, 211, 215.
 Theodorid, Theoderich v. Theoderid 190, 229, 231, 232, 233, 234.
 Theodorich, ostrogót király 24, 80, 251, 269, 271, 282, 285, 288, 289, 290, 292, 294, 295, 296, 298, 301, 303, 311, 367, 373, 383.
 Theodosia, város a Pontusnál 32.
 Theodosius (I) császár 139, 140, 141, 142, 145, 146, 159.
 Theodosius (II), császár 178, 225.
 Theodosius, consul Festus-szal 176.
 Thermantia, Honorius neje 154.
 Theron, sziget 6.
 Thesander görög vezér 60.
 Theseus 57.
 Thessalia 140, 286.
 Thessalonica 111, 286, 287.
 Theustok, nép Scandza szigetén 22.
 Thiudebert, Theodepert, Lodoin frank király fia 296, 375.

- Thiudisclus v. Thiudigisglosa, vesegót király 303.
 Thiudigoto, Theodorich leánya 297.
 Thiudimir, (Thiudemir, Thiudemir, Thiodimer,) Valamir és Vidimir testvére 80, 253, 268, 269, 270, 271, 274, 278, 280, 281, 283, 285, 286, 287, 288.
 Thiudis, vesegót király 302.
 Thiudok, nép Hermanarich uralma alatt 116.
 Thomes 62.
 Thomyris 61, 62.
 Thorismud, Thorismund, ostrogót király 81, 174, 251, 252, 298.
 Thorismud, Thorismund, vesegót király 190, 201, 211, 215, 218, 227, 228.
 Thrácia VIII, 38, 39, 63, 83, 90, 108, 131, 133, 138, 140.
 Thrák 86.
 Thrasamund, vandal király 170, 299.
 Thrasarich, gepida király, Trapstila fia 300.
 Thuringok, thyringek 31, 280, 299.
 Thyle, sziget 9.
 Tiberis, folyó 381.
 Tiberius Gaius, császár 68.
 Tibisia, folyó 178.
 Ticinum, város 222.
 Tigris 53.
 Tisia, folyó Gepidiában 33, 178.
 Tisza XIII.
 Tolosa, város 173, 218, 228, 231.
 Torcilingok v. thorcilingok 242, 291.
 Totila v. Baduila, gót király VII, VIII, 379, 381, 382, 383, 379.
 Traianus, császár 93, 101.
 Trapezunt, város a Pontusnál 32.
 Trapstila 300.
 Triarius 270.
 Trinacia, lásd Sicília.
 Trója 108.
 Trójai 60.
 Tuncarsok, scytha törzs 126.
 Tuscia V, 155, 306, 311.
 Tuscia-annonaria 379.
 Tyras, folyó 30.
 Tyrreni tenger 156, 167, 232, 308, 380.

U.

 Ulbius, folyó 232.
 Ulixes 60.
 Ulmerugok, nép 26.
 Ulpiana, város 285.
 Ultzindur, Attila rokona 266.
 Ultzinzurok, hunn törzs 272.
 Ursus, Maximus gyilkosa 235.
 Uscus, város az Isker mellett 102.
 Utus, város a parti Dáciában 266.

V.

 Vadamerca, Balamber neje 249,

- Agosola, folyó Scythiában 30.
 Vagoth, nép Scandza szigetén 22.
 Vagus, folyó 17.
 Valamir v. Valamer, ostrogót király 80, 199, 200, 251, 252, 253, 268, 270, 271, 274, 276, 178, 279.
 Valaravans, Vultuuf fia 69.
 Valens, császár 131, 132, 138, 139.
 Valentinianus (I), császár 131.
 Valentinianus (III) 167, 185, 186, 189, 223, 235.
 Valerianus, Justinianus tábornoka 380.
 Valia v. Vallia, vesegót király 164, 165, 166, 173, 174, 176.
 Vandalarius, Thiudimir atyja 80, 251, 252.
 Vandalicus, Justinianus és Belesar jelzője 315.
 Vandalok 26, 89, 113, 114, 115, 141, 153, 161, 163, 166, 167, 172, 173, 184, 235, 244, 299, 307, 368.
 Var v. Danaper, folyó 269.
 Varnok néptörzs 233.
 Vasiani, föld 53.
 Vasinabroncák, nép Hermanarich uralma alatt 116.
 Veduco, gót vezér 107.
 Venetek, nép a Vistulánál 34, 119.
 Venetek az Adriánál 219, 223.
 Venetia 149, 192.
 Vergil 9, 41, 50.
 Verona 293.
 Vesegótok 42, 82, 98, 130, 131, 132, 138, 152, 157, 158, 174, 181, 184, 185, 186, 190, 197, 200, 205, 210, 214, 216, 219, 222, 225, 227, 229, 232, 235, 237, 238, 240, 241, 245, 246, 251, 253, 284, 297, 302.
 Vesosis, az egyiptomiak királya 44, 47.
 Viduariak v. vividariak, nép a Visztula torkolatánál 36, 96.
 Vidigoia, gót nemzeti hős 43, 178.
 Vidimir, Videmer, Videmir atya 80, 199, 252, 253, 268, 269, 278, 284.
 Vidimer, fiu 284.
 Vienna, város Galliában 165.
 Vigilus, pápa V, VI, VIII, Róm. 1.
 Vindomina, város Pannoniában 264.
 Vinoviloth, nép Scandza szigetén 23.
 Visimar, vandal király 113.
 Vistula, Viscla, folyó 17, 31, 34, 35, 36, 96.
 Viterich, Veterich v. Vitirich, Berimud fia 81, 174, 251, 298.
 Vitiges v. Vitigis ostrogót király VII, XI, 81, 309, 310, 311, 312, 313, 371, 374, 383.
 Vivarium, klostrom XI.
 Volusianus, császár 104, 106.
 Vöröstenger 53.

TÁRGYMUTATÓ.

Vulfila, gót püspök 267.
Vultuulf v. Vultulf, Achiulf
fia 79, 247.

X.

Xerxes 64.

Z.

Zalmoxes, gót tudós 39.
Zeno, császár VII, 244, 289,
290, 295.
Zeuta, gót tudós 39

TARTALOM.

I. BEVEZETÉS

I. Bevezetés

II. Bevezetés

III. Bevezetés

IV. Bevezetés

V. Bevezetés

VI. Bevezetés

VII. Bevezetés

VIII. Bevezetés

IX. Bevezetés

X. Bevezetés

XI. Bevezetés

XII. Bevezetés

XIII. Bevezetés

XIV. Bevezetés

Országos Széchényi Könyvtár

II. JORDANES GÓT TÖRTÉNETE

I. Bevezetés

II. Bevezetés

III. Bevezetés

IV. Bevezetés

V. Bevezetés

VI. Bevezetés

VII. Bevezetés

VIII. Bevezetés

IX. Bevezetés

X. Bevezetés

XI. Bevezetés

XII. Bevezetés

TARTALOM.

I. BEVEZETÉS

- I. Jordanes műveinek jelentősége.
- II. Jordanes neve.
- III. Származása. Foglalkozása.
- IV. Megtérése. Lakóhelye.
- V. Barát volt-e Jordanes. Vigilius.
- VI. Jordanes crotoni püspök. Viszonya Vigiliushoz és Castaliushoz.
- VII. Jordanes politikája.
- VIII. Mikor írta műveit.
- IX. Jordanes írói egyénisége.
- X. Forrásai.
- XI. Cassiodorius.
- XII. Ablabius.
- XIII. Priscus.
- XIV. Jordanes-kiadások.

II. JORDANES GÓT TÖRTÉNETE.

Előszó Castaliushoz.

1. Az Oceán és szigetei.
2. Britannia szigete.
3. Scandza szigete.
- ④ 4. A gótok kivonulása Scandza szigetről.
- ⑤ 5. Scythia leírása. Lakói A hunnok és a geták. Dicineus.
- ⑥ 6. Tanausis hadjárata Egyiptom ellen. A parthusok eredete.
7. Az amazonok eredete és harcaik.
8. Az amazonok szaporodása. Penthesilea.
9. Telephus.
- ⑦ 10. Cyrus és Thomyris. Darius. Xerxes. Sitalcus.
11. Dicineus tanítása.

TARTALOM.

12. Dácia és a Duna.
13. Domitianus harczai a gótokkal.
14. Az Amalok családfája. Ostrogótok és vesegótok.
15. Maximinus.
16. Ostrogotha hadjárata. Marcianopolis alapítása.
17. A gepidák eredete. Harczaik a gótokkal.
18. Kniva és Decius.
19. Gallus és Volusianus. Aemilianus.
20. A gótok elpusztítják Ázsiát.
21. A gótok mint a birodalom szövetségesei.
22. A gótok és vandalok csatája a Maros mellett.
23. Hermanarich hódításai.
24. A hunnokok eredete.
25. A vesegótok a hunnokok elől Moesiába telepednek és arianusok lesznek.
26. Lupicinus és Maximus helytartók kapzsisága. Fritigern felkelése. Valens halála.
27. Theodosius a békét helyre állítja.
28. Athanarich Konstantinápolyban. A „Szövetségesek“ (foederati) intézménye.
29. Alarich támadása. Ravenna városa.
30. A pollentiai csata. Alarich győzelme és halála.
31. Ataulfot Honorius Gallia elfoglalására küldi. Ataulf halála.
32. Vallia és Honorius. Placidia.
33. A vandalok Afrikában. Gyzerich.
34. Aëtius. Priscus Attilánál.
35. Attila.
36. Attila és Gyzerich. A rómaiak és vesegótok szervezetése Attila ellen.
37. Sanguiban alán király magatartása.
38. Catalaunum. A hadak felvonulása és csatarendje. Attila és szövetségesei.
39. Attila beszéde a csata előtt.
40. Az ütközet.
41. A vesegótok és a hunnokok a csata után.
42. Attila itáliai hadjárata. Quileia. Leo pápa.
43. Ujabb támadás a vesegótok ellen. Thorismud halála.
44. Theoderich és Ricar.
45. Theoderich halála. Eurich Galliában. Ríotim veresége. A nyugat-római császárság utolsó évei.

TARTALOM.

46. Augustulus bukása, Odoacer.
47. Eurich hódításai Galliában.
48. Az ostrogótok a hunnok első támadása után. Vinitharius. Hunimund, Thorismud. Vandalarius. Valamir, Thiudimir és Vidimir.
49. Attila halála.
50. A hunn birodalom felbomlása. A népek új elhelyezkedése. Jordanes.
51. A kis-gótok. Ulfilas.
52. Az ostrogótok Pannoniában.
53. Az ostrogótok harcrai Pannoniában.
54. Győzelmük a suavok felett.
55. Thiudimir győzelme a suavok és alamannokon. Theodorich hadjárata a sarmaták ellen.
56. Az ostrogótok támadása a keleti császárság ellen. Vidimir Galliába vonul. Thiudimer a Balkán-félszigeten.
57. Zeno és Theodorich. Theodorich meghódítja Itáliát.
58. Theodorich uralkodása.
59. Amalasuentha és Athalarich. Theodahad.
60. Justinianus hadjárata a gótok ellen. Vitiges királysága. Mathe-suentha és Germanus.

III. RÉSZLETEK

Jordanes római történetéből.

- 1 - 5. Előszó Vigiliushoz.
6. Jordanes nyilatkozata művéről.
367. Athalarich és Amalasuentha.
368. Theodahad. Amalasuentha megöletése. Belesar küldetése.
369. Sicilia elfoglalása.
370. Evermud árulása. Nápoly elfoglalása.
371. Vitiges küldetése Belesar ellen.
372. Vitiges királylány választása. Theodahad kivégeztetése.
373. Belesar elfoglalja Rómát és a szomszédos erődőket.
374. Hunila gót vezér veresége Perusiánál és Vitigesé Rómánál.
375. Vitiges meghódolása Ravennában. Theodepert frank király kudarca.
378. Heldebad királysága és támadása. Erarius.
379. Baduila királylány választása, hadi sikerei. Róma pusztulása.
380. Belesar Rómaiba megy és azt helyreállítani igyekszik.
381. Totila kudarca Róma ostrománál.

TARTALOM.

282. Theodora császárné halála. Belesar visszahíratása. Róma bevétele Totila által.

323. Germanus küldetése és halála Sardiciában.

386. A longobardok győzelme a gepidák felett.

IV. Az Avarok származási táblázata A vesegót királyok sorrendje.

A gótok egyéb királyai.

V. Név és tárgymutató.

SAJTÓHIBÁK.

14. oldalon : A második bekezdés előtt kimaradt a „X“-es szám.
17. „ A második bekezdésben Cassiodrius helyett olvasd Cassiodorius.
36. „ A fejezet elején a „8“-as „5“-ösre javítandó.
- 36, 38, 48, 90, 91 old. : Hunok, hun helyett olvasd hunnok, illetve hunn.
39. oldalon : A kilencedik sorban alulról más szigetlen helyett olvasd más szigeten.
54. „ A ² számú jegyzetben a jazygokról szóló rész elmarad. Lásd az ¹ számú jegyzetet u. o.
55. „ A ² számú jegyzetben a geat szó után betoldandó (gavt, gaut.)
57. „ A negyedik sorban alulról császár helyett olvasd császárt.
62. „ A második sorban felülről többsébből helyett olvasd többsébből.
83. „ Az első sor felülről más elé helyett olvasd más felé.
86. „ A ³ számú jegyzetben Aetius helyett olvasd Aëtius.
91. „ A második sorban alulról midig helyett olvasd mindig.
120. „ A kilencedik sorban alulról uralmak helyett olvasd uralmuk.
132. „ A jegyzetek második sorában Caosiodorius helyett olvasd Cassiodorius.
143. „ A második sorban alulról frakok helyett olvasd frankok.
144. „ A tizenharmadik sorban alulról unkája helyett olvasd unokája.

